

**ПРАТ «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»
ПРАТ «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

МОВЧАН РУСЛАН ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 343.98

**ДИСЕРТАЦІЯ
РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ПОВОДЖЕННЯ ЗІ ЗБРОЄЮ,
БОЙОВИМИ ПРИПАСАМИ, ВИБУХОВИМИ РЕЧОВИНАМИ ТА
ВИБУХОВИМИ ПРИСТРОЯМИ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність
(081 – Право)

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **Р. В. Мовчан**

Науковий керівник: **Кислий Анатолій Михайлович**,
доктор юридичних наук, професор

Київ – 2022

АНОТАЦІЯ

Мовчан Р. В. Розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом», Київ, 2022.

У дисертації здійснено комплексне дослідження правових, теоретичних та організаційно-тактичних засад криміналістичного забезпечення розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями з огляду на нормативні положення чинного кримінального процесуального законодавства.

Обґрунтовано багатofункціональний підхід до визначення методики розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями, яка має бути базовою і включати в себе принципи вибору й застосування окремої видової методики розслідування, що ґрунтуються на: виборі напряду розслідування й досягненні його кінцевої мети, виходячи з кримінально-правової оцінки події та предмета доказування; визначенні належності події, яка розслідується, до певного типу, роду, виду, групи кримінальних правопорушень; елементах криміналістичної характеристики; ситуативному підході до постановки тактичних завдань і засобів їх вирішення; планомірності та етапності розслідування й виконання на кожному з етапів властивих йому задач; використання різних форм взаємодії слідчого; застосування сучасних наукових і технічних можливостей у розслідуванні.

Встановлено, що криміналістична характеристика незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями включає, зокрема, такі елементи: спосіб вчинення

злочину; предмет посягання; слідова картина; особа злочинця, що у своїй сукупності утворюють інформаційну модель кримінального правопорушення, яка сприяє визначенню найбільш доцільних напрямів його розслідування.

Надано класифікацію сучасних способів незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями, які включають *заходи з підготовки* (вибір або пошук об'єкта озброєння; формування уяви про нього; пошук каналів збуту (продажу); визначення способу розрахунку; вибір оптимального способу переміщення та маршруту руху; обрання маскувальних засобів); *вчинення* (носіння, зберігання, придбання, передача, збут, виготовлення, ремонт) та *приховування слідів кримінального правопорушення* (приховування; знищення слідів; фальсифікація, видалення чи зміна маркування на зразках; надання завідомо неправдивих показань, створення неправдивого алібі; маскування).

Виокремлено типові слідчі ситуації, які виникають на момент унесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань: 1) особу затримано під час збуту предметів озброєння (крім гладкоствольної мисливської зброї) без передбаченого законом дозволу; 2) виявлено предмети озброєння у певному місці або в особи без передбаченого законом дозволу; мету дій підозрюваного не встановлено; 3) предмети озброєння (крім гладкоствольної мисливської зброї) було знайдено в приміщенні, автомобілі, що належить конкретній особі, або виявлені у зв'язку з проведенням процесуальних дій в іншому кримінальному провадженні; 4) встановлено Інтернет-ресурси, які займаються незаконною діяльністю, що пов'язана з продажем предметів озброєння; 5) виявлено об'єкти, пристосовані для виготовлення та ремонту кинджалів, фінських ножів, кастетів чи іншої холодної зброї без передбаченого законом дозволу, але особу злочинця (-ців) не встановлено.

Запропоновано алгоритм першочергових процесуальних заходів, які здійснює слідчий в разі отримання інформації про незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими

пристроями, які об'єднано в блоки: з'ясування обставин події; внесення відомостей до ЄРДР; організація діяльності оперативних підрозділів та органів превенції Національної поліції, взаємодія з іншими правоохоронними та державними органами; використання обліків й автоматизованих інформаційних систем; проведення невідкладних процесуальних дій (огляд, допит, обшук, призначення експертиз).

До особливостей оглядів місць незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями віднесено: дотримання заходів безпеки в умовах можливих пострілів і вибухів; залучення спеціалістів-вибухотехніків; обстеження великої кількості зразків предметів озброєння; проведення аварійно-евакуаційних робіт та забезпечення при цьому зберігання слідів кримінального правопорушення; належне пакування та вилучення речових доказів; дотримання заходів безпеки при транспортуванні та зберіганні вилучених предметів (речових доказів).

Встановлено, що особливою складністю й специфікою вирізняється допит підозрюваного (організатора, виконавця), який має переважно конфліктний характер, супроводжується наданням неправдивих показань або протиправними діями (погрози, спроби дати неправомірну вигоду) щодо слідчого, а це вимагає врахування низки тактичних особливостей під час його проведення. Запропоновано систему тактичних прийомів допиту підозрюваних, орієнтовний перелік запитань, який ставиться до них і свідків події.

Узагальнено й досліджено встановлені законом умови проведення обшуку. Окрему увагу приділено технічному документуванню під час проведення обшуку, вжиттю належних заходів для забезпечення присутності під час проведення обшуку осіб, права та законні інтереси яких можуть бути обмежені або порушені, а також понять й спеціалістів-криміналістів і спеціалістів-вибухотехніків. Запропоновано розпочинати обшук з таких попередніх дій (заходів): непомітне прибуття слідчо-оперативної групи й

обстеження прилеглої до об'єкта обшуку території; виставлення постів (групи-перехвату); супроводження представника громадськості чи житлово-експлуатаційної контори для оперативного проникнення на об'єкт обшуку; додержання заходів безпеки; застосування технічних засобів аудіо-, відеофіксування; проникнення до об'єкта обшуку та його оперативне обстеження (з метою встановлення кількості присутніх і недопущення втечі, опору, знищення речових доказів тощо); пред'явлення службового посвідчення та ознайомлення обшукуваного з ухвалою слідчого судді; пропонування добровільно видати об'єкти пошуку.

На основі встановлених складнощів і проблем, з якими може зіткнутися судовий експерт під час виконання дослідження, запропоновано наукові рекомендації щодо проведення різних етапів криміналістичного дослідження зброї, бойових припасів, вибухових речовин та вибухових пристроїв. Сформульовано головні питання, на які потрібно надати відповідь у процесі проведення балістичної та інших видів судових експертиз. Визначено етапи дослідження конструктивних особливостей нетипової, саморобної й переробленої вогнепальної зброї та її деталей.

Ключові слова: зброя, бойові припаси, вибухові речовини, вибухові пристрої, криміналістична характеристика, розслідування, слідча ситуація, взаємодія, слідча (розшукова) дія, експертиза.

SUMMARY

Movchan R. V. Investigation of illegal handling of weapons, ammunition, explosives and explosive devices. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Thesis for a Candidate of Law Degree in Specialty 12.00.09 – Criminal procedure and criminology; forensic examination; operative-search activities. – PJSC “Higher Educational Institution «Interregional Academy of Personnel Management»”, Kyiv, 2022.

The dissertation is dedicated to the comprehensive study of the legal, theoretical, and organizational-tactical principles of forensic support for the investigation of illegal handling of weapons, ammunition, explosives, and explosive devices taking into consideration the normative provisions of the current criminal procedural legislation.

A multi-functional approach to determining the investigation methodology of illegal handling of weapons, ammunition, explosives and explosive devices is substantiated. This methodology should be basic and include the principles of choosing and using a separate type of investigation methodology, based on: choosing the direction of the investigation and achieving its ultimate goal, based on the criminal-legal assessment of the event and the subject of evidence; determining the ownership of the events under investigation belongs to a certain type, genus, type, group of criminal offenses; elements of forensic characteristics; a situational approach to setting tactical tasks and means of solving them; planning and phasing of the investigation and execution at each of the stages of the tasks inherent in it; the use of various forms of investigator interaction; application of modern scientific and technical capabilities in the investigation.

It is established that the forensic characteristics of illegal handling of weapons, ammunition, explosives and explosive devices include the following elements, in particular: the method of committing the crime; object of assault; trace picture; the identity of the criminal, which collectively form an information model

of the criminal offense, that helps to determine the most appropriate directions of its investigation.

A classification of modern methods of illegal handling of weapons, ammunitions, explosives and explosive devices, which include *preparation measures* (choosing or searching for a weapon object; forming an idea about it; searching for sales channels; determining the method of calculation; choosing the optimal method of movement and route of movement; choice of camouflage means); *committing* (carrying, storing, purchasing, transferring, selling, manufacturing, repairing) and *concealing traces of a criminal offense* (concealment; destruction of traces; falsification, removal or alteration of markings on samples; giving knowingly false testimony, creating a false alibi; masking) is provided.

Typical investigative situations that arise at the time of entering information into the Unified Register of Pretrial Investigations are highlighted: 1) a person was caught in the act of selling of weapons (except for smooth-bore hunting weapons) without a permit provided for by law; 2) items of weapons were discovered in a certain place or a person without the permission provided by law; the purpose of the suspect's actions has not been established; 3) weapons (except for smooth-bore hunting weapons) were found in the premises, cars belonging to a specific person, or discovered in connection with the conduct of procedural actions in other criminal proceedings; 4) Internet resources that engage in illegal activities related to the sale of weapons have been established; 5) objects adapted for the manufacture and repair of daggers, Finnish knives, brass knuckles or other cold weapons were discovered without the permission prescribed by law, but the identity of the criminal (s) has not been established.

An algorithm of priority procedural measures to be taken by the investigator in the event of receiving information about illegal handling of weapons, ammunition, explosives and explosive devices, which are grouped into blocks, is proposed. They are: clarification of the circumstances of the event; entering information into the Unified Register of Pretrial Investigations; organization of

activities of operational divisions and prevention bodies of the National Police, interaction with other law enforcement and state bodies; use of records and automated information systems; conducting urgent procedural actions (inspection, interrogation, search, appointment of expertise).

Special features of inspections of places of illegal handling of weapons, ammunition, explosives and explosive devices include: compliance with safety measures in conditions of possible shots and explosions; engagement of explosives specialists; examination of a large number of samples of weapons; carrying out emergency evacuation operations and ensuring at the same time the storage of traces of a criminal offense; proper packing and removal of physical evidence; compliance with safety measures during transportation and storage of seized objects (physical evidence).

It is established that the questioning of a suspect (organizer, executor) is particularly complex and specific, which is mainly conflictual in nature, accompanied by false statements or illegal actions (threats, attempts to give undue advantage) to the investigator, and this requires taking into account a number of tactical features during its carrying out. A system of tactical techniques for questioning suspects, an approximate list of questions related to them and witnesses of the event is proposed.

The legal conditions for conducting a search are summarized and researched. Particular attention is paid to technical documentation during the search, taking appropriate measures to ensure the presence during the search of persons whose rights and legitimate interests may be limited or violated, as well as witnesses and forensic specialists and explosives specialists. It is proposed to start the search with the following preliminary actions (measures): inconspicuous arrival of the investigative team and examination of the territory adjacent to the search object; setting up posts (interception groups); accompanying a representative of the public or the housing and exploitation office for prompt access to the object of search; compliance with security measures; application of technical means of audio and video recording; penetration into the object of search and its operational

examination (in order to establish the number of people present and prevent escape, resistance, destruction of physical evidence, etc.); presenting an official ID card and acquainting the searched person with the decision of the investigating judge; offering to voluntarily release search objects.

Based on the established difficulties and problems that a forensic expert may face during the investigation, scientific recommendations for conducting various stages of forensic investigation of weapons, ammunition, explosives and explosive devices are proposed. The main questions that need to be answered in the process of conducting ballistic and other types of forensic examinations are formulated. The stages of research into the design features of atypical, home-made and modified firearms and their parts are defined.

Keywords: weapons, ammunition, explosives, explosive devices, forensic characteristics, investigation, investigative situation, interaction, investigative (search) action, expertise.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Мовчан Р. В. Тактика проведення допиту під час розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями. *Юридична наука*. 2019. № 11. Т. 2. С. 155–159.

2. Кислий А. М., Мовчан Р. В. Особливості проведення обшуку під час розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями. *Юридична наука*. 2020. № 9. С. 133–137.

3. Movchan R. The Subject of Illegal Handling of Weapons, Ammunition, Explosives and Explosive Devices and its “Trace Pattern”. *European Reforms Bulletin*. 2021. № 4. P. 66–72.

4. Мовчан Р. В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. Вип. 3. С. 176–181.

5. Movchan R. Typical investigative situations in the investigation of illegal handling of weapons, ammunition, explosives and explosive devices. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2022. № 9. P. 87–91.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Мовчан Р. В. Предмет допиту під час розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями. *Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 17–18 лип. 2019 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2019. С. 56–58.

7. Мовчан Р. В. Деякі особливості допиту свідків під час розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими

речовинами та вибуховими пристроями. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12–13 серп. 2020 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 32–34.

8. Мовчан Р. В. Поняття, особливості та завдання обшуку під час розслідування кримінальних правопорушень. *Перспективні напрямки розвитку юридичної науки у XXI сторіччі*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 17–18 лют. 2021 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2021. С. 40–43.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	14
ВСТУП	15
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННОГО ПОВОДЖЕННЯ ЗІ ЗБРОЄЮ, БОЙОВИМИ ПРИПАСАМИ, ВИБУХОВИМИ РЕЧОВИНАМИ ТА ВИБУХОВИМИ ПРИСТРОЯМИ	15
1.1 Поняття та зміст методики розслідування й криміналістичної характеристики незаконного поведження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями	25
1.2 Характеристика способів учинення незаконного поведження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями	42
1.3 Структурний аналіз інших елементів криміналістичної характеристики незаконного поведження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями.....	53
Висновки до розділу 1	78
РОЗДІЛ 2 ОРГАНІЗАЦІЯ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ПОВОДЖЕННЯ ЗІ ЗБРОЄЮ, БОЙОВИМИ ПРИПАСАМИ, ВИБУХОВИМИ РЕЧОВИНАМИ ТА ВИБУХОВИМИ ПРИСТРОЯМИ	84
2.1 Особливості початку досудового розслідування та обставини, що підлягають встановленню	84
2.2 Типові слідчі ситуації та версії розслідування.....	98
2.3 Організація взаємодії слідчих зі співробітниками оперативних підрозділів та іншими суб'єктами	113
Висновки до розділу 2	128

РОЗДІЛ 3 ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ПОВОДЖЕННЯ ЗІ ЗБРОЄЮ, БОЙОВИМИ ПРИПАСАМИ, ВИБУХОВИМИ РЕЧОВИНАМИ ТА ВИБУХОВИМИ ПРИСТРОЯМИ	131
3.1 Огляд.....	131
3.2 Допит	144
3.3 Обшук.....	161
3.4 Порядок призначення та проведення судових експертиз	172
Висновки до розділу 3	187
ВИСНОВКИ.....	190
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	199
ДОДАТКИ.....	227

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ДБР – Державне бюро розслідувань

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

КК – Кримінальний кодекс України

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс України

МВС – Міністерство внутрішніх справ України

НАБУ – Національне антикорупційне бюро України

НСРД – негласні слідчі (розшукові) дії

СБУ – Служба безпеки України

СРД – слідчі (розшукові) дії

ЦК – Цивільний кодекс України

ВСТУП

Актуальність теми. Нині в Україні спостерігається тенденція до збільшення кількості незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями. Так, за статистичними даними Офісу Генерального прокурора, у 2013 р. зареєстровано 6,9 тис. кримінальних правопорушень цієї категорії, 2014 р. – 7,2 тис., 2015 р. – 7,4 тис., 2016 р. – 6,3 тис., 2017 р. – 8 тис., 2018 р. – 7,4 тис., 2019 р. – 6,2 тис., 2020 р. – 5,1 тис., 2021 р. – 4,9 тис., третина з яких так і залишаються нерозкритими¹, що обумовлюється складною криміногенною ситуацією та військовими діями на території країни, й аж ніяк не сприяє зниженню рівня кримінальних правопорушень, пов'язаних з активним застосуванням таких предметів.

Теоретичне підґрунтя дослідження становлять фундаментальні праці вітчизняних науковців, присвячені різноманітним аспектам виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, зокрема: Ю. П. Аленіна, Л. І. Аркуші, І. В. Басистої, В. П. Бахіна, А. Ф. Волобуєва, В. І. Галагана, В. Г. Гончаренка, В. Я. Горбачевського, І. В. Гори, В. А. Журавля, А. В. Іщенко, А. М. Кислого, Н. І. Клименко, С. М. Князева, О. І. Козаченка, В. А. Колесника, В. П. Колмакова, В. О. Коновалової, В. П. Корж, І. І. Котюка, В. С. Кузьмічова, В. В. Лисенка, Є. Д. Лук'янчикова, Д. Й. Никифорчука, О. В. Одерія, М. А. Погорецького, М. В. Салтевського, Д. Б. Сергєєвої, С. М. Стахівського, О. Ю. Татарова, В. В. Тіщенко, В. В. Топчія, Л. Д. Удалової, П. В. Цимбала, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітька та інших.

Безпосередньо на дисертаційному рівні окремі питання протидії незаконному поводженню зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями розглядали: Д. В. Андрєєв,

¹ Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.

П. Д. Біленчук, А. О. Волобуєв, П. В. Гіверц, Р. М. Дударець, М. В. Кобець, А. В. Кофанов, Р. В. Мельник, С. П. Мельниченко, Я. В. Новак, В. В. Поліщук, О. С. Тарасенко, Т. В. Тютюнник, В. С. Шаповалова, М. Г. Щербаковський та інші вчені. Різні аспекти виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з обігом холодної зброї, досліджувалися в дисертаціях О. В. Веселової, В. В. Голубоша, Б. В. Гринчишина, В. М. Коротаєва, А. С. Пашиєвої та інших правників.

Результати проведених досліджень мають фундаментальне значення для формування теоретичних засад окресленої проблематики. Водночас при всій значущості наукових здобутків, нині дослідження питань розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями зумовлене вкрай підвищеною суспільною небезпекою, яка виникає в умовах неочевидності, конспірації й нерідко злочинної ієрархії, а сучасні методи розслідування не є універсальними і не зовсім відповідають потребам сьогодення. Тому нагальною є розробка методики розслідування для практичних працівників органів досудового розслідування задля того, щоб слідчі могли орієнтуватися у типових слідчих ситуаціях й знати основні напрями, пов'язані з розробленими криміналістичними програмами їх вирішення, володіти ґрунтовними знаннями щодо тактики проведення окремих процесуальних дій. Значно підвищує ефективність розслідування зазначених кримінальних правопорушень узагальнення слідчої практики у поєднанні з використанням криміналістичних рекомендацій та наукових знань.

Наведені обставини у сучасних реаліях повномасштабного воєнного вторгнення в Україну, стрімкого зростання незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями й зразків озброєння, зокрема нетипової вогнепальної зброї, що надходить на експертизу, та особливого режиму кримінального провадження в умовах воєнного стану, визначають актуальність окресленої проблеми, її наукову, теоретичну і практичну значущість.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано відповідно до: Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020), Стратегії боротьби з організованою злочинністю (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126), Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 роки (постанова загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р.), Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (Наказ Міністерства внутрішніх справ (МВС) України від 11 червня 2020 р. № 454), Загального плану науково-дослідної роботи ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» на 2018–2020 рр. «Теоретико-методологічні засади становлення української державності і соціальна практика: політичні, юридичні, економічні та психологічні проблеми» (ДР № 0113U007698).

Тему дисертації затверджено Вченою радою ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» 31 серпня 2015 р. (протокол № 7) та уточнено 31 жовтня 2018 р. (протокол № 10).

Мета та завдання дослідження. Метою роботи є розроблення криміналістичних положень і практичних рекомендацій, спрямованих на удосконалення організації й тактики розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями.

Для реалізації зазначеної мети необхідно виконати такі *завдання*:

- з'ясувати особливості формування методики розслідування та криміналістичної характеристики незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями;
- охарактеризувати способи вчинення незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями;

- здійснити структурний аналіз інших елементів криміналістичної характеристики таких кримінальних правопорушень;
- розкрити особливості початку досудового розслідування та обставин, що підлягають установленню;
- установити типові слідчі ситуації та версії початкового етапу розслідування;
- запропонувати напрями удосконалення взаємодії слідчих зі співробітниками оперативних підрозділів та іншими суб'єктами;
- розглянути особливості тактико-криміналістичного забезпечення проведення огляду при розслідуванні незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями;
- сформулювати тактику проведення допиту;
- окреслити специфіку проведення обшуку;
- визначити порядок призначення та проведення судових експертиз.

Об'єкт дослідження – злочинна діяльність, пов'язана з незаконним поводженням зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями, а також процесуальні відносини, спрямовані на виявлення й розслідування зазначеної групи кримінальних правопорушень.

Предмет дослідження – розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями.

Методи дослідження. Методи дослідження визначені специфікою роботи, її метою та поставленими завданнями, з урахуванням об'єкта й предмета дослідження. Методологічною основою став *діалектичний* метод, використання якого дало змогу окреслити уявлення про становлення та перспективи організаційно-тактичного забезпечення розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями (розділ 1). У процесі дослідження було використано загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, зокрема: *історико-правовий* та *формально-юридичний* методи застосовано при

аналізі формування методики розслідування та правових норм кримінального, кримінального процесуального і оперативно-розшукового законодавства, а також їх зіставлення, з метою обґрунтування висновків і пропозицій щодо доповнення чи уточнення (розділи 1, 3, підрозділи 2.1, 2.3); *формальної логіки* – сприяв розкриттю сутності криміналістичної характеристики незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями (підрозділи 1.2, 1.3); *догматичний* – використано при тлумаченні понятійного апарату дослідження (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.2, 3.1–3.3); *системно-структурний* – застосовано при формулюванні концептуального бачення організації початкового етапу розслідування та обранні процесуальних дій, а також напрямів взаємодії слідчих й оперативних працівників (підрозділи 2.1, 2.3, 3.1–3.3); *соціологічний* – використано при узагальненні результатів вивчення кримінальних проваджень, даних опитування працівників прокуратури, слідчих, оперативних та експертних підрозділів (розділи 2, 3, підрозділи 1.2, 1.3); *документальний* та *статистичний* методи використано при аналізі статистичних даних й емпіричної інформації з наведеної проблематики (розділи 2, 3, підрозділи 1.2, 1.3), та дали змогу визначити прогалини в організаційно-тактичному забезпеченні проведення окремих слідчих (розшукових) дій (розділ 3). На основі *синтезу* сформульовано висновки і пропозиції за темою дослідження.

Емпіричну базу дослідження становлять систематизовані матеріали офіційної статистичної звітності Офісу Генерального прокурора, МВС України, Національної поліції України, Державної судової адміністрації України за період 2013–2021 рр.; результати вивчення матеріалів 120 кримінальних проваджень за ст. 263 Кримінального кодексу (КК) України упродовж 2016–2021 рр.; зведені дані анкетування 258 працівників (83 слідчих, 97 оперативних працівників і 78 працівників поліції превентивної діяльності) Національної поліції України та 55 працівників експертних установ МВС України у Дніпропетровській, Київській, Львівській, Одеській і Харківській областях. При вивченні матеріалів практики і визначенні

ключових аспектів обраної проблеми, було використано особистий досвід роботи в правоохоронних органах.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших у криміналістиці комплексним дослідженням методики розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями у контексті сучасного стану кримінального процесуального законодавства та правоохоронної діяльності. У роботі обґрунтовано низку нових концептуальних положень, висновків і рекомендацій, зокрема:

вперше:

– розкрито багатофункціональний підхід до визначення методики розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями, яка має бути базовою і передбачати принципи вибору й застосування окремої видової методики розслідування, що ґрунтуються на: виборі напряму розслідування й досягненні його кінцевої мети, на підставі кримінально-правової оцінки події та предмета доказування; визначенні належності події, яка розслідується, до певного типу, роду, виду, групи кримінальних правопорушень; елементах криміналістичної характеристики; ситуативному підході до постановки тактичних завдань і засобів їх вирішення; планомірності та етапності розслідування й виконання на кожному з етапів властивих йому задач; використанні різних форм взаємодії слідчого; застосуванні сучасних наукових і технічних можливостей у розслідуванні;

– встановлено типові способи виведення зброї, бойових припасів, вибухових речовин та вибухових пристроїв із законного обігу: розкрадання вогнепальної зброї зі Збройних сил України, Служби воєнізованої охорони та правоохоронних органів; розкрадання вогнепальної зброї та окремих складових частин і механізмів на збройових заводах; кустарне виготовлення вогнепальної зброї; законне придбання зброї з наступною передачею її в руки

злочинців; недбале зберігання вогнепальної зброї, контрабандне ввезення зброї та боєприпасів через кордон;

– запропоновано алгоритм нагальних процесуальних заходів, що здійснює слідчий у разі отримання інформації про незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями, які об'єднано в блоки: з'ясування обставин події; внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР); організація діяльності оперативних підрозділів та органів превенції Національної поліції, взаємодія з іншими правоохоронними і державними органами; використання обліків та автоматизованих інформаційних систем; проведення невідкладних слідчих розшукових дій (огляд, допит, обшук, призначення експертиз);

удосконалено:

– криміналістичну характеристику незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями, шляхом виокремлення найбільш значущих її елементів, зокрема: спосіб учинення злочину; предмет посягання; слідова картина; особа злочинця, що у своїй сукупності утворюють інформаційну модель кримінального правопорушення, яка сприяє визначенню найбільш доцільних напрямів його розслідування;

– класифікацію сучасних способів незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями, які передбачають заходи з: *підготовки* (вибір або пошук об'єкта озброєння; формування уяви про нього; пошук каналів збуту (продажу); визначення способу розрахунку; вибір оптимального способу переміщення та маршруту руху; обрання маскувальних засобів); *учинення* (носіння, зберігання, придбання, передача, збут, виготовлення, ремонт); *приховування* слідів кримінального правопорушення (приховування; знищення слідів; фальсифікація, видалення чи зміна маркування на зразках; надання завідомо неправдивих показань, створення неправдивого алібі; маскуванню);

– етапи експертного дослідження конструктивних особливостей нетипової, саморобної й переробленої вогнепальної зброї та її деталей;

дістали подальшого розвитку:

– організація початкового етапу розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями в умовах особливого режиму кримінального провадження й деталізований перелік обставин, які необхідно встановити;

– типові слідчі ситуації, які виникають на момент унесення відомостей до ЄРДР: 1) особу затримано під час збуту предметів озброєння (крім гладкоствольної мисливської зброї) без передбаченого законом дозволу; 2) виявлено предмети озброєння у певному місці або особи без передбаченого законом дозволу; мету дій підозрюваного не встановлено; 3) предмети озброєння (крім гладкоствольної мисливської зброї) були знайдені в приміщенні, автомобілі, що належить конкретній особі, або виявлені у зв'язку з проведенням процесуальних дій в іншому кримінальному провадженні; 4) встановлено Інтернет-ресурси, які займаються незаконною діяльністю, що пов'язана з продажем предметів озброєння; 5) виявлено об'єкти, пристосовані для виготовлення та ремонту кинджалів, фінських ножів, кастетів чи іншої холодної зброї без передбаченого законом дозволу, але особу злочинця (-ців) не встановлено;

– рекомендації щодо планування розслідування відповідно до визначених версій (стосовно предмета та особи злочинця (яка на момент виявлення кримінального правопорушення відома чи невідома), характеру і черговості проведення для їх перевірки процесуальних дій, а також з урахуванням обставин, що підлягають установленню та доказуванню у типових слідчих ситуаціях, які виникають на різних етапах розслідування;

– криміналістичні рекомендації щодо тактики проведення таких першочергових слідчих (розшукових) дій, як огляд місця події (вивчення об'єктів на місці події, попереднє їх дослідження безконтактним і контактним

способом), допит (у слідчих ситуаціях: безконфліктна або конфліктна), обшук (виявлення, фіксація та вилучення);

– положення щодо призначення судових експертиз (трасологічної, балістичної, холодної зброї, вибухотехнічної, судово-медичної, пожежотехнічної, молекулярно-генетичної, дактилоскопічної, комп'ютерно-технічної) у ході розслідування зазначеного виду кримінальних правопорушень як різновиду застосування спеціальних знань у кримінальному провадженні.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані та обґрунтовані в дисертації теоретичні положення, висновки та рекомендації впроваджено та надалі може бути використано у:

– *науково-дослідній сфері* – для подальшого дослідження питань розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями (Акт Національної академії внутрішніх справ від 12 жовтня 2022 р.);

– *практичній діяльності* правоохоронних органів України – при розробленні та вдосконаленні відомчих нормативно-правових актів, підготовці посібників, методичних рекомендацій з питань розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями (Акт Головного управління Національної поліції України у Київській області від 18 жовтня 2022 р.);

– *освітньому процесі* – при підготовці лекцій, методичних рекомендацій і дидактичних матеріалів з навчальних курсів «Криміналістика», «Актуальні проблеми розкриття та розслідування кримінальних правопорушень» (Акт ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» від 6 жовтня 2022 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях, а саме: «Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті» (м. Київ, 17–18 липня 2019 р.); «Виклики сучасності та наукові

підходи до їх вирішення» (м. Київ, 12–13 серпня 2020 р.); «Перспективні напрямки розвитку юридичної науки у XXI сторіччі» (м. Київ, 17–18 лютого 2021 р.).

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, висвітлено у восьми наукових публікаціях, серед яких: п'ять статей – у виданнях, віднесених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, дві – у закордонних юридичних виданнях, три – у збірниках тез наукових доповідей, оприлюднених на міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, логічно об'єднаних у десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 247 сторінок, з них основного тексту – 184 сторінки. Список використаних джерел налічує 276 найменувань та займає 28 сторінок. Додатки (5) розміщено на 21 сторінці.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННОГО ПОВОДЖЕННЯ ЗІ ЗБРОЄЮ, БОЙОВИМИ ПРИПАСАМИ, ВИБУХОВИМИ РЕЧОВИНАМИ ТА ВИБУХОВИМИ ПРИСТРОЯМИ

1.1 Поняття та зміст методики розслідування й криміналістичної характеристики незаконного поведження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями

Поява та розвиток криміналістичної методики й окремих методик розслідування кримінальних правопорушень нерозривно пов'язана з цілеспрямованим системним збиранням, дослідженням і узагальненням матеріалів слідчої, судової та експертної практики – основного джерела розробки методичних положень і рекомендацій [20].

Розроблені наукою криміналістичні рекомендації є важливим інструментарієм слідчого, інших компетентних суб'єктів, що залучені до кримінального провадження, – своєрідним алгоритмом дій у типових слідчих ситуаціях [136, с. 120]. Унаслідок синтезу практичної та наукової діяльності створено різні за своїм предметом характеристики кримінальних правопорушень, що містять опис їх закономірних ознак [223, с. 577]. Якісно розроблена криміналістична характеристика, у тому числі кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним поведженням зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями, є базою для розробки окремої методики досудового розслідування таких кримінальних правопорушень [138].

Певні сучасні досягнення у галузі розробок методик розслідування окремих видів кримінальних правопорушень не означають, що всі тактико-методичні проблеми, які супроводжують розслідування, вирішено [141].

Є спірні точки зору низки вчених з багатьох положень методики розслідування, пов'язані з предметом, змістом і принципами її побудови, які прямо або побічно впливають на розробку приватних методик [159]. Водночас чітке розуміння сутності, структури, змісту і принципів побудови криміналістичних методик розслідування окремих видів кримінальних правопорушень є вкрай необхідним для ефективного використання таких знань у процесі розробки нових приватних криміналістичних методик розслідування кримінальних правопорушень, до якої потрібно віднести методику розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями.

За офіційними статистичними даними Офісу Генерального прокурора, саме з 2013 р. спостерігається тенденція до збільшення кількості кримінальних правопорушень, передбачених ст. 263 Кримінального кодексу України (далі – КК України) «Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами». Так, у 2013 р. зареєстровано 6,9 тис. кримінальних правопорушень цієї категорії, у 2014 р. – 7,2 тис., 2015 р. – 7,4 тис., 2016 р. – 6,3 тис., 2017 р. – 8 тис., 2018 р. – 7,4 тис., 2019 р. – 6,2 тис., 2020 р. – 5,1 тис., 2021 р. – 4,9 тис., що в середньому становить 7,1 тис. кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним поводження з об'єктами озброєння. Як наслідок, за вказаний період у середньому було вчинено близько 1 тис. кримінальних правопорушень з використанням зброї. За результатами дослідження встановлено, що третина з них (26,36 % та 46,12 %, відповідно) так і залишається нерозкритими [212].

У зв'язку з викладеним потрібно відмітити недоліки, що мають місце у процесі розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями. Результати опитування слідчих та оперативних працівників показали, що розслідуванню цього виду злочину заважають недосконалість кримінально-правового та кримінального процесуального законодавства (71 %); низький рівень матеріально-технічного забезпечення (44 %); відсутність методичних

рекомендацій (32 %) та інформаційно-довідкового забезпечення (9 %). Крім цього, більшість опитаних нами респондентів (а саме 65 %) вважають, що зі 100 злочинів відомо лише до 10 %. Кожен четвертий опитаний переконаний, що відомо до 25 % злочинів; 7 % респондентів вказали, що відомо до 75 % злочинів, а на думку 5,3 % опитаних, відомо про 95 % злочинів цієї категорії, а 1,7 % не змогли визначитися при відповіді на це запитання (Додаток В).

Виходячи з отриманих відповідей, можна припустити, що незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями характеризується дуже високим рівнем латентності. Це пов'язано з тим, що незаконне поводження з предметами озброєння не спричиняє безпосередньої шкоди суспільним відносинам, а лише створює реальну загрозу її спричинення, тобто потерпілих немає, якщо із застосуванням зброї не було вчинено інше кримінальне правопорушення та немає відповідних заяв чи повідомлень.

З огляду на зростання рівня злочинності й потребу в оптимізації досудового розслідування специфічних кримінальних правопорушень, особливою нагальністю вирізняється наукове розроблення низки методик з найбільш важливих ключових напрямів, що можливе лише за умови детального вивчення криміналістичної характеристики [155].

Дослідження криміналістичної характеристики, з урахуванням актуальної на сьогодні слідчої, експертної та судової практики, надає змогу в режимі реального часу проаналізувати стан й оперативну обстановку щодо кількісного та якісного рівня злочинності у сфері незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями, на основі отриманих даних сформулювати наукові засади комплексної криміналістичної методики досудового розслідування таких кримінальних правопорушень.

Стосовно побудови відповідної методики, насамперед доцільно виокремити наступні її положення (принципи):

а) на основі системно-діяльнісного підходу потребують вивчення

закономірності, з одного боку, кримінальної діяльності осіб з підготовки, вчинення та приховування злочинів, а з іншого – діяльність правоохоронних органів по розслідуванню цього виду злочинів та судового розгляду по здійсненню правосуддя. Така діяльність повинна відповідати: по-перше, вимогам законності; по-друге, повноті розслідування; по-третє, викриттям усіх осіб, які брали участь у вчиненні та приховуванні злочинів у досліджуваній сфері;

б) розробка системи знань про особливості: способу та механізму вчинення злочинів, ураховуючи способи підготовки, вчинення, приховування злочину й протидії досудовому розслідуванню; предмета вчинення; мотиву; особистісних і професійних якостей злочинця; механізму слідоутворення та встановлення стійких зв'язків у ньому;

в) розробка системи знань про типові слідчі ситуації, що складаються на різних етапах досудового розслідування, а також про способи збирання, дослідження, оцінки та використання доказів залежно від висунутих версій розслідування, тобто відбувається реалізація принципу ситуаційного підходу до розслідування кримінальних правопорушень [22, с. 155].

Криміналістична характеристика як система відомостей виступає центральною частиною у структурі відповідної методики [151, с. 32]. Для більш повного та об'єктивного визначення сучасного стану проблеми криміналістичної характеристики незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями потрібно звернутись до історії її зародження як елемента методики розслідування.

Вперше про криміналістичну характеристику як елемент методики згадується в дисертації Л. О. Сергєєва ще у 1966 р. [233]. Так, прийнято вважати, що саме цей автор запровадив у науковий обіг термін «криміналістична характеристика», і тлумачив його як сукупність взаємопов'язаних чинників, що характеризують особливості способів учинення і слідів відповідних видів кримінальних правопорушень, об'єкта

посягань, обставин, що характеризують учасників кримінальних правопорушень та їх злочинні зв'язки, час, місце, умови й обстановку вчинення кримінального правопорушення [233, с. 10]. З'явившись наприкінці 1960-х рр., поняття «криміналістична характеристика» привернуло до себе увагу багатьох провідних учених-криміналістів, що досліджували теоретичні та практичні питання методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень [57, с. 34].

Пізніше питання сутності криміналістичної характеристики різних категорій кримінальних правопорушень розглядали Ю. П. Аленін, В. П. Бахін, Р. С. Белкін, І. О. Возгрін, А. Ф. Волобуєв, В. І. Галаган, І. Ф. Герасимов, Л. Я. Драпкін, О. Н. Колесніченко, В. С. Кузьмічов, М. В. Салтевський, С. С. Чернявський, В. Ю. Шепітько та інші науковці.

Останнім часом дослідники все більшу увагу стали приділяти теоретичній розробці методик, пов'язаних з розслідуванням окремих видів кримінальних правопорушень [22, с. 10]. З усього різноманіття сучасних висловлювань з цих питань, на наш погляд, заслуговують на обговорення вибіркові точки зору.

В. П. Бахін пропонує виокремлювати загальний метод розслідування злочинів, який має загальне значення для розробки методик усіх видів [17]. В. І. Белецький пише про необхідність розробки базової методики розслідування злочинів як універсальної теоретичної основи для формування методик розслідування окремих видів злочинів, що також схоже на ідею загального методу розслідування [24]. Подібну думку щодо формування базової методики розслідування кримінальних правопорушень пропонують В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель, визначивши її як систему наукових положень і розроблених на їх основі рекомендацій щодо розслідування декількох видів кримінальних правопорушень, об'єднаних в єдиний предмет вивчення з урахуванням кримінально-правових і криміналістичних передумов [265, с. 33].

На наш погляд, у наведених дослідженнях науковці намагаються створити різні варіанти загального методу розслідування кримінальних правопорушень, що спірно. Аналізуючи їхні точки зору, доходимо висновку, що загальний метод розслідування, або базова методика не має практичної перспективи через свою спільність рекомендацій з розслідування кримінальних правопорушень, бо якщо вони мають загальний характер, то щодо розслідування конкретних видів буде незрозуміло як застосовувати слідчому дану методику.

Поряд з цим визначення поняття криміналістичної характеристики відіграє важливу роль у науці. Розробка понятійного апарату є принциповим і важливим питанням для науки. Це пояснюється різними факторами. Зокрема, перспективою побудови сталих кореляційних зв'язків між її елементами, можливістю, висувати певні версії за їх допомогою, під час досудового розслідування, планувати проведення різних слідчих (розшукових) дій (далі – СРД) тощо [147]. Однак науковці-криміналісти, які досліджують проблеми криміналістичної характеристики, не завжди однотипно підходять і до визначення її поняття та системи.

Наприклад, М. В. Салтевський вважає, що криміналістична характеристика – це видова модель, яка дозволяє прогнозувати, будувати найбільш обґрунтовані версії щодо обставин конкретної події (особи, способу вчинення злочину, засобів злочину та іншого) [228, с. 148–151].

Водночас В. Д. Берназ визначає цю категорію як засновану на державних статистичних даних науково-обґрунтовану систему узагальненої інформації та їх джерел про обставини, які були доказані, та інші, які мали значення для попередження, виявлення, розкриття, розслідування та судового розгляду досліджуваних кримінальних правопорушень зазначеної категорії [31, с. 17]. В. С. Кузьмічов стверджує, що криміналістична характеристика – це своєрідна інформаційна модель, що являє собою якісно-кількісний опис типових ознак конкретного виду (групи) кримінальних правопорушень. При цьому автор підкреслює, що особливе значення криміналістична

характеристика кримінальних правопорушень набуває на початковому етапі досудового розслідування для визнання основних його напрямів висунення обґрунтованих версій. На окремих етапах розслідування виявляються лише певні елементи криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, а повна їх сукупність встановлюється під кінець розслідування [159, с. 252].

На нашу думку, найбільш вдале визначення криміналістичної характеристики кримінального правопорушення запропоноване О. М. Колесніченком, який вважає її системою відомостей про криміналістично значимі ознаки кримінальних правопорушень певного виду, яка відображає закономірні зв'язки між ними і слугує для побудови та перевірки слідчих версій задля вирішення основних завдань досудового розслідування [119, с. 12].

Незважаючи на різні думки науковців, розгляд поняття та сутності криміналістичної характеристики зводиться до виокремлення характерних кримінальним правопорушенням кваліфікуючих ознак, відомості щодо яких більшою мірою пов'язані з кримінально-правовим інститутом. Як результат, структура цієї категорії визначається через «сукупність ознак», яка має певне «органічне» поєднання, спрямоване на виокремлення:

- 1) кореляційних зв'язків елементів структури у вигляді сумарного цілого;
- 2) особливостей кожного елемента, обумовлюючи його індивідуальний чи підпорядкований характер;
- 3) мінливості й рухливості (динамічності) самої структури [142].

Отже, криміналістична характеристика кримінальних правопорушень це:

- 1) сукупність даних (відомостей), інформація про кримінальні правопорушення, які характеризуються, і певні, пов'язані з ними явища;
- 2) сукупність (система) ознак властивостей, слідів, відношень кримінального правопорушення;

- 3) інформація, що має криміналістичне значення;
- 4) характеристика конкретного, реального кримінального правопорушення і наукова абстракція двох рівнів, яка виокремлює типові ознаки певних категорій кримінальних правопорушень (видів і груп) і кримінальних правопорушень взагалі;
- 5) важливий елемент окремої методики.

На думку О. О. Ейсмана, саме криміналістична характеристика слугує «стержнем» методики досудового розслідування окремих видів кримінальних правопорушень [269, с. 99], для якої головними завданнями є:

- 1) розкрити фактичний зміст будь-якої конкретної події і сукупності супровідних обставин як системи послідовних у просторі та часі дій суб'єкта;
- 2) прояснювати механізм утворення слідів при вчиненні конкретного кримінального правопорушення, вказуючи на його закономірності, можливі варіанти слідів і їхній зв'язок між собою;
- 3) визначати шляхи доведення того або іншого складу кримінального правопорушення у всій сукупності обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні;
- 4) розмежовувати етапи досудового розслідування кримінального провадження (етапи доказування) залежно від вирішуваних на кожному етапі специфічних задач.

Перед слідчим постійно виникає необхідність звернення до того чи іншого елемента криміналістичної характеристики з метою уточнення своїх дій або ж прогнозування дій підозрюваного для постановки правильних питань під час проведення експертизи або ж у процесі спілкування з фахівцем у певній галузі – у кожному випадку він неодноразово звертається до кількісних і якісних компонентів криміналістичної характеристики [173].

Таким чином, практичне значення криміналістичної характеристики кримінального правопорушення полягає в тому, щоб слугувати слідчому (дознавачу) своєрідним трафаретом, який би «накладався» на наявні в його розпорядженні на даному етапі досудового розслідування. Своєю чергою,

такий «трафарет» дозволяє:

- 1) визначати, чи містяться в даній події ознаки кримінального правопорушення;
- 2) прогнозувати суть цієї події і супутніх їй обставин;
- 3) обґрунтовано припускати зміст і форми прояву тих слідів, які могли й повинні були залишитися в результаті кримінального правопорушення, та причинно пов'язаних з ним передуючих і подальших обставин;
- 4) конкретизувати повноту зібраної у справі доказової інформації і проводити їх аналіз та оцінку;
- 5) планувати і здійснювати цілеспрямовані заходи з дослідження даної події, що припускають пошук, фіксацію і процесуальне закріплення цих слідів [23, с. 121].

Наприклад, знаючи способи учинення кримінального правопорушення, що зазвичай зустрічаються у слідчій та судовій практиці, місця вчинення тих чи інших протиправних дій, способи приховування слідів, ознаки, що характеризують певне коло осіб, схильних до тих або інших злочинних посягань, слідчий (дізнавач) в змозі дати обґрунтовану оцінку результатам кримінального провадження, визначити послідовність подальших СРД, необхідних для встановлення об'єктивної істини [88].

Сьогодні криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень, прийнято поділяти на певні рівні, зокрема на загальний, окремого виду (групи) кримінальних правопорушень, та індивідуальний. Для кращого розуміння цих рівнів, на нашу думку, потрібно детальніше їх розглянути:

- 1) загальна криміналістична характеристика кримінальних правопорушень розглядається як загальне поняття, а саме як вищий рівень абстракції, що застосовується до цієї наукової категорії. З одного боку, вона має абстрактний характер, а з іншого – загальне криміналістичне значення є методологічною основою для дослідження криміналістичних характеристик окремих видів і груп кримінальних правопорушень. За допомогою цього поняття виникає реальна

можливість цілеспрямовано використовувати теоретичний та емпіричний матеріал для розвитку загальних й окремих питань криміналістичної методики;

2) криміналістична характеристика груп кримінальних правопорушень відноситься до рівня, який має менший ступінь абстракції. В основі цього рівня криміналістичної характеристики повинні знаходитись положення загальної теорії криміналістики й конкретний передовий досвід слідчої та судової практики;

3) індивідуальна криміналістична характеристика кримінального правопорушення являє собою поєднання вичерпних даних про розслідуване суспільно-небезпечне діяння. Її можна розглядати як інформаційну модель розслідуваного кримінального правопорушення, але водночас вона відноситься до якоїсь визначеної групи, або виду кримінальних правопорушень [150, с. 51].

Утім, запропонований підхід поділу криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень на різні рівні, з урахуванням потреб практики, сучасного стану розвитку криміналістики, а також у зв'язку з внесенням законодавцем постійних змін і доповнень до нормативно-правових актів, які регулюють відносини у сфері досудового розслідування кримінальних правопорушень, об'єктивно потребує уточнення та подальшого розвитку.

А. В. Іваниця підтримує позицію М. В. Салтевського щодо визначення загальної криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, структура якої має містити шість інформативних елементів:

- 1) предмет посягання;
- 2) спосіб вчинення кримінального правопорушення;
- 3) слідову картину;
- 4) обстановку вчинення кримінального правопорушення;
- 5) особу злочинця;
- 6) особу потерпілого [97, с. 306–308].

Проте, з огляду на аналіз наукової літератури, більшість науковців виокремлюють чотири основні елементи криміналістичної характеристики:

- 1) предмет безпосереднього кримінально-протиправного посягання (найрізноманітніші об'єкти органічного та неорганічного походження);
- 2) спосіб вчинення кримінального правопорушення в його широкому розумінні (обставини приготування, здійснення і приховування, дії суб'єкта, що використовується для досягнення поставленої мети);
- 3) типова «слідова картина» в її широкій інтерпретації (сукупність джерел матеріальних та ідеальних відображень у навколишній матеріальній обстановці вчиненого кримінального правопорушення);
- 4) характеристика особи правопорушника (опис людини як соціально-біологічної системи, чий властивості та ознаки відображаються у матеріальному середовищі) [36, с. 364].

Поряд з цим деякі науковці пропонують включати: документи як джерело матеріальної інформації [166, с. 28]; особливості виявлення кримінальних правопорушень [70, с. 94]; використані правопорушниками технічні засоби та ін.

На думку І. В. Капустіної, криміналістична характеристика розкрадання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин і вибухових пристроїв – це система узагальнених фактичних даних та заснованих на них наукових висновків і рекомендацій про найбільш типові криміналістично значущі ознаки цих злочинних діянь, знання яких необхідне для організації та проведення всебічного, повного, об'єктивного та швидкого розкриття і розслідування. Зміст цієї характеристики включає: типові дані про предмет посягання; способи приготування, вчинення та приховування кримінальних правопорушень, обстановку вчинення кримінальних правопорушень, а також типові наслідки злочинних дій; особистісні особливості суб'єкта злочинного посягання; мету та мотиви злочинної поведінки; особистісні особливості та поведінку потерпілих; обставини, що сприяють вчиненню кримінального правопорушення. І. В. Капустіна виключає з числа її елементів предмет доказування, оскільки вважає, що він більшою мірою визначає кримінальну процесуальну сторону процесу розслідування [98, с. 63–64], з чим варто погодитися.

Подібні точки зору, безумовно, раціональні для розуміння змісту криміналістичної характеристики, проте криміналістичні характеристики окремих видів і груп кримінальних правопорушень, у тому числі й криміналістична характеристика незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами (ст. 263 КК України), повинні бути уточнені в процесі наукового дослідження за допомогою інших характеристик кримінальних правопорушень (кримінально-правової, кримінологічної тощо), що були створені в результаті синтезу практичної та наукової діяльності.

Ми вже зазначали, що поява та розвиток окремих методик досудового розслідування кримінальних правопорушень нерозривно пов'язані з цілеспрямованим системним збиранням, дослідженням та узагальненням матеріалів слідчої, судової та експертної практики – основних джерел розробки методичних положень і рекомендацій.

Окреслення основних елементів криміналістичної характеристики незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами теж важко уявити без аналізу підходів до розуміння цього поняття на загальному та видових рівнях. Відомо, що криміналістична характеристика кримінальних правопорушень є складовою частиною, однією з важливих теоретичних засад загальних положень методики розслідування як специфічного виду діяльності [144, с. 83].

Слушною є думка С. Г. Павликова, який, досліджуючи криміналістичну характеристику й початковий етап розслідування незаконного обігу зброї, бойових припасів, вибухових речовин і пристроїв, зазначає, що з усіх запропонованих раніше підходів до розуміння сутності криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, визначень цієї категорії варто зупинитися на тому, в якому враховується об'єктивний характер досліджуваного феномена, з'ясовано важливість взаємозв'язку та взаємообумовленість елементів криміналістичної характеристики, по можливості нівельовано недоліки запропонованих раніше визначень і підходів [189, с. 27–28].

О. С. Тарасенко, розглянувши стан наукових досліджень проблем розслідування незаконного поводження з вогнепальною зброєю, що вчиняється злочинними об'єднаннями, визначив зміст криміналістичної характеристики як сукупність таких елементів: способів учинення кримінального правопорушення [241, с. 68–69]; предмета посягання та слідової картини; криміналістичної характеристики лідера та інших членів злочинних об'єднань [241, с. 73–74].

Провівши аналіз різних теоретичних поглядів учених-криміналістів на криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень, нами розроблено авторське тлумачення криміналістичної характеристики незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами, а також визначено її основні елементи.

Криміналістична характеристика незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями – це система узагальнених даних про найбільш типові ознаки незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасам, вибуховими речовинами, та вибуховими пристроями, закономірний взаємозв'язок яких слугує основою наукового і практичного вирішення завдань розслідування.

До основних елементів криміналістичної характеристики незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами вибуховими речовинами та вибуховими пристроями потрібно віднести:

1) предмет кримінально-протиправного посягання (вогнепальна і холодна зброя, бойові припаси, вибухові речовини та вибухові пристрої);

2) спосіб вчинення кримінального правопорушення (складається зі способів підготовки до вчинення злочинних дій, безпосереднього вчинення кримінального правопорушення та способів приховування (маскування) протиправних дій). Дії можуть виражатись як у носінні, зберіганні, придбанні, передачі чи збуті вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв без передбаченого законом дозволу, так і у носінні, виготовленні, ремонті або

збуті кинджалів, фінських ножів, кастетів чи іншої холодної зброї без передбаченого законом дозволу;

3) типова «слідова» картина – будь-які зміни матеріального (навколишнього) середовища, що виникли в результаті вчинення незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами;

4) характеристика особи злочинця (фізичні та соціально-демографічними дані, а також чинники, що мали вплив на формування і здійснення злочинної мети, створення злочинної групи, розподілу ролей між співучасниками тощо).

Необхідно додати, що досить схоже визначення криміналістичної характеристики запропонував С. П. Мельниченко, який зазначив, що під криміналістичною характеристикою незаконного переміщення вогнепальної зброї потрібно розуміти інформаційну модель (систему даних) про найбільш типові взаємообумовлені ознаки цього виду кримінального правопорушення, предмета посягання, слідової картини, особи злочинця та інших обставин, що мають значення для досудового розслідування, до основних елементів якої ним віднесено: 1) предмет посягання; 2) спосіб вчинення кримінального правопорушення; 3) слідову картину; 4) особу злочинця [175, с. 39–40].

В. П. Бахін і Б. Є. Лук'янчиков теж зазначали, що це найбільш типовий набір криміналістично значущих ознак, які покликані забезпечити службову функцію криміналістичної характеристики. Однак щодо інших видів кримінальних правопорушень цей набір може видозмінюватися, тобто скорочуватися або розширюватися [168].

Слушно додати, що між цими елементами наявні взаємозв'язки, знання яких дає можливість слідчому визначити оптимальні шляхи для пошуку та затримання правопорушників [222]. Проте варто пам'ятати і про вихідні ідеї, що закладені у криміналістичній методиці розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями, оскільки як система взаємообумовлених і взаємопов'язаних СРД, що покликана забезпечувати розслідування

кримінальних правопорушень, вона будується відповідно до певних принципів, зокрема суворості відповідності нормам закону; наукової обґрунтованості; зумовленості її характеру і змісту обставинами, що необхідно встановити; поетапності розслідування, що відображає особливості виявлення і збирання доказової інформації; оптимальної організації і тактики проведення необхідних СРД, що забезпечують вирішення завдань кримінального провадження; комплексного використання засобів та можливостей для швидкого і повного вирішення завдань кримінального провадження [222].

Продовжуючи формувати криміналістичну характеристику незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями, необхідно користуватись не тільки криміналістичною наукою, а й використовувати відомості про кримінальні правопорушення з суміжних наук, таких як кримінальне право, кримінологія тощо. Саме тому ми цілком погоджуємось з думкою М. П. Яблокова, який зазначав, що при формуванні структури криміналістичної характеристики, з огляду на сутність об'єкта, який вона характеризує, необхідно враховувати і використовувати деякі істотні кримінально-правові та кримінологічні відомості про кримінальне правопорушення [272, с. 8].

Наприклад, положення кримінального права, що встановлюють караність діянь і характер обставин, що визначають відповідальність, є похідною розробки окремих методик розслідування та орієнтиром для визначення предмета доказування щодо конкретних видів кримінальних правопорушень [222, с. 299]. Крім цього, врахування норм кримінального законодавства та положень кримінального права необхідне при розробці криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень, розподілі їх на види, підвиди (групи). При розробці окремих методик розслідування, а також конкретних типових характеристик окремих видів кримінальних правопорушень, завжди враховується, так само як в нормах КК України визначається те чи інше кримінальне правопорушення, які ознаки включені

до опису їх складу, які додаткові обставини мають значення для кримінально-правової класифікації (повторність, попередня змова, види співучасті) [33, с. 8; 38, с. 132; 156, с. 79].

У цьому контексті варто згадати і про те, що предмет кримінально-протиправного посягання охоплює кримінально-правову характеристику, а опис особи злочинця у більшості методик межує з кримінологічною характеристикою.

Наприклад, за допомогою кримінально-правової характеристики, що описує основні елементи, які надають уявлення щодо поняття кримінального правопорушення, а саме злочину та проступку, можна виокремити спільні ознаки, що властиві предмету кримінального правопорушення, передбаченому ст. 263 КК України. Мова йде про їх підвищену суспільну небезпеку, оскільки незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами вибуховими речовинами та вибуховими пристроями неабияк створює ризики в частині громадської безпеки [75].

Своєю чергою, кримінологічна характеристика незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями доповнює криміналістичну і включає до методики розслідування інформацію про опис генезису кримінального правопорушення, його причини та умови вчинення, застосування заходів щодо їх усунення, частоти повторюваності та розподіляє кримінальне правопорушення за іншими ознаками, наприклад, віком, часом, географією тощо.

Практичне значення цих даних полягає в тому, що під час розслідування кримінального правопорушення співставлення наявних даних (що, де, коли, яким чином, при яких обставинах тощо) з системою узагальнених відомостей (наукових даних) про кримінальне правопорушення цього виду дозволяє виокремити аналогічні за криміналістично значущими ознаками кримінальні правопорушення і на цій підставі висунути версії та

врахувати криміналістичні рекомендації щодо подальшого плану розслідування.

Норми кримінального процесуального права, що регламентують порядок кримінального провадження, теж безпосередньо впливають на зміст методики розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями [67].

Наприклад, проведення процесуальних дій в режимі відеоконференції забезпечує оперативність судового провадження, безпеку осіб – учасників кримінального провадження тощо [13; 161], що знаходить своє відображення в рекомендаціях і структурі окремих методик розслідування, в тому числі й незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями.

Крім цього, завдання криміналістичної методики розслідування безпосередньо пов'язане із досягненням завдань кримінального провадження, що передбачені ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), і полягає в захисті особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охороні прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпеченні швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [153]. На підставі цього загального завдання, у криміналістичній методиці незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями формуються власні завдання, а саме: систематичне узагальнення слідчої, експертної та судової практики; вивчення стану, структури та динаміки злочинності; аналіз кримінального, кримінального процесуального та іншого галузевого законодавства,

пов'язаного з встановленням юридичної відповідальності за кримінальне правопорушення [223, с. 572].

Отже, криміналістична характеристика незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями є уособленням двох складових: а) теоретичної концепції (як основи формування окремої методики розслідування таких кримінальних правопорушень); б) робочого інструменту розслідування (як системи зібраних і узагальнених даних про криміналістично значимі ознаки цього виду кримінальних правопорушень).

1.2 Характеристика способів учинення незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями

Стан та умови протидії злочинності, пов'язані з ними якісні зміни криміногенної ситуації у країні визначили для криміналістики низку нових завдань. Найбільш суттєво вони торкаються криміналістичної методики [18, с. 9–17]. І це не випадково, оскільки, як зауважував С. С. Чернявський, саме цей розділ криміналістики найбільш обумовлений потребами судово-слідчої практики щодо пошуку та вдосконалення наукових засобів і методів розслідування кримінальних правопорушень. Задоволення цих потреб і є головною метою криміналістики загалом, зумовлює тенденції внутрішнього розвитку цієї науки, визначає місце й роль у ній окремих теорій, зокрема криміналістичної класифікації, криміналістичного прогнозування, криміналістичної характеристики тощо [256].

Криміналістика за своєю природою починається там, де кримінальне право, за своєю природою, закінчує роботу: матеріальне кримінальне право має своїм предметом вивчення злочинного діяння та відповідного покарання, формальне кримінальне право, тобто процес, містить у собі правила

застосування матеріального кримінального права. Але яким саме способом вчиняється кримінальне правопорушення? Як досліджувати способи вчинення і розкривати їх суть, які були мотиви, цілі – про все це нам не говорять ні кримінальне право, ні процес. Відповідь знаходимо у предметі криміналістики [250, с. 70].

У сімдесятих роках XX ст. почалися дослідження цієї важливої криміналістичної категорії з позицій системно-структурного та системно-функціонального підходів і розробка на основі отриманих результатів наукового поняття, яке повинно відповідати головним криміналістичним завданням [248, с. 6]. Так, за результатами досліджень учених-криміналістів, таких як Р. С. Белкін, Л. Н. Васильєв, Л. Я. Драпкін, Г. Г. Зуйков, А. В. Іщенко, О. Н. Колесніченко, В. Н. Кудрявцев, М. В. Салтевський, В. Ю. Шепітько та інші, виникла система основних понять, що відносяться до способу вчинення кримінального правопорушення, що претендує на ранг однієї з окремих теорій сучасної криміналістики [28, с. 231; 47, с. 29; 82, с. 131; 94, с. 44; 99, с. 109–112; 120, с. 18; 157, с. 60; 160, с. 165; 162, с. 145–149].

Основою теорії є уявлення про спосіб вчинення кримінального правопорушення як про комплекс взаємозв'язаних дій правопорушника, детермінованих суб'єктивними та об'єктивними чинниками, що ситуативно повторюються [136].

Спосіб вчинення кримінального правопорушення – один з центральних елементів криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, який дає найбільший об'єм криміналістичної інформації, що дозволяє зорієнтуватись слідчому (дознавачу) в події кримінального правопорушення та визначити оптимальні методи його розслідування [23].

На думку М. В. Салтевського, спосіб вчинення кримінального правопорушення – це комплекс динамічних актів, рухів, що залишають у навколишньому середовищі зміни (сліди) та включають фактори об'єктивного й суб'єктивного характеру [228, с. 424–427].

Своєю чергою, М. П. Яблоков переконаний, що спосіб вчинення – це система, що об’єктивно та суб’єктивно обумовлює поведінку суб’єкта до та під час вчинення ним кримінального правопорушення [271, с. 46–53]. Виявлені сліди, за допомогою криміналістичних прийомів і засобів дозволяють отримати уявлення про сутність події, своєрідність злочинної поведінки правопорушника, його окремі особисті характеристики. Безпосередньо інформація про спосіб вчинення кримінального правопорушення використовується для встановлення кола осіб, причетних до кримінального правопорушення, виявлення конкретного суб’єкта правопорушення і визначення шляхів та засобів розшуку правопорушників [274, с. 45–46].

Пізнання динаміки злочинної діяльності дає змогу цілісно відобразити модель поведінки підозрюваних осіб. Тож спосіб вчинення дослідники-криміналісти розглядають як першоджерело інформації про закономірності виникнення доказів, необхідні для розроблення засобів і методів розслідування кримінальних правопорушень [16, с. 197].

Отже, інформація про спосіб вчинення незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями слугує основою для:

- 1) розробки криміналістичної характеристики цього виду кримінального правопорушення;
- 2) виявлення взаємозв’язку між структурними елементами криміналістичної характеристики (спосіб – особа злочинця, спосіб – сліди, спосіб – предмети посягання тощо);
- 3) побудови слідчих версій;
- 4) планування досудового розслідування;
- 5) розробки конструкції тактики проведення СРД [104];
- 6) розробки криміналістичної профілактики кримінальних правопорушень [140; 223].

З позиції криміналістики спосіб вчинення кримінальних правопорушень охоплює безліч ознак, що не мають кримінально-правового значення, але відіграють важливу роль для пошуку слідів і встановлення ознак кримінального правопорушення. Тобто, у криміналістичній характеристиці спосіб вчинення досліджується для того, щоб з'ясувати, які сліди залишило кримінальне правопорушення у навколишньому середовищі, де ці сліди потрібно шукати, які вони містять дані щодо особи, яка вчинила кримінальне правопорушення [95, с. 47–59].

Для кримінального правопорушення, передбаченого ст. 263 КК України, характерною є низка способів учинення [132]. Аналіз слідчо-судової практики показав, що способи вчинення кримінально-протиправних дій обумовлені видом зброї, а структура способів учинення незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями не завжди є повноструктурною, зокрема, майже третина (26 %) кримінальних правопорушень носили спонтанний характер і вчинялись без попередньої підготовки:

1) незаконне носіння холодної, вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв – умисні, вчинені без передбаченого законом дозволу дії з їх переміщення, транспортування особою безпосередньо при собі (в руках, одязі, сумці, спеціальному футлярі, транспортному засобі тощо) [175];

Наприклад: *випадок трапився на Кам'янецьчині. На агресивну поведінку чоловіка у приймальному відділенні покаржились медики і викликали правоохоронців. Поліцейські приїхали на виклик і змогли заспокоїти «агресора». Під час поверхневої перевірки у нього знайшли кастет. Кастет вилучили і направили на експертизу. За даним фактом слідчі відкрили кримінальне провадження за ч. 2 ст. 263 КК України. Наразі Кам'янець-Подільський міськрайонний суд виніс вирок по справі. За незаконне носіння кастету чоловік покараний до 120 годин громадських робіт [87].*

Під час підготовки до переміщення зброї, бойових припасів, вибухових речовин і вибухових пристроїв здійснюється вибір виду транспортування (особисто, у ручній поклажі, в сумці, валізі, під одягом, на автомобільному, залізничному, морському, повітряному транспорті), конкретного засобу та місця розміщення в ньому зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв; засобів маскування, носіння, приховування (шухляди, контейнери) предметів злочинного посягання; пошук осіб, які згодні за винагороду перемістити зброю (провідники, водії-далекобійники); встановлення контактів з працівниками поштових перевізників, транспортних організацій тощо;

2) незаконне зберігання вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв – умисні дії, що полягають у володінні (незалежно від тривалості в часі) без відповідного дозволу чи з простроченням його дії будь-яким із зазначених предметів, що перебуває не при особі, а в обраному нею місці.

Наприклад: за процесуального керівництва Вінницької окружної прокуратури повідомлено про підозру вінничанину у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 263 КК України (носіння, виготовлення, ремонт або збут кинджалів, фінських ножів, кастетів чи іншої холодної зброї без передбаченого законом дозволу). Так, спільними зусиллями Вінницької окружної прокуратури та відділення поліції № 1 Вінницького районного управління поліції Головного управління Національної поліції у Вінницькій області викрито 61-річного мешканця обласного центру, який незаконно зберігав вогнепальну зброю та бойові припаси до неї. З метою припинення протиправної діяльності правоохоронцями проведено низку СРД, у тому числі й санкціоновані обшуки у домоволодінні безробітного вінничанина, під час яких вилучено понад 30 одиниць зброї: пістолети, револьвери, автомат Калашникова, понад 2 тис. набоїв різного калібру та комплектуючі частини, які підтверджують

причетність особи до інкримінованого їй злочину. Все вилучене направлено на експертизи. Чоловіка затримано в порядку ст. 208 КПК України [204].

Характерними місцями незаконного зберігання є: власне житло (65,6 %) та прилеглі до нього споруди (14 %); територія домоволодіння (6,1 %); житло родичів, друзів, знайомих, близьких осіб (2,3 %) та прилеглі до нього споруди (0,43 %); схованки як у межах населеного пункту (2,1 %), так і поза ним (1,1 %); службове приміщення за місцем роботи (0,54 %); приміщення орендованого житла (0,51 %); власний автотранспорт (1,65 %), а також повсякденний одяг і переносні предмети (21,54 %) (Додаток Б);

3) незаконне придбання вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв – умисні дії, пов'язані з їх набуттям (крім викрадення, привласнення, вимагання, заволодіння шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем) усупереч передбаченому законом порядку – в результаті купівлі, обміну, привласнення знайденого, одержання як подарунка, на відшкодування боргу тощо.

Наприклад: *правоохоронці затримали організатора угруповання, яке займалося контрабандою та збутом зброї. Під час обшуку у чоловіка вилучили зброю та набої. Так, поліцейські встановили, що п'ятеро осіб з Львівської, Закарпатської та Тернопільської областей створили злочинну групу, яка займалася незаконним придбанням, зберіганням і збутом незареєстрованої вогнепальної зброї. Серед учасників були приватні міжнародні перевізники, які доставляли зброю за кордон. У четвер, 26 травня, правоохоронці затримали організатора угруповання. Під час обшуку у чоловіка вилучили гранати, пістолети, набої різного калібру, тротилові шашки, капсулі детонаторів та електродетонатори, саморобний вибуховий пристрій, РПГ, пристрої невідомої конструкції, до якої під'єднані дроти, мікросхеми, інші засоби для виготовлення вибухових пристроїв та інструкцією по збірці вибухівки, а також понад 20 тисяч доларів. Затриманому повідомили про підозру за ст. 263 (Незаконне*

поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами) КК України. Йому загрожує до семи років за ґратами. Окрім того, вирішується питання щодо повідомлення про підозру і за ст. 201 (Контрабанда) КК України [247].

Специфічними джерелами незаконного придбання є: привласнення знайдених об'єктів озброєння (67 %); безоплатне отримання їх від родичів, друзів та інших осіб (8 %, з них 1,8 % – як подарунок, 1,4 % – шляхом обміну); отримання від членів злочинних об'єднань (близько 1 %); одержання у спадок (5 %) та придбання в осіб, які здійснювали незаконний продаж (21 %) (Додаток Б).

Вивчення судово-слідчої практики свідчить, що незаконне придбання, зберігання та носіння зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв здійснюється як з попередньою підготовкою, так і без неї, залежно від способу набуття цих об'єктів. Спосіб підготовки характеризується здійсненням загальних дій: вибір або пошук об'єкта озброєння; формування уяви про нього; пошук каналів збуту (продажу); визначення способу розрахунку; вибір оптимального способу переміщення та маршруту руху; обрання маскувальних засобів.

Здійснення інших (додаткових) дій залежить від конкретно постановленої мети:

а) для власних потреб без одержання матеріальної вигоди: обладнання спеціального місця або предмета-схованки – непомітні суб'єктивно недоступні місця, порожнини в стінах або підлозі, предмети (аптечка, коробка з інструментами, футляри) та об'єкти господарського призначення (хлів, вольєр, санвузол у дворі), а також територія домоволодіння (город, сад, палісадник). Як правило, це відбувається, якщо злочинець знає особливості влаштування механізму об'єктів озброєння та умови їх зберігання для недопущення втрати ними своїх властивостей, попередньо підготувавши або переобладнавши герметичні ємності для них;

б) для отримання одноразової винагороди: пошук зацікавлених осіб у незаконному придбанні об'єктів озброєння; визначення умов домовленостей; обрання способу передачі (збуту); визначення місця потенційної зустрічі та маршруту руху до нього; вибір методів конспірації;

в) для отримання систематичної винагороди: ретельний пошук і вибір об'єктів озброєння (як правило, для здійснення їх перепродажу, основним джерелом придбання є купівля цих об'єктів у невідомих осіб через мережу Інтернет з поштовою доставкою); пошук та обладнання додаткових місць зберігання (у разі великої кількості зброї); пошук і вибір співучасників, розподіл ролей та визначення меж домовленостей; пошук покупців і місць можливої зустрічі. Крім цього, злочинець визначає потребу в додаткових заходах конспірації, у транспортному засобі, в обладнанні в ньому спеціальних схованок і враховує час доби [60, с. 68–69];

4) незаконна передача вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв – надання зазначених предметів іншій особі у володіння, для тимчасового зберігання чи використання за цільовим призначенням без передбаченого законом дозволу;

Характерними місцями для незаконної передачі є: власне житло та прилегла до нього територія (33 %); житло родичів, друзів, близьких осіб (10 %); приміщення гаража (12 %); службове приміщення за місцем роботи (4,1 %); громадські місця (25,6 %); інші місця, схованки (15 %) (Додаток Б).

5) незаконний збут холодної, вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв – умисна передача їх іншій особі поза встановленим порядком шляхом продажу, обміну, дарування, сплати боргу тощо.

Наприклад, *правоохоронці викрили та затримали групу осіб, які займалися незаконним збутом вогнепальної зброї та боєприпасів на території м. Києва. Встановлено, що схему збуту зброї організували двоє жителів столиці. У межах слідства правоохоронці провели в учасників групи*

два етапи оперативної закупки вогнепальної зброї. Під час першого етапу були придбані два автомати Калашникова. Водночас учасники групи повідомили про можливість придбати в них вогнепальну зброю, вибухові пристрої та набої. У ході другого етапу спецоперації після збуту трьох автоматів Калашникова та двох гранат типу Ф-1 правоохоронці затримали зловмисників. Під час обшуків за місцем проживання учасників злочинного угруповання було вилучено дев'ять корпусів гранат та запали до них, автомат, два пістолети, велику кількість набоїв різного калібру, холодну зброю та грошові кошти. Зараз вирішується питання щодо повідомлення затриманим про підозру та обрання запобіжних заходів. Встановлюється канал надходження зброї, а також інші особи, які можуть бути причетні до її нелегального збуту [78].

Вибір способу передачі залежить від місця вчинення незаконного діяння:

– у людному місці, зокрема на ринку, передача може здійснюватися як одноособово, так і групою осіб з розподілом ролей між ними (продавець, контролер, охоронець тощо), що перебувають у різних місцях і виконують заздалегідь обумовлені дії; передачу можуть здійснювати жінки під прикриттям торгівлі товарами господарського призначення тощо. У такому випадку передусім необхідне спостереження за обстановкою, встановлення всіх учасників кримінального правопорушення та їх функцій, а при нагоді й фіксація спостережень за допомогою відеокамери;

– за місцем проживання, посильний або умовний власник, хоч і незаконний, «працює» переважно поодиноці, дотримуючись конспірації та маючи вже сформоване коло «покупців»; там же він зберігає різного роду зброю та боеприпаси;

б) незаконне виготовлення холодної зброї – умисні, вчинені без передбаченого законом дозволу дії з її створення чи перероблення, унаслідок чого вона набуває відповідних характерних властивостей [35, с. 110];

7) незаконний ремонт холодної зброї – відновлення їх характерних властивостей шляхом заміни чи реставрації зношених або непридатних з інших причин частин, механізмів, усунення дефектів, поломок чи пошкоджень, налагодження нормального функціонування різних частин і механізмів, унаслідок чого предмети стають придатними до використання за цільовим призначенням [37, с. 43].

Попри це існує чорний ринок, який в змозі забезпечити поставки практично всіх видів зброї та компонентів для їх виготовлення в обхід наявних регламентів. Мова йде про виготовлення таких матеріалів поза спеціалізованими підприємствами в умовах підпільних лабораторій, цехів тощо. Проте конструювання зброї вимагає передусім спеціальних знань, умінь і навичок для вирішення низки технічних проблем і використання цільового (складного) обладнання, вільний обіг якого або доступ до нього обмежений законодавчими нормами. Так, з початку року Служба безпеки України (далі – СБУ) припинила роботу чотирьох підпільних майстерень, які виготовляли бойову зброю. Зокрема, спільно з Нацполіцією м. Києва було проведено обшук за місцем проживання киянина, який організував підпільну майстерню, де займався незаконним виготовленням і відновленням вогнепальної зброї з метою її подальшого збуту. В результаті обшуку виявлено та вилучено 2 пістолети-кулемети «кустарного» виробництва, 170 набоїв та 0,3 кг пороху. Окремо виявлено та припинено існування каналу збуту деталей та комплектуючих до вогнепальної зброї іноземного виробництва з-за кордону [45].

Під час дослідження нам вдалося встановити типові способи виведення зброї, бойових припасів, вибухових речовин та вибухових пристроїв із законного обігу, серед яких:

1) розкрадання вогнепальної зброї зі Збройних Сил України, органів, що входять до системи Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС України), СБУ, Служби воєнізованої охорони;

- 2) розкрадання вогнепальної зброї та окремих складових частин і механізмів на збройових заводах;
- 3) кустарне виготовлення вогнепальної зброї;
- 4) законне придбання нарізної і гладкоствольної спортивної чи мисливської зброї з наступною передачею її в руки злочинців;
- 5) недбале зберігання вогнепальної зброї;
- 6) контрабандне ввезення зброї та боєприпасів через кордон.

Варто зазначити, що наведені дані взято тільки за матеріалами тих кримінальних проваджень, де були встановлені джерела незаконного придбання. Майже 20 % таких проваджень взагалі не містять цієї інформації. Фактично у 76 % випадків під час досудового розслідування була відсутня можливість установити першочергове джерело (способи) потрапляння об'єктів озброєння до незаконного обігу, а також їхнього попереднього володільця (Додаток Б).

Дії з приховування злочину пов'язані єдиним злочинним умислом і можуть здійснюватися на всіх його етапах: як при підготовці, вчиненні, так і після закінчення злочину. Способи приховування різноманітні й залежать від способів учинення, виду, кількості зброї, боєприпасів, вибухових речовин і вибухових пристроїв.

Аналіз емпіричного матеріалу та спеціальної літератури дозволяє виокремити наступні способи приховування кримінального правопорушення:

- 1) приховування зброї, бойових припасів, вибухових речовин і вибухових пристроїв, а також їх комплектуючих у речах, одязі та інших предметах (зазвичай, заздалегідь вибирається місце для зберігання предметів озброєння та способи їх маскуванню);
- 2) знищення слідів злочину: знищення слідів рук; слідів проникнення у приміщення, що охороняється; підпал місця зберігання зброї, психологічний, фізичний вплив або підкуп свідків події;
- 3) фальсифікація, видалення чи зміна маркування на зразках зброї, бойових припасах, вибухових речовин та вибухових пристроїв;

4) надання завідомо неправдивих показань, або створення неправдивого алібі;

5) маскування зброї шляхом розбирання на складові, у тому числі представлення її як несправжньої під час переміщення [268, с. 57].

Отже, як засвідчив аналіз практики досудового розслідування кримінальних правопорушень цієї категорії, на вибір злочинцями конкретного способу вчинення впливають різні чинники, зокрема предмет злочинного посягання, його якісні та кількісні ознаки; можливість здійснення підготовчих дій; наявність співучасників і «спеціальних знань». Виявлення в процесі досудового розслідування кримінального правопорушення тих або інших детермінуючих чинників способу його вчинення дозволяє слідчому моделювати спосіб дій правопорушника, і навпаки, за змістом конкретних дій можемо судити про чинники, що його зумовили.

1.3 Структурний аналіз інших елементів криміналістичної характеристики незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями

Важливе місце серед елементів криміналістичної характеристики незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами посідають відомості про предмет злочинного посягання. Взагалі будь-який предмет, у тому числі й зброя (вогнепальна чи холодна), бойовий припас або вибухова речовина, має певні характеристики (кількісні та якісні), що впливають на вибір способів учинення і приховування кримінальних правопорушень, місць їхнього вчинення, спосіб дій злочинців, а також обумовлює механізм слідоутворення.

До якісних ознак предмета кримінального правопорушення можна віднести:

1) ті, що відображають матеріальний склад і природу речі: а) що зумовлюють застосування науково-технічних засобів (електромагнітні, рентгеноскопічні, теплові, люмінесцентні та інші властивості); б) що зумовлюють застосування тактичних прийомів розслідування, як-то загальні й особливі умови збереження та транспортування речей; супутні об'єкти (тара, упаковка, товарні ярлики, комплектні відомості, технічні паспорти тощо);

2) ті, що характеризують соціальну сутність речі: продукт збуту (реалізації), вартість (ціна), дефіцитність, можливість збуту та інші; а до кількісних: довжину, ширину, вагу, обсяг, висоту.

Предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 263 КК України, є: 1) вогнепальна зброя (крім гладкоствольної мисливської); 2) холодна зброя; 3) бойові припаси; 4) вибухові речовини; 5) вибухові пристрої. Розгляд цих предметів розпочнемо зі з'ясування визначення понять «вогнепальна зброя», «бойовий припас», «вибухова речовина» «вибуховий пристрій» й, відповідно, такого поняття, як «незаконне поводження» з такими предметами, які, з урахуванням сучасних реалій життя, потребують нового осмислення та законодавчого закріплення.

Пленум Верховного Суду України постановив, що при вирішенні питання, які види зброї належать до вогнепальної, а також чи є незаконним поводження з нею, судам необхідно керуватися Положенням про дозвільну систему (затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 1992 р. № 576 з подальшими змінами), Інструкцією про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та зазначених патронів, а також боєприпасів до зброї та вибухових матеріалів (затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 21 серпня

1998 р. № 662; зі змінами, внесеними наказом від 13 квітня 1999 р. № 292) [214] та іншими нормативними актами [220].

Зокрема, у п. 4 постанови Пленуму Верховного Суду № 3 від 26 квітня 2002 р. «Про судову практику про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» зазначено, що відповідно до названої Інструкції та інших нормативних актів до вогнепальної зброї, яка є предметом злочинів, передбачених ст. ст. 262–264, 410 КК України, належать усі види бойової, спортивної, нарізної мисливської зброї – як серійно виготовленої, так і саморобної чи переробленої, для проведення пострілу з якої використовується сила тиску газів, що утворюється при згоранні вибухової речовини (пороху або інших спеціальних горючих сумішей) [220].

Проте, виходячи з конституційних положень, що, по-перше, правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством (ст. 19), а по-друге, що виключно законами України визначаються, зокрема, правовий режим власності [127] та діяння, які є кримінальними правопорушеннями та відповідальність за них [152], спеціальні правила поводження з вогнепальною зброєю, як і визначення її поняття, мають бути закріплені виключно у відповідному законі. Адже згідно зі ст. 178 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) всі речі, тобто предмети матеріального світу, можуть вільно передаватися від особи до особи, окрім тих, обіг яких заборонений або обмежений законом [251].

Таким чином, оскільки закону, який обмежує обіг зброї і встановлює дозвільний порядок володіння, користування та розпоряджання нею, немає, то можна й припускати про відсутність й об'єкта кримінально-правової охорони ст. ст. 262–263-1 КК України [152], а дії, щодо яких у чинному законі (не Кримінальному кодексі України) не встановлено будь-яких правил, не можуть вважатися незаконними, а отже, і кваліфікуватися за певною кримінально-правовою нормою як злочин [241, с. 74; 39, с. 4].

Виходячи з викладеного, ми підтримуємо вчених [131; 201], що актуалізують необхідність прийняття відповідного Закону України «Про зброю».

Крім того, законодавча регламентація правового режиму зброї має полягати в перерахуванні її видів і детальному визначенні ознак, що вказують на її призначення та мету, з якою вона виготовлена [224, с. 15; 41].

Відповідно до науково-практичного коментаря до КК України [184, с. 598], вогнепальна зброя (крім гладкоствольної мисливської) – зброя, в якій снаряд (куля, шрот) приводиться в рух миттєвим звільненням хімічної енергії заряду (пороху або іншої пальної суміші). Основною ознакою вогнепальної зброї є відповідність призначенню ураження живої цілі, знищення чи пошкодження навколишнього середовища та наявність достатньої кінетичної енергії для цього. Саме через призначення не є предметом злочинів, відповідальність за які настає за ст. ст. 262 та 263 КК України, пневматична зброя, сигнальні, стартові, будівельні, газові пістолети (револьвери), ракетниці, вибухові пакети й інші імітаційно-піротехнічні та освітлювальні засоби, що не містять у собі вибухових речовин і сумішей, а також пристрої вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджені гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії. До останніх належать такі пістолети і револьвери вітчизняного виробництва, які виготовлені у встановленому законом порядку, що за конструкцією призначені тільки для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, і не можуть використовуватися для стрільби бойовими патронами (зброя травматичної дії) [257]. При цьому їх конструкція має забезпечувати неможливість взаємозаміни основних частин бойової і спортивної вогнепальної зброї [103, с. 88].

Практика розслідування цих злочинів показує, що безпосередніми предметами злочинного посягання зазвичай (72 %) є автомати: Калашникова – усіх моделей, карабін «Сайга», пістолет-кулемет системи Шпагіна (ПКШ)

«Скорпіон», пістолет-кулемет «Узі» та ін.; гранатомети: СПГ-9, РПГ-7, РПГ-18, РПГ-22, РПГ-26; пістолети: «Glock», «Beretta», «Colt», «Browning», «CZ», «Astra», «Bersa», «Grand Power», «Макарова», «Токарева», а також сигнальні (стартові) пістолети, перероблені у вогнепальну зброю («Zoraki», «Atmaka», «Kral», «Blow» та револьвери: «Наган», «Smith & Wesson»; рушниці: мисливські, «Мосіна», СВТ, СВД, DSR та ін.) (Додаток Б).

Холодна зброя (ч. 2 ст. 263 КК України) – предмети, що відповідають стандартним зразкам або історично виробленим типам зброї, чи інші предмети, які справляють колючий, колючо-ріжучий, рубаючий, роздроблюваний або ударний ефект (багнет, стилет, фінський ніж, кинджал, арбалет, нунчаки, кастет тощо), конструктивно призначені для ураження живої цілі силою м'язів людини або дією механічного пристрою [184, с. 600].

Відповідно до матеріалів кримінальних проваджень, у злочинному середовищі існує великий попит на штик-ножі, кастети, кортики, стилети та кинджали (72 % вивчених кримінальних проваджень) (Додаток Б).

Бойові припаси – патрони до нарізної вогнепальної зброї різних калібрів, артилерійські снаряди, бомби, міни, гранати, бойові частини ракет і торпед та інші зібрані вироби, споряджені вибуховою речовиною та призначені для стрільби з вогнепальної зброї чи вчинення вибуху [184, с. 598].

Правоохоронці зазвичай виявляють патрони до нарізної вогнепальної зброї різних калібрів, артилерійські снаряди, а також гранати: Ф-1, РГД-5, РГН, ВОГ-25 та постріли для підствольних гранатометів СПГ-9, РПГ-7 (62 %). Найменш популярними є патрони кал. 6,35 мм (0,6 %), які призначені для стрільби з пістолета «Browning», та мисливські патрони (1,5 %) кал. 12, 16, 20, 24 мм, що є бойовими припасами для мисливської вогнепальної зброї (рушниць) відповідного калібру. Також у поодиноких випадках (0,09 %) зустрічаються факти виявлення та вилучення крупнокаліберних патронів (кал. 14,5 мм) з кулями БЗТ (бронебійно-запалювально-трасуючими (57-БЗТ-

561-С)) до протитанкової ручної рушниці Дегтярьова та Сімонова, крупнокаліберних ручних кулеметів Владимирова КПВ, КПВТ (Додаток В).

Вибухові речовини – порох, динаміт, тротил, нітрогліцерин та інші хімічні речовини, їх сполуки чи суміші, здатні вибухнути без доступу кисню [184, с. 599]. Потужність вибухових пристроїв залежить від можливостей злочинців у виготовленні чи придбанні відповідної кількості вибухової речовини та наявному об'ємі для її розміщення [101, с. 54]. Для вчинення вибухів злочинці використовують різні типи, а саме: промислові (тротил, пластид, амоніт тощо) (32 %); саморобні (на основі аміачної чи калієвої селітри та цукру, алюмінієвої пудри тощо) (36 %) (Додаток В).

Залежно від фізичних і хімічних властивостей вибухових речовин, визначаються певні обмеження з їх поводженням. Наприклад, ініціюючі речовини потребують вкрай обережного поводження щодо механічного впливу (удару, тертя тощо) та недопущення виникнення поблизу зарядів відкритого вогню, іскор тощо. Бризантні вибухові речовини не такі чутливі до зовнішнього впливу, вони не вибухають під час удару чи при падінні на тверду поверхню [197, с. 28].

Вибухові пристрої являють собою поєднання вибухових речовин із засобами ініціювання вибуху – зовнішніми джерелами імпульсу для його здійснення (електродетонатор, капсуль-детонатор, вогнепровідний і детонаційний шнури тощо) та засобами управління (годинниковими, радіокерованими, ударної дії), завдяки чому вони придатні для застосування [184, с. 599; 197, с. 32].

За способом виготовлення вибухові пристрої, на нашу думку, можна поділити на три групи: промислові, саморобні, перероблені.

Вибухові пристрої промислового виготовлення – це пристрої, виготовлені на спеціально призначених для цього підприємствах із застосуванням промислової технології згідно з нормативно-технічною документацією [109].

Саморобні вибухові пристрої – це пристрої, виготовлені в побутових умовах з використанням звичайних інструментів із підручних матеріалів [108, с. 142].

Перероблені вибухові пристрої – це пристрої промислового виготовлення, що піддалися реконструкції саморобним шляхом, наприклад, перероблення боєприпасів, зміна конструкції засобів вибуху тощо. Унаслідок перероблення змінюються окремі елементи промислового вибухового пристрою, а отже, він набуває нових властивостей, якісних характеристик і призначення [109].

Втім, кожний вибуховий пристрій складається з основних і додаткових частин. До основних частин вибухового пристрою належать заряд вибухової речовини та засіб ініціювання вибуху. Заряд вибухової речовини складається з різноманітних за властивостями речовин: ініціюючих (гримуча ртуть, азид свинцю); бризантних підвищеної потужності (гексоген, тетрил); бризантних нормальної потужності (тротил, пікринова кислота, пикрати, пластичні та інші речовини військового призначення); бризантні зниженої потужності (аміачно-силітрієві суміші, дінамони, вугленіт, детонит та інші речовини промислово-господарчого призначення); металеві та тверде ракетне паливо (димні та бездимні порохи), піротехнічні суміші (виготовляються у промислових умовах) і суміші типу горюче + кисень [197, с. 26].

За формою заряди вибухових речовин поділяють на фігурні та кумулятивні; за розмірами – на зосереджені та подовжені (лінійні). Відповідно, вибухові пристрої за показниками вражаючої дії поділяють на: кругової та спрямованої дії. За ознаками впливу вибуху на навколишню обстановку розрізняють та враховують бризантну й фугасну дії, повітряну ударну хвилю, осколковий вплив, а для потужних зарядів (понад 50 кг у типовому еквіваленті) – додатково термічний і сейсмічний вплив [197, с. 27].

Бризантний вплив зумовлений дрібною дією продуктів вибуху в зоні, яка обмежується 2 – 5 радіусами заряду вибухової речовини. Наслідками бризантної дії на навколишню обстановку є руйнування навколо заряду

елементів вибухового пристрою, дроблення міцних металевих оболонок і навколишніх об'єктів обстановки. Фугасний вплив виникає внаслідок швидкого розширення газоподібних продуктів вибуху. Такі продукти вибуху мають потужну вражаючу силу. Розміри фугасного впливу залежать від марки, маси й конфігурації заряду вибухової речовини, конструктивних особливостей навколишніх об'єктів та їх міцних властивостей. Ударна хвиля супроводжується руйнуванням споруд і відкиданням предметів обстановки. В умовах забудови спорудами, ударна хвиля, передусім, руйнує віконне скло та відкидає осколки з великою швидкістю. Осколкова дія супроводжується швидким розлітанням уламків, які утворюються від руйнування елементів вибухового пристрою та предметів навколишньої обстановки. Термічний вплив виникає внаслідок теплової та запалювальної дії газів і розігрітих до високої температури осколків та відображається виникненням на навколишніх об'єктах ознак плавлення та підпалу окремих предметів і речовин. Сейсмічний вплив супроводжується утворенням тріщин на стінах будинків, частковим або повним руйнуванням сейсмічно нестійких споруд. [197–199].

До зовнішніх ознак вибухового пристрою належать, зокрема:

- 1) геометричні параметри (форма, розміри, маса тощо);
- 2) наявність оболонки, її колір, стан тощо;
- 3) маркування, клеймування;
- 4) сліди технологічних операцій (механічної обробки та способів виготовлення);
- 5) способи з'єднання елементів;
- 6) наявність конструктивних особливостей (підривачів, замикачів, датчиків цілі тощо);
- 7) компанування вузлів та деталей, наявність і працездатність виконавчих механізмів;
- 8) наявність корозії або механічних пошкоджень;

9) колір, агрегатний стан, розміри та форма зарядів вибухових речовин (визначається за можливістю) [197, с. 32].

Вказані ознаки визначаються візуально або з використанням технічних засобів (вимірювальних, аналітичних та оптичних приладів, магнітів, різноманітних освітлювачів тощо).

Розміри та маса є кількісними характеристиками пристроїв. Вони дають змогу отримати попередню інформацію щодо наявності зарядів вибухових речовин, проводити попередні розрахунки потужності вибухових пристроїв.

Оболонка вибухових пристроїв та її характеристики надають можливість визначити ступінь небезпечності пристроїв, наприклад:

а) масивні металеві оболонки, характерні для більшості артилерійських пострілів, мінометних мін, ручних гранат та інших військових боєприпасів;

б) насічки на корпусах вибухових пристроїв вказують на осколкову дію;

в) тонкі металеві оболонки застосовуються для засобів підриву, військових боєприпасів фугасної дії;

г) паперові й картонні упаковки застосовуються в зарядах вибухової речовини, деяких імітаційних і піротехнічних засобах.

Фарбування окремих елементів вибухових пристроїв, особливо промислового виготовлення, має деякі закономірності: захисний колір (зелений або оливковий) характерний для ручних гранат, гранатометних пострілів, інженерних мін, артилерійських боєприпасів, ракет тощо; чорний – головним чином для навчальних пристроїв переліченої категорії; додаткові смуги інших кольорів на корпусах артилерійських пострілів відображають призначення боєприпасів, марку вибухових речовин або спорядження тощо; смуги червоного кольору на навчальних макетах боєприпасів позначають імітаційні боєприпаси; смуги білого кольору на макетах боєприпасів відображають навчальні пристрої, які не містять вибухових речовин та

бойових засобів підризу. Інше фарбування військових боєприпасів вказує на особливості їх застосування або виготовлення в інших країнах [3].

На військових і промислово-господарчих вибухових пристроях маркування наноситься різнокольоровими літерами та цифрами, наприклад: чорного кольору – на більшості військових боєприпасів; білого кольору – на навчальних боєприпасах, які не містять вибухової речовини, та бойових засобах підризу; рожевого кольору – позначають запали до ручних гранат тощо. Маркування вказує на: тип виробу; завод-виробник; марку та масу вибухової речовини; завод, що здійснював спорядження вибуховою речовиною та засобами підризу; рік виготовлення; номер партії тощо [197, с. 33].

Механізми підризу – це пристрої, що містять датчики цілі, запобіжні, виконавчі механізми для передачі первинного імпульсу на засіб ініціювання вибуху. Їх за принципом дії поділяють на: контактні, неконтактні, комбіновані. Контактні механізми підризу, водночас, поділяють за принципом приведення їх у дію: шляхом натиснення, розвантаження, вібрації, нахилу, розтягання. Неконтактні вибухові пристрої поділяють на: годинникові, ємнісні, оптичні, індукційні, радіокеровані, акустичні, теплові, барометричні тощо. Для гарантованого спрацювання вибухового пристрою використовують кілька типів контактних і неконтактних механізмів підризу, з яких можна утворювати різноманітні механізми-пастки та елементи, які неможливо вилучити. Найчастіше трапляються вибухові пристрої, в яких як засіб маскування використовують предмети господарчого призначення, наприклад, радіо- та телеприймачі, електричні ліхтарі, книги, стандартне картонне пакування господарчих виробів, валізи тощо.

Серед злочинних угруповань, у тому числі й терористичних, як засіб вибуху набуває поширення застосування вибухових пристроїв з використанням автомобілів, авіації, залізничного транспорту. До того ж в окремих випадках транспортні засоби, споряджені великими зарядами вибухової речовини, є потужнішими вибуховими пристроями.

Порівняльний аналіз учинення вибухів в Україні та в низці інших країн, зокрема в Іраку, засвідчив, що здебільшого вибухи мають схожий характер і здійснюються з використанням начинених вибухівкою автомобілів, мотоциклів, моторолерів тощо.

Тактичні прийоми використання автотранспорту як потужного вибухового пристрою можна умовно поділити на дві складові: по-перше, коли замінованим автотранспортом керує злочинець; по-друге, коли такий автотранспорт припаркований і вибух вчиняється шляхом використання часових механізмів, за допомогою проводів чи радіоканалом. У залізничному транспорті вчиняються вибухи як особисто злочинцями, так і шляхом залишення вибухових пристроїв у непомітних для пасажирів місцях.

Варто додати, що пояс терориста-смертника як вибуховий пристрій – це широкий пояс із кишнями для вибухівки. Він зроблений таким чином, щоб для забезпечення надійної детонації окремі вибухові заряди були щільно притиснуті один до одного. За можливості, кожна шашка споряджається окремим електродетонатором, у випадку відсутності такої кількості детонаторів – через одну. При цьому електродетонатори вміщують у потужну вибухівку, наприклад, у пластид. Зазвичай, замість великої кількості детонаторів як засіб ініціювання використовується детонуючий шнур. Усі детонатори підключають в один бойовий ланцюг, який приєднується до механічного замкача, наприклад, електромеханічної кнопки. Для збільшення вражаючих факторів від вибуху поряд із зарядами вибухівки розміщуються сталі кульки, відрізки дроту, цвяхи. Як маскуючий елемент використовується додатковий пояс, який одягається зверху основного. При цьому терористи постійно вдосконалюють ці пояси. З метою контролю за перебуванням терориста-смертника на місці вчинення запланованого терористичного акту, йому в пояс вмонтовується електронний таймер – часовий механізм вибуху та радіодетонатор. Крім того, на безпечній відстані його супроводжує спостерігач вибуху.

Наступним елементом криміналістичної характеристики незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами є відповідна «слідова картина». Тобто, слідова інформація про кримінальне правопорушення, яка знаходить свій прояв як у змінах в матеріальній обстановці на місці вчинення кримінально-протиправних дій, так і в пам'яті людей та відображає, яким саме способом правопорушник учинив кримінальне правопорушення, які знаряддя і засоби використовував. Саме тому, на наш погляд, сліди в криміналістичній методиці доцільно розглядати у взаємозв'язку із способами вчинення кримінального правопорушення, за принципом прямих і зворотних зв'язків: від вивчення слідів – до пізнання способу та інших обставин кримінального правопорушення; від знань про спосіб – до пошуку, виявлення та дослідження слідів [275].

Як слушно зазначає Г. Г. Зуйков, «сліди певного способу вчинення злочину вказують не тільки на вчинені дії, але й на обставини, які детермінували спосіб вчинення злочину, що визначили склад і характер вчинених дій, зокрема, за характером дій вбачається можливим ймовірно судити про якість особи, яка визначила спосіб вчинення злочину» [93, с. 57].

На думку Р. С. Белкіна, сліди кримінального правопорушення є важливим відображенням злочинної діяльності. Традиційно вони поділяються на матеріальні (відбитки події на предметах, зміна обстановки події) та ідеальні (відбитки події у свідомості людей) [27, с. 308].

Однак криміналісти виокремлюють й інший термін – слідова картина як сукупність матеріальних та ідеальних слідів кримінального правопорушення: відбиття в пам'яті людей [143], тобто такий, що включає типовий опис слідів кримінального правопорушення в широкому розумінні.

Власне поняття «слідова картина» вперше використав у криміналістиці М. В. Салтевський, який зазначив, що «слідова картина» у широкому її розумінні утворюється як наслідок вчинення злочину та є одним із елементів криміналістичної характеристики. Зазначене поняття дещо умовне, близьке

до поняття «слідова обстановка» або «інформаційне середовище», що включає як матеріальні, так і ідеальні відображення [232, с. 150–151].

Розмаїття способів незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами створює умови для утворення слідів на стадіях підготовки, вчинення та приховування слідів даного злочину.

Ідеальні сліди – це відображення події або її елементів у свідомості підозрюваного, свідка, потерпілого, уявний образ сприйнятого. Ідеальні сліди утворюються у свідомості свідків і підозрюваних на всіх етапах вчинення кримінального правопорушення. Достовірність ідеальних слідів залежить від суб'єктивних та об'єктивних факторів, які необхідно враховувати при підготовці до допиту. З цього випливає, що єдиним носієм ідеальних слідів є людина, у свідомості якої здійснюється ідеальне відображення. При цьому такі сліди недоступні для безпосереднього сприйняття слідчим, а тому можуть бути відтворені у ході проведення СРД вербального характеру (допит) [148, с. 327].

Залежно від змісту отриманих даних про кримінальне правопорушення та осіб, які причетні до нього, можна виокремити такі категорії осіб: а) які брали участь у незаконному поводженні зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами; б) які були свідками цієї події; в) яким відомі обставини, що передували вчиненню кримінального правопорушення; г) які безпосередньо спостерігали за процесом підготовки, вчинення та приховування кримінального правопорушення.

За результатами аналізу матеріалів кримінальних проваджень було встановлено, що типовими носіями ідеальних слідів є особи, з якими винного пов'язують особисті відносини (79 %), зокрема родичі, співмешканці, сусіди, друзі, співучасники, а також інші особи, які випадково стали свідками злочинної діяльності (21 %) (Додаток Б).

Утім, у більшості випадків слідами незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями є безпосередньо виявлена зброя, її складові, у тому числі приладдя до неї

(кобури, чохла, футляри, кейси тощо, штучні схованки, бойові припаси, вибухові речовини та вибухові пристрої, а при розслідуванні пов'язаних кримінальних правопорушень – сліди її використання: пошкодження на перешкодах, тілесні ушкодження на потерпілих, сліди вибуху, горіння та пострілу (кулі, гільзи, кульові та дробові пробоїни, вм'ятини, розриви та обпалення навколо пробоїн, роздуття ствола зброї, залишені частинки порохового напильовання або інших порошків тощо).

Залежно від наведених вище способів вчинення кримінального правопорушення, ґрунтуючись на аналізі емпіричного матеріалу, сліди кримінального правопорушення щодо незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами можна класифікувати на такі групи:

- придбання, передача, збут: гроші, спеціальна речовина на грошах та руках злочинця, аудіо-, відеозапис затримання збувальника на гарячому, документи на право торгівлі, володіння зброєю;

- виготовлення та ремонт кинджалів, фінських ножів, кастетів чи іншої холодної зброї: інструменти чи обладнання з переробки, обробки, виготовлення металевих виробів, документи з кресленнями конструкції холодної зброї, частини зброї та комплектуючих виробів, речовини та компоненти для виготовлення такої зброї;

- незаконне зберігання, переміщення (носіння, транспортування, перевезення, пересилання): підроблені документи на право володіння, переміщення зброї, футляри, ящики, пакети, одяг та інші речі, тайники, схованки зі слідами металізації, мастила та інших речовин, що виникли від контакту зі зброєю [268, с. 59].

Необхідно додати, що документи як джерела доказової інформації при розслідуванні незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами досліджувались й використовувались у таких аспектах: а) з позиції значення фактів, зафіксованих у документах; б) з метою визначення способу виготовлення документа (наприклад, шляхом

призначення техніко-криміналістичної експертизи документа), його справжності; в) з метою ідентифікації особи, котра написала (підписала) документ, або голос і мовлення якої зафіксовано на магнітному носії інформації (шляхом призначення відповідної криміналістичної експертизи).

Залежно від наведених вище способів виведення зброї, бойових припасів, вибухових речовин та вибухових пристроїв із законного обігу, можна додатково виокремити такі сліди:

1) у випадку викрадення таких предметів: сліди зламу на перешкодах, сліди рук, взуття, біологічні відділення людини, аудіо-, відеозапис рухів, дій та зовнішності;

2) у випадку вимагання: документи, SMS-повідомлення з погрозами застосування насильства та вимагання зброї, аудіо-, відеозапис розмов вимагача з потерпілим, а також передачі грошей під час затримання злочинця, спеціальна речовина на зброї та руках затриманого;

3) у випадку привласнення, зловживання службовим становищем: частково або повністю підроблені документи щодо обліку, зберігання, транспортування, ремонту, знищення зброї.

Поряд з цим необхідно звернути увагу, що з розвитком інформаційно-телекомунікаційних технологій особливого значення набувають так звані «нетрадиційні» сліди, що також іноді мають місце при вчиненні незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами.

У науковій літературі немає єдиної думки з приводу їх найменування, а тому часто зустрічаються такі поняття, як: електронні, цифрові, комп'ютерні сліди [222, с. 166].

На нашу думку, більш вдалим є використання поняття «цифровий слід», оскільки воно дає можливість максимально охопити прояви цього явища та відображає його реальну технічну природу утворення.

Цифрові сліди вчинення незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами можуть міститися в мобільних телефонах (смартфонах), планшетах, ноутбуках, стаціонарних персональних

комп'ютерах підозрюваного. В переважній більшості випадків цифрові сліди утворюються та зберігаються:

1) на носіях цифрової інформації (жорстких дисках персонального комп'ютера, ноутбуках; флеш-носіях; внутрішній пам'яті мобільного телефону, смартфона, призначеній для збереження інформації користувача та завантажених програм тощо) у вигляді текстових файлів, зокрема електронні копії документів;

2) в електронній поштовій скриньці (наприклад, листи які містять інформацію щодо поштової адреси відправника, дати і часу відправлення листа та інші технічні відомості, важливі для визначення «Ір-адреси» джерела повідомлень);

3) на серверах операторів мобільного зв'язку (ідентифікатор сім-картки (IMSI), міжнародний ідентифікатор кінцевого обладнання (IMEI), типи з'єднання (вхідні та вихідні дзвінки), SMS – короткі текстові повідомлення тощо; дата, час і тривалість з'єднань).

Як показує практика, цифрові сліди частіше виявляються під час виготовлення реклами про продаж зброї у мережі Інтернет, а також під час обміну між підозрюваними матеріалами фото- та відеозапису із зображенням таких предметів (речових доказів).

Знаючи типову слідові картину й усвідомлюючи, які сліди і де можуть бути залишені залежно від способу вчинення злочину, слідчий найбільш цілеспрямовано здійснює їх пошук під час проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій. За кожним фактом вчинення аналізованого злочину перелік і послідовність слідів може визначатися багатьма обставинами. Однак наведені дані можуть сприяти виявленню всіх слідів, зокрема тих, що раніше залишалися непоміченими.

Наступним елементом криміналістичної характеристики незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями є інформація про особу злочинця.

Поняття «особа злочинця» поєднує в собі соціологічне поняття особи і юридичне – злочинець. Тому дана проблема повинна розв'язуватися, виходячи із загального вчення про особу як таку [91, с. 235].

Звичайно, ширшим є поняття «людина», яке охоплює нерозривну єдність двох сторін її суті: соціальної та біологічної. У понятті «особа» фіксуються тільки її соціальні ознаки. Особа – це соціальна якість людини, те, ким вона стала у процесі соціалізації. Ці якості особи визначаються рівнем її свідомості, змістом внутрішнього духовного світу. Обумовлена соціальним середовищем і попереднім досвідом, свідомість стає активним елементом особи, визначаючи у конкретних випадках вибір нею тієї чи іншої форми поведінки [81, с. 16]. Ознаки особи можуть бути як позитивними, так і негативними. Останні найбільш характерні для особи злочинців.

З позиції кримінального права – це суб'єкт кримінального правопорушення, тобто, фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, суб'єктом якого може бути лише певна особа (ч. 1 ст. 18 КК України) [152].

Наукова розробка криміналістичного дослідження особи злочинця, тактики та методики отримання і використання інформації про нього має важливе практичне і теоретичне значення для більш повного, всебічного та швидкого досудового розслідування кримінального правопорушення.

Значний внесок у дослідження особи злочинця (криміналістичний аспект) зробили Т. В. Авер'янова, М. Ю. Антонян, О. Я. Баєв, Р. С. Белкін, І. О. Возгрін, О. М. Колесніченко, В. О. Коновалова, О. В. Образцов, М. В. Салтевський, В. Ю. Шепітько, М. П. Яблоков та інші науковці.

Водночас досі недостатньо дослідженим є питання характеристики особи злочинця, який вчиняє незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями.

На думку Ю. М. Антоняна, особа злочинця є не що інше як модель, абстракція, що поєднує в собі найбільш характерні особливості особи злочинця як соціального та психологічного типу. Далеко не кожна людина,

яка вчинила злочин, може бути названа представником цього типу, оскільки останній складається тільки з його характерних представників [5, с. 20].

Дослідження характеристики особи злочинця ґрунтувалося на даних проведеного нами опитування правоохоронців і матеріалах вивчених кримінальних проваджень відповідної категорії.

Соціально-демографічну характеристику особи злочинця, який вчинив незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями доцільно почати з такого критерію, як стать особи. Результати аналізу осіб, які вчиняють розглядувані кримінальні правопорушення (за матеріалами вивчених кримінальних справ (проваджень), свідчать про те, що такими особами зазвичай є чоловіки (91 %). Переважна більшість з яких (82 %) проживали в містах й вчиняли кримінальне правопорушення в населених пунктах фактичного проживання, у т. ч. на території їхнього адміністративного обслуговування, 37,6 % родом з цих же міст. Низький відсоток серед злочинців осіб жіночої статі (9 %) обумовлений відсутністю в них характерного інтересу до об'єктів озброєння, через що вони не володіють достатнім рівнем компетенції. Особливість жіночої злочинної діяльності характеризується, по-перше, тим, що в більшості випадків вона здійснюється в складі злочинного об'єднання, учасниками якого є переважно чоловіки; в інших випадках – одноособово, з метою особистого збагачення шляхом обміну або продажу об'єктів озброєння. По-друге, жінкам властиве виконання другорядних завдань – приховування об'єктів і слідів кримінального правопорушення, у результаті чого вони дуже рідко виступають ініціаторами злочинної діяльності [6, с. 5].

Стосовно національності особи злочинця та його етнічної належності, то згідно з результатами дослідження, переважна більшість (68,4 %) осіб за походженням є українцями, але деякі з них є вихідцями з країн Закавказзя та Росії (22 %) (Додаток Б). Майже в третині випадків іноземці вчиняють контрабанду об'єктів озброєння, раніше придбаних на території України.

Вік особи – важлива ознака особи злочинця, яка дозволить виявити протиправну активність різних за віком груп. Згідно зі статистичними даними, найбільшу кількість становлять особи віком 20–45 років (70,3 %), особи віком від 16 до 19 років (7,3 %) та від 45 років і старше (20,4 %) (Додаток Б).

Стосовно освітнього рівня таких осіб, то варто зазначити, що згідно з статистичними даними, більшість з них мали неповну середню або середньо-спеціальну освіту (38,6 % й 33,5 % відповідно). Показник вищої освіти був зафіксований у 28,9 % злочинців (Додаток Б). На підставі цих даних можна дійти висновку, що найбільше кримінальних правопорушень цієї категорії вчиняють особи, які мають середню освіту, оскільки вона є обов'язковою, що й зумовило такий рівень освіти в переважній більшості злочинців.

При соціально-рольовому підході ураховуються особливості взаємодії особистості із соціальним середовищем. Родинний стан і наявність дітей має важливе значення для соціально-демографічної характеристики особи злочинця, адже наявність сім'ї передбачає певні обов'язки, які індивід повинен виконувати з метою забезпечення нормального існування інституту сім'ї в суспільстві. Стосовно особи злочинця розглядуваних кримінальних правопорушень встановлено, що деяка частина цієї категорії осіб (33,5 %) на момент вчинення кримінального правопорушення не перебувала у шлюбі, але мала на вихованні неповнолітніх або малолітніх дітей (46,5 %) (Додаток Б).

За матеріалами вивчених кримінальних проваджень більшість осіб, які займалися злочинними діями, офіційно були безробітними, хоча працездатними (42,7 %). Серед підозрюваних (обвинувачених) доцільно виокремити військовослужбовців, зокрема таких, що: а) звільнені з військової служби (25 %); б) добровольці (22 %); в) військовослужбовці (21 %), з яких кадрової (19 %), контрактної (33 %), строкової (18 %) служби (Додаток Б).

Серед головних мотивів учинення таких кримінальних правопорушень переважає користь і бажання володіти й розпоряджатися зазначеними об'єктами.

До першої групи належать особи, які вчиняють такі кримінальне правопорушення заради матеріальної вигоди, так звані «бізнесмени». Для них незаконне поводження зі зброєю не більше ніж бізнес, і є джерелом отримання прибутку.

Другу групу становлять особи, які (як вони самі заявляють) вчиняють таке кримінальне правопорушення з метою забезпечення власної безпеки, для самозахисту, охоти або рибальства, «на всякий випадок» (21 %).

Третю групу становлять особи, які мали наміри з вчинення інших злочинів із застосуванням зброї (15 %), або виконання охоронних функцій (10 %).

До четвертої групи увійшли особи, які вчинили кримінальне правопорушення з мотивів помсти на ґрунті негативних міжособистісних відносин (5 %).

До п'ятої групи ми віднесли осіб, які мають приватний інтерес до колекціонування (3 %) (Додаток Б).

Ставлення винуватих до вчиненого кримінального правопорушення, показує, що 58,6 % осіб повністю визнали себе винуватими, 13,7 % частково визнали свою провину та 27,7 % себе винуватими не визнали (Додаток Б).

Як засвідчили результати дослідження, більша частина осіб, які вчинили незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями, раніше не були судимі (58 %). Водночас спостерігається значний відсоток і тих, хто мав судимість.

Характер раніше вчинених кримінальних правопорушень має такий вигляд:

кількість осіб, які мають судимість за кримінальні правопорушення проти власності, становить 55,1 %;

за кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів були засуджені 18,5 %;

за кримінальні правопорушення проти громадської безпеки – 9,9 % осіб;

7,2 % винних вчинили кримінальне правопорушення проти життя чи здоров'я особи;

за кримінальні правопорушення проти громадського порядку, моральності раніше були засуджені 3,5 % осіб;

за кримінальні правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи – 1,2 % (Додаток Б).

У більшості осіб, які вчиняють незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями, відсутні моральні принципи та переконання, зазвичай у них спостерігається дещо примітивний, звужений світогляд.

Судово-слідча практика свідчить, що близько 12 % кримінальних правопорушень досліджуваної категорії вчиняються особами в стані алкогольного (89,1 %) або наркотичного (11,9 %) сп'яніння, що в переважній більшості випадків (у 67,6 %) супроводжується демонстрацією об'єктів озброєння та грубою неповагою до суспільства, з порушенням громадського порядку. Такі ситуації, як правило, здійснюють раніше вже судимі особи (Додаток Б).

Крім цього, незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями може вчинятись у групі за попередньою змовою або організованою групою.

Для злочинних угруповань, що спеціалізуються на торгівлі зброєю та бойовими припасами, характерним є такий розподіл ролей: організатор, перевізник, майстер по зброї, охоронці, водії, особи, які надають приміщення для зберігання таких предметів або відповідають за пошук клієнтів тощо. На кожній стадії є конкретна особа, яка відповідає за певний етап постання чи

зберігання зброї. Зокрема, в більшості випадків вона визначається такою конфігурацією:

- 1) лідер (організаційно-управлінська ланка);
- 2) особа (особи), яка безпосередньо вчиняє злочин (виконавська ланка);
- 3) особа (особи), яка забезпечує систематичну злочинну діяльність (функціонування) злочинних об'єднань (забезпечувальна ланка) [241, с. 81].

Наприклад, за результатами дослідження телефонних дзвінків, відеофайлу з відеореєстратора, а також відеоспостереження за обвинуваченими Київським районним судом м. Одеси в судовому засіданні було встановлено, що кожен з учасників групи гр. А., гр. Б. та гр. В. виконували свою роль, об'єднавшись єдиним планом з розподілом функцій – ролей учасників групи. Як встановлено в судовому засіданні, саме гр. А. є організатором злочинної групи та в подальшому виконував роль посередника між покупцем й організатором, гр. Б. з гр. В. виконували роль продавця. Крім того, встановлено, що обвинувачені, діючи організовано злочинною групою, займалися незаконним збутом автоматичної зброї, крупнокаліберних кулеметів, гранатометів, набоїв і вибухівок [55].

Не менш багатоманітною є діяльність забезпечувальної ланки злочинного об'єднання. До неї можна віднести розробку конкретних методів і прийомів підготовки та вчинення незаконного обігу вогнепальної зброї, облік грошових коштів злочинного об'єднання, пошук каналів їх легалізації, здійснення контролю за дотриманням неформальних норм поведінки її членами, вирішення питань щодо підбору кандидатів для участі у злочинному об'єднанні та/або вчинюваних ним злочинів тощо. Також типовими для цієї ланки є функції забезпечення внутрішньої та зовнішньої безпеки злочинного об'єднання. Частіше цю діяльність здійснюють раніше засуджені особи, які мають уявлення про методи роботи правоохоронних органів [241, с. 81–82].

За нашими даними, допоміжним персоналом у процесі незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями частіше виступають:

– охоронці, які супроводжують вантаж до місця перебування покупця, контролюють передачу вантажу, отримують від клієнтів кошти, охороняють приміщення, де зберігається зброя, беруть участь у конфліктах із конкурентними злочинними об'єднаннями тощо;

– водії, які не лише відповідають за доставку вантажа, а й можуть також виконувати функції охоронців;

– особи, які надають приміщення для зберігання зброї чи її виготовлення та ремонту.

Однак найбільш стабільними і довготривалими потрібно вважати злочинні групи, які вчиняють розкрадання на об'єктах концентрації озброєння (військові частини, склади), де працюють злочинці, які є військовослужбовцями – посадовими особами цих підприємств, організацій, військових частин. Розкрадання супроводжуються і такими злочинами, як зловживання службовим становищем, халатність, службове підроблення тощо [268, с. 46].

Особами, які використовують службове становище для розкрадання зброї, потенційно можуть бути:

1) особи, яким зброю видано для виконання службових обов'язків (військовослужбовці, співробітники правоохоронних органів);

2) матеріально-відповідальні особи, які зобов'язані забезпечити збереження зброї (начальники складів озброєння, командири підрозділів тощо;

3) особи, які безпосередньо виконують обов'язки з охорони озброєння (охоронці, часові);

4) особи, які обслуговують, ремонтують зброю, а також виконують інші роботи в сховищах озброєння (наприклад, вантажно-розвантажувальні роботи);

5) особи, в чій обов'язки входить знищення, утилізація зброї [268, с. 47].

Порівняння соціально-демографічних, соціально-рольових і кримінально-правових характеристик підозрюваних, обвинувачених та засуджених дає можливість констатувати, що ними виступають працездатні й повнолітні особи, які, маючи антисуспільні настанови, не бажають шукати законні шляхи заробітку та розглядають незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями як можливість швидкого збагачення або спосіб утвердження в злочинному середовищі. Процес же й причини формування антигромадських поглядів, звичок і установок злочинців такі складні, що їх неможливо пояснити якимось одним фактором, зокрема низьким рівнем освіти і культури. У багатьох випадках перед безпосереднім учиненням злочинів має місце доволі тривалий процес формування особи злочинця, його антисоціальних поглядів, інтересів, які в подальшому виступають причиною злочинної поведінки.

На основі дослідження Ю. М. Антоняна [7], за ступенем суспільної небезпечності особи та кримінальної активності можна виокремити наступні типи особи злочинця у досліджуваній сфері:

- 1) активні антисоціальні – особи зі стійкою антисоціальною злочинною установкою;
- 2) асоціальні – злочинці з нестійкою установкою, яких легко залучити до злочинної діяльності за допомогою матеріальної вигоди;
- 3) ситуативні – особи, суспільна небезпека яких не виражена, водночас вони надзвичайно залежні від ситуації, в яку потрапляють.

Залежно від рівня їхньої компетенції та навиків у користуванні зброєю, їх можна додатково класифікувати на таких, як:

- а) дилетант;
- б) спеціаліст;
- в) професіонал.

У наведених типах злочинців простежується проста форма прояву рівнів їхньої компетенції: від недосвідченого й вмілого «власника незаконного озброєння» до професіонала, який володіє не тільки спеціальними (поглибленими) знаннями, а й вміннями та навичками поводження з цими об'єктами. Такий підхід може використовуватися значно в розширеній формі, враховуючи суміжні фактори проявів (поведінку, мотиви, мету тощо). У запропонованому переліку було взято до уваги інтерес злочинця, оскільки поряд з інтересом формуються знання, уміння та навички, тобто його компетенція, що в сукупності є специфічним інструментом для реалізації злочинної діяльності у сфері незаконного обігу зброї [60, с. 80].

За результатами дослідження встановлено, що невеликий відсоток злочинців (15,2 %) раніше мали навички поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями, з них: раніше служили в армії 16,2 %; були співробітниками правоохоронних органах 8,1 %; брали участь в ООС 12,7 %; займалися полюванням 6,8 %; були власниками зброї на законних підставах 28,5 % (Додаток Б).

Зазвичай незаконне поводження з вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями триває до 1 року (47 %); у 18 % кримінальних проваджень йдеться про термін до 1 місяця; до 5 років зброя знаходиться у осіб в 9 % випадків; термін до 1 тижня зазначається в 5 %; у 4 % зброя та бойові припаси зберігалися в обвинувачених до 8 років (Додаток Б).

Оскільки однією з ознак кримінального правопорушення є караність, то особа, визнана винною у вчиненні суспільно-небезпечного діяння, має понести відповідне покарання, передбачене законом. Санкція ч. 1 ст. 263 КК України передбачає покарання за цей злочин виключно у виді позбавлення волі від 3 до 7 років.

За результатами аналізу судової практики, можемо констатувати, що покарання було призначене винним так: у 65 % судових справ винні отримали покарання у виді позбавлення волі до 3 років включно; 7 % осіб

було засуджено до позбавлення волі від 3 років до 5 років включно; 13 % були покарані штрафом та такій же кількості засуджених було призначено покарання у виді громадських робіт (Додаток Б). Тобто, як бачимо, в деяких випадках призначається покарання більш м'яке, ніж передбачено законом за вчинення цього злочину. Втім, у вироків переважно вживаються штампи: «враховуючи вчинене», «враховуючи обставини справи», «враховуючи пом'якшуючі та обтяжуючі вину обставини» тощо. При цьому не конкретизується, які ж саме обставини враховуються судом.

Отже, криміналістична характеристика незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями має складатися з 4 основних елементів:

- 1) предмет злочинного посягання;
- 2) спосіб готування, вчинення та приховування злочину;
- 3) слідова картина;
- 4) характеристика особи злочинця.

Доведено, що знання цих елементів має істотне значення, для швидкого пізнання закономірностей вчинення кримінального правопорушення й встановлення об'єктивної істини у кримінальному провадженні, особливо на початковому етапі, коли органи досудового розслідування працюють здебільшого в умовах інформаційної недостатності.

Висновки до розділу 1

1. У криміналістичній методиці розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями необхідно виокремлювати такі структурні елементи: криміналістичну характеристику; типові слідчі ситуації початкового і наступних етапів розслідування й відповідні їм комплекси процесуальних дій; особливості організації й тактики проведення окремих процесуальних

дій; взаємодію слідчого з оперативними та іншими підрозділами Національної поліції, Службою безпеки України, а також експертними службами МВС України й іншими організаціями та установами, органами влади; використання спеціальних знань у процесуальній і непроцесуальній формах. Така методика має бути базовою і включати в себе окремі методики розслідування залежно від криміналістично значущих ознак, зокрема залежно від: елементів способу вчинення кримінального правопорушення та характеристики предмета злочинного посягання тощо.

2. Криміналістична характеристика є базовим елементом основ методики розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями. Її елементний склад і змістовне наповнення визначаються кримінально-правовою характеристикою делікту, практикою розслідування та криміналістичними характеристиками суміжних кримінальних правопорушень, у тому числі пов'язаних з активним застосуванням предметів озброєння. Запропоновано систему елементів, що становлять структуру такої характеристики: спосіб вчинення; предмет посягання; слідова картина; особа злочинця. Такі елементи знаходяться в тісному взаємозв'язку, а їх встановлення й вивчення надає змогу правильно обрати методи, прийоми і засоби розслідування, визначити послідовність процесуальних дій, всебічно, повно й неупереджено дослідити усі обставини кримінального провадження й належним чином забезпечити розслідування зазначеної категорії кримінальних правопорушень.

3. Незаконне придбання, зберігання та носіння зброїв, бойових припасів, вибухових речовин та вибухових пристроїв здійснюється як з *попередньою підготовкою*, так і без неї, залежно від способу набуття «права» власності на ці об'єкти. Спосіб підготовки характеризується вчиненням загальних дій: вибір або пошук об'єкта озброєння; формування уяви про нього; пошук каналів збуту (продажу); визначення способу розрахунку; вибір

оптимального способу переміщення та маршруту руху; обрання маскувальних засобів.

4. Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями *вчиняється* такими типовими способами: а) незаконне носіння холодної, вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв – умисні, вчинені без передбаченого законом дозволу дії з їх переміщення, транспортування особою безпосередньо при собі (в руках, одязі, сумці, спеціальному футлярі, транспортному засобі тощо); б) незаконне зберігання вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв – умисні дії, що полягають у володінні (незалежно від тривалості в часі) без відповідного дозволу чи з простроченням його дії будь-яким із зазначених предметів, що перебуває не при особі, а в обраному нею місці; в) незаконне придбання вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв – умисні дії, пов'язані з їх набуттям (крім викрадення, привласнення, вимагання, заволодіння шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем) у супереч передбаченому законом порядку – в результаті купівлі, обміну, привласнення знайденого, одержання як подарунка, на відшкодування боргу тощо; г) незаконна передача вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв – надання зазначених предметів іншій особі у володіння, для тимчасового зберігання чи використання за цільовим призначенням без передбаченого законом дозволу; ґ) незаконний збут холодної, вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв – умисна передача їх іншій особі поза встановленим порядком шляхом продажу, обміну, дарування, сплати боргу тощо; д) незаконне виготовлення холодної зброї – умисні, вчинені без передбаченого законом дозволу дії з її створення чи перероблення, унаслідок

чого вона набуває відповідних характерних властивостей; е) незаконний ремонт холодної зброї – відновлення їх характерних властивостей шляхом заміни чи реставрації зношених або непридатних з інших причин частин, механізмів, усунення дефектів, поломок чи пошкоджень, налагодження нормального функціонування різних частин і механізмів, унаслідок чого предмети стають придатними до використання за цільовим призначенням.

5. Основними способами *приховування* кримінального правопорушення є: а) приховування предмета посягання, а також його комплектуючих у речах, одязі тощо (зазвичай, заздалегідь вибирається місце для зберігання предметів озброєння та способи їх маскуванню); б) знищення слідів кримінального правопорушення; в) фальсифікація, видалення чи зміна маркування на зразках зброї, бойових припасів, вибухових речовин і вибухових пристроїв; г) надання завідомо неправдивих показань, або створення неправдивого алібі; г) маскуванню зброї шляхом розбирання на складові, у тому числі представлення її як несправжньої під час переміщення.

6. Предметом злочинного посягання є вогнепальна зброя (крім гладкоствольної мисливської) – зброя, в якій снаряд (куля, шрот) приводиться в рух миттєвим звільненням хімічної енергії заряду (пороху або іншої пальної суміші), основною ознакою якої є відповідність призначенню ураження живої цілі, знищення чи пошкодження навколишнього середовища та наявність достатньої кінетичної енергії для цього; холодна зброя (ч. 2 ст. 263 КК України) – предмети, що відповідають стандартним зразкам або історично виробленим типам зброї, чи інші предмети, які справляють колючий, колючо-ріжучий, рубаючий, роздроблюваний або ударний ефект, конструктивно призначені для ураження живої цілі силою м'язів людини або дією механічного пристрою; бойові припаси – патрони до нарізної вогнепальної зброї різних калібрів, артилерійські снаряди, бомби, міни, гранати, бойові частини ракет і торпед та інші зібрані вироби, споряджені вибуховою речовиною та призначені для стрільби з вогнепальної зброї чи вчинення вибуху; вибухові речовини – порох, динаміт, тротил, нітрогліцерин

та інші хімічні речовини, їх сполуки чи суміші, здатні вибухнути без доступу кисню, та вибухові пристрої, які являють собою поєднання вибухових речовин із засобами ініціювання вибуху – зовнішніми джерелами імпульсу для його здійснення (електродетонатор, капсуль-детонатор, вогнепровідний і детонаційний шнури тощо) та засобами управління (годинниковими, радіокерованими, ударної дії), завдяки чому вони придатні для застосування.

7. Матеріальні сліди незаконного поводження із зазначеними предметами озброєння поділено на такі групи: 1) придбання, передача, збут: гроші, спеціальна речовина на грошах та руках злочинця, аудіо-, відеозапис затримання збувальника на гарячому, документи на право торгівлі, володіння зброєю; 2) виготовлення та ремонт кинджалів, фінських ножів, кастетів чи іншої холодної зброї: інструменти чи обладнання з переробки, обробки, виготовлення металевих виробів, документи з кресленнями конструкції холодної зброї, частини зброї та комплектуючих виробів, речовини та компоненти для виготовлення такої зброї; 3) незаконне зберігання, переміщення (носіння, транспортування, перевезення, пересилання): підроблені документи на право володіння, переміщення зброї, футляри, ящики, пакети, одяг та інші речі, тайники, схованки зі слідами металізації, мастила та інших речовин, що виникли від контакту зі зброєю.

Типовими носіями ідеальних слідів є працівники правоохоронних органів, які виявили кримінальне правопорушення, або першими прибули на виклик, та особи, з якими підозрюваного пов'язують особистісні відносини (79 %), зокрема родичі, співмешканці, сусіди, друзі, співучасники, а також інші особи, які випадково стали свідками злочинної діяльності (21 %). Акцентовано на важливості виявлення, вилучення і дослідження електронних джерел, які містять слідову інформацію, у випадку вчинення збуту зброї, бойових припасів, вибухових речовин та вибухових пристроїв із використанням комп'ютерних технологій, онлайн банків і мережі Інтернет.

8. Визначено, що цей вид кримінальних правопорушень вчиняють переважно особи чоловічої статі, українці, вихідці з країн Закавказзя та Росії,

більшість з яких проживає в містах й вчиняє кримінально-протиправні дії в населених пунктах фактичного проживання, віком 20–45 років, з середньою, або середньо-спеціальною освітою, які на момент вчинення кримінального правопорушення не перебували у шлюбі, але мали на вихованні неповнолітніх або малолітніх дітей, офіційно безробітні, хоча працездатні, раніше судимі (48 %) за вчинення кримінальних правопорушень проти власності, у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів; проти громадської безпеки, життя чи здоров'я особи. У таких осіб відсутні моральні принципи та переконання, зазвичай у них спостерігається дещо примітивний, звужений світогляд, вони схильні до вчинення кримінальних правопорушень у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння, що в переважній більшості випадків супроводжується демонстрацією об'єктів озброєння та грубою неповагою до суспільства, порушенням громадського порядку.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ПОВОДЖЕННЯ ЗІ ЗБРОЄЮ, БОЙОВИМИ ПРИПАСАМИ, ВИБУХОВИМИ РЕЧОВИНАМИ ТА ВИБУХОВИМИ ПРИСТРОЯМИ

2.1 Особливості початку досудового розслідування та обставини, що підлягають встановленню

Зміни в соціально-політичному житті суспільства й держави на сучасному етапі розвитку України створили передумови для реформування системи кримінальної юстиції України в напрямі подальшої демократизації, гуманізації, посилення захисту прав і свобод людини відповідно до вимог міжнародних правових актів і зобов'язань нашої країни перед європейським та світовим співтовариством. Тому, на шляху розбудови демократичної та правової держави європейського зразка для України першочерговим є удосконалення правових й організаційних засад функціонування системи кримінальної юстиції, яка ще не повною мірою відповідає новим суспільним потребам щодо реального додержання принципу верховенства права в діяльності правоохоронних органів і Національної поліції України зокрема.

З прийняттям у 2012 р. КПК України в історії розвитку кримінального процесу нашої країни відкрито нову сторінку, а чисельні зміни й доповнення, внесені до нього останнім часом, наочно свідчать про продовження реформування цієї сфери діяльності. Насамперед, зумовлено це тим, що ефективна протидія сучасним злочинним проявам вимагає від законодавця запровадження дієвої системи кримінальної юстиції, яка, з одного боку, дозволить гарантувати захист особи, суспільства й держави від кримінальних правопорушень, а з іншого – забезпечить швидке, повне та неупереджене розслідування та судовий розгляд. Нині під час прийняття та реєстрації заяв і

повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події здійснюється їх перевірка, вирішується питання про наявність або відсутність складу кримінального правопорушення.

Крім того, з моменту внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) відомостей про вчинення особою кримінального правопорушення слідчий (під час розслідування злочинів), дізнавач (під час розслідування кримінальних проступків), прокурор уповноважені проводити різні процесуальні дії, завдяки яким буде прийнято рішення про наділення особи статусом підозрюваного або закриття кримінального провадження. Положення про ЄРДР, порядок його формування та ведення затверджуються Офісом Генерального прокурора України за погодженням з МВС України, СБ України, Національним антикорупційним бюро України (далі – НАБУ), Державним бюро розслідувань (далі – ДБР), органом, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства [153; 209].

Піднята проблематика набуває особливої актуальності у зв'язку з розширенням змагального процесу, наближенням національного законодавства до міжнародних і європейських правових стандартів кримінального судочинства, запровадженням низки нових правових дефініцій (сторони кримінального провадження, процесуальне керівництво та ін.) та процесуальних інститутів (повідомлення про підозру, судового контролю, угод та ін.), а також здійсненням кримінального провадження в умовах воєнного стану, що, звісно, вплинуло на усталену практику проведення досудового розслідування. У зв'язку з цим ефективна реалізація завдань кримінального провадження, закріплених у ст. 2 КПК України, неможлива без запровадження дієвих процесуальних механізмів проведення досудового розслідування, адже від якісного та своєчасного його здійснення залежить ефективність розгляду провадження по суті, а також застосування належної правової процедури до кожного учасника кримінального провадження [83, с. 5–6; 153].

Щодо початкового етапу розслідування, то у криміналістичній науці це поняття залишається дискусійним і до кінця невизначеним. Розглядаючи процес розслідування кримінальних правопорушень загалом на підставі спрямованості виконуваних СРД, традиційно виокремлюють три етапи (що підтримується більшістю правників): початковий; наступний; заключний [165].

Наприклад, Р. С. Белкін тлумачить його як частину процесу розслідування, під час якого вирішуються певні завдання [29, с. 271]. Вчені одностайні в тому, що існує початковий етап, але момент його закінчення має дискусійний характер [26, с. 130]. Момент закінчення початкового етапу не можна зафіксувати у загальному вигляді, пов'язуючи його категорично з яким-небудь процесуальним рішенням у кримінальному провадженні. На думку Р. С. Белкіна, він може завершитися з накопиченням достатньої для оголошення про підозру доказової інформації, але може закінчитися і раніше, коли характерний для даного етапу прискорений темп дій буде з певних причин втрачений [26, с. 785].

М. К. Кузьменко, який поділяє етапи розслідування на невідкладний, початковий і наступний, межу першого етапу визначає від порушення кримінальної справи до проведення останньої невідкладної дії або передачі справи за підсудністю. Другий етап охоплює проведення решти слідчих дій до притягнення особи як обвинуваченого [158, с. 115].

Проаналізувавши різні точки зору вчених, ми приєднуємося до позицій дослідників, що процес розслідування можна умовно поділяти на три етапи, а саме: початковий, наступний і заключний.

Криміналістичний поділ процесу розслідування на взаємозалежні етапи має завдання щодо встановлення структури криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень, яка б включала в себе комплекс криміналістичних рекомендацій, тактику проведення СРД для виявлення та розслідування кримінальних правопорушень [276]. Насамперед це необхідно

для усвідомлення чіткої сутності кожного етапу розслідування та оптимізації діяльності розслідування [15].

На нашу думку, початковий етап розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями як поняття суто криміналістичне, використовується для позначення певного періоду досудового розслідування, під час якого слідчий провадить СРД для встановлення усіх обставин кримінального правопорушення та особи підозрюваного [181].

Окремою методикою розслідування є етап збору та перевірки матеріалів, що включає збирання, дослідження й оцінку інформації шляхом проведення окремих СРД (огляд місця події, обшук призначення судової експертизи).

Найбільш важливими завданнями початкового етапу є такі: 1) орієнтування особи, що проводить розслідування, в усіх обставинах тієї події, яку йому належить розслідувати, з'ясування фактів, які повинні бути досліджені у кримінальному провадженні, отримання вихідних даних з метою розгорнутого планування розслідування; 2) збирання та фіксація доказів, які упродовж невеликого проміжку часу можуть бути втрачені; 3) встановлення, пошук та затримання злочинця по гарячих слідах. А вже під час наступного етапу розслідування здійснюється збирання, перевірка та оцінка доказів з метою повного встановлення усіх обставин кримінального провадження [30, с. 197].

Основна спрямованість початкового етапу розслідування – інтенсивний пошук, виявлення і закріплення доказів шляхом проведення СРД [266]. На цьому етапі здійснюється основна робота по розслідуванню незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями.

Головними завданнями, що постають перед слідчим, є належний збір і фіксація матеріальних слідів злочину (у 90 % проваджень розпочинається з огляду місця події) для встановлення підозрюваних у вчиненні злочину;

визначення осіб, які сприймали ідеальні сліди, чим розширюється база свідків; призначення відповідної судової експертизи.

Структуру початкового етапу становлять: здійснення організаційних заходів – планування початку розслідування, висунення версій, вибір форм взаємодії з особами, які допомагають у вирішенні завдань початкового етапу, а також прийняття процесуальних і організаційних рішень; початкові СРД, спланованість і послідовність яких залежить від типових слідчих ситуацій і криміналістичної характеристики, які допомагають у вирішенні завдань початкового етапу [96, с. 11].

Як показало вивчення слідчої практики, одним із найважливіших чинників, які забезпечують успішне розслідування кримінальних проваджень про незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями, є їх негайне внесення до ЄРДР, що прямо залежить від своєчасного виявлення ознак вчиненого злочину.

Кримінальне провадження щодо незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями розпочинається з моменту внесення відомостей до ЄРДР (ст. 214 КПК України) [153]. Слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР та розпочати розслідування (ч. 1 ст. 214 КПК України) [153; 223].

Проведення досудового розслідування до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, встановлену законом [100]. Огляд місця події у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до ЄРДР, яке здійснюється негайно після завершення огляду [153].

Невідкладний огляд, потреба якого в 78 % випадків виникає за фактами вчинення незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами,

вибуховими речовинами та вибуховими пристроями (Додаток В), слідчий проводить цілеспрямовано для встановлення: обстановки кримінального правопорушення, об'єктів озброєння та слідів поводження з ними; особи злочинця, можливих очевидців події та додаткових джерел інформації, що вказують на походження виявлених і вилучених об'єктів, їхню належність до злочинця, імовірність використання у злочинних цілях тощо (детальніше в п. 3.1) [115]. Тобто слідчий наділений правом зібрати та перевірити отриману інформації про кримінальне правопорушення до внесення її в ЄРДР тільки шляхом проведення огляду місця події. Кінцевим результатом є обов'язкова реєстрація відповідних відомостей до ЄРДР не пізніше 24 годин та початок досудового розслідування.

Установлені в такий спосіб відомості спрямовані не лише на виявлення кримінально-правових та криміналістичних ознак кримінального правопорушення, а й на з'ясування обставин, які визначають особливості початкового етапу розслідування. Джерелом інформації про кримінальні правопорушення та інші події, зокрема, є:

1) заяви (повідомлення) осіб, які надходять до органу (підрозділу) поліції, особи, уповноваженої на здійснення досудового розслідування, або службової особи, уповноваженої на прийняття та реєстрацію заяв (повідомлень);

2) самостійно виявлені слідчим або іншою посадовою особою органу поліції з будь-якого джерела обставини кримінального правопорушення;

3) повідомлення осіб, які затримали підозрювану особу під час учинення або замаху на вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення, чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється в його вчиненні;

4) інше [46, с. 71].

У ЄРДР автоматично фіксується дата внесення інформації та присвоюється номер кримінального провадження.

Відповідно до п. 4–9 Положення про порядок єдиного обліку в органах

(підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події, якщо заява (повідомлення) надійшла до органу (підрозділу) поліції під час особистого звернення заявника одночасно з її (його) реєстрацією в інформаційно-телекомунікаційній системі «Інформаційний портал Національної поліції України» або журналі єдиного обліку заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події, уповноважена службова особа оформлює та видає заявникові талон-повідомлення про прийняття і реєстрацію заяви (повідомлення) про кримінальне правопорушення та іншу подію. Заява (повідомлення), що надходить телефоном за скороченим номером екстреного виклику поліції «102», реєструється в Інформаційному порталі у журналі єдиного обліку заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події [210].

Із зазначеного вище випливає, що ефективність роботи слідчого з розслідування цих злочинів залежить передусім від оперативності реагування заяви і повідомлення про факти їх вчинення, своєчасного й обґрунтованого внесення відомостей до ЄРДР. Водночас відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України під час здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану та якщо відсутня технічна можливість доступу до ЄРДР – рішення про початок досудового розслідування приймає дізнавач, слідчий, прокурор, про що виноситься відповідна постанова, яка повинна містити відомості, передбачені ч. 5 ст. 214 КПК України. У невідкладних випадках до винесення дізнавачем, слідчим, прокурором постанови про початок досудового розслідування може бути проведений огляд місця події (постанова приймається невідкладно після завершення огляду) [153].

Відомості, що підлягають внесенню до Єдиного реєстру досудових розслідувань, вносяться до нього за першої можливості, а процесуальні дії під час кримінального провадження фіксуються у відповідних процесуальних документах, а також за допомогою технічних засобів фіксування кримінального провадження, крім випадків, якщо фіксування за допомогою технічних засобів неможливе з технічних причин. За відсутності можливості

складання процесуальних документів про хід і результати проведення СРД чи інших процесуальних дій фіксація здійснюється доступними технічними засобами з подальшим складенням відповідного протоколу не пізніше сімдесяти двох годин з моменту завершення таких СРД чи відповідних процесуальних дій [153]. Запізнілий початок кримінального процесу може призвести до втрати важливих доказів, безкарності злочинців, збільшення термінів досудового розслідування та негативних наслідків [188].

З урахуванням викладеного вище очевидно, що діяльність слідчого на даному етапі розслідування буде включати в себе:

- 1) оцінку інформації, що надійшла про кримінальне правопорушення;
- 2) перевірку заяви, повідомлення;
- 3) внесення відомостей до ЄРДР (складання постанови).

Основною особливістю розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями є обов'язкове залучення до кримінального провадження обізнаних в зброезнавстві фахівців, що обумовлено низкою чинників. По-перше, спеціалісти-балісти, вибухотехніки обов'язково залучаються в процесі огляду місця події, де виявлені предмети, схожі на зброю, боєприпаси, вибухові речовини та вибухові пристрої, а також безпосередньо під час огляду таких предметів. Вказана вимога обумовлена насамперед необхідністю забезпечення безпеки всіх учасників СРД, правильним, чітким описом зазначених предметів та їх вилученням для подальшого дослідження. По-друге, у всіх без виключення кримінальних провадженнях щодо незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями має призначатися експертиза зброї та слідів і обставин її використання або вибухотехнічна експертиза, оскільки тільки цими експертизами встановлюється предмет кримінального правопорушення [191; 195; 203].

На початковому етапі розслідування слідчий у своєму розпорядженні повинен мати такі матеріали: а) рапорт про виявлення кримінального

правопорушення; б) зареєстроване повідомлення про початок досудового розслідування; в) доручення про проведення досудового розслідування; г) детальні відомості про те, за яких обставин було вчинено кримінальне правопорушення; ґ) протокол огляду місця події; д) протокол допиту свідків, очевидців вчинення кримінального правопорушення [58].

Збір матеріалів за фактом незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями, на початковому етапі розслідування полягає у послідовному відшукуванні, фіксації, перевірці та оцінці доказів.

Як показала практика, сучасний стан криміналістичних методик і рекомендацій щодо перевірки інформації та збору матеріалів за фактом незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями свідчить про необхідність уточнення деяких положень, що стосуються взаємодії осіб з числа СОГ.

Після отримання інформації про незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями слідчий у складі СОГ скеровується на місце події. СОГ створюються при чергових частинах територіальних підрозділів Національної поліції. Склад цих груп формується з працівників поліції відповідно до графіка чергування, затвердженого начальником територіального підрозділу Національної поліції та погодженого з начальником слідчого підрозділу. До СОГ в обов'язковому порядку входять слідчий (старший СОГ), співробітник оперативного підрозділу та спеціаліст-криміналіст. До складу СОГ, яка виїздить на місце вчинення кримінального правопорушення проти життя та здоров'я особи, в обов'язковому порядку включається слідчий територіального підрозділу Національної поліції, який спеціалізується на розслідуванні кримінальних правопорушень зазначеної категорії (є старшим СОГ), а також при необхідності кінолог зі службово-розшуковим собакою, психолог [84].

Завданням СОГ є виявлення, фіксація, кваліфіковане вилучення та пакування слідів кримінального правопорушення, речових доказів,

встановлення свідків і потерпілих, з'ясування обставин кримінального правопорушення, що мають значення для всебічного, повного і неупередженого їх дослідження та встановлення осіб, причетних до його вчинення [190]. Саме результати перевірки після виїзду на місце події остаточно формують внутрішнє переконання слідчого та є основою його висновку щодо наявності події кримінального правопорушення. Відповідно, будь-яке зволікання з виїздом СОГ загрожує втратою слідів і речових доказів, що мають значення для прийняття правильного рішення у кримінальному провадженні. Необхідно додати, що до приїзду СОГ поліцейські, які прибули першими до місця події, зокрема, у випадку виявлення вибухового пристрою, проводять такі першочергові дії:

1) евакуюють людей із зони можливого ураження на мінімально безпечну відстань (приблизно 100 – 400 м);

2) організовують огороження зони можливого ураження та встановлюють попереджувальні знаки, у тому числі для транспортних засобів, а також забезпечують безпеку дорожнього руху;

3) забезпечують публічну безпеку та порядок навколо зони можливого ураження, недопущення контакту людей і тварин з місцем виявлення підозрілого об'єкта;

4) здійснюють інші заходи для забезпечення безпеки громадян.

У подальшому, після роботи СОГ на місці події, на основі отриманої інформації слідчий визначає кваліфікацію діяння, встановлює обставини предмета доказування і визначає його межі, збирає, закріплює, перевіряє і оцінює першочергові докази. На нашу думку, початковий етап розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями, у момент внесення відомостей до ЄРДР та безпосередньо після такого внесення, залежить від початкових типових слідчих ситуацій процесу розслідування [42].

Як зазначає М. В. Салтєвський, до моменту прибуття слідчого на місце події, залежно від наявності джерел інформації, виникають три ситуації: 1) сприятлива; 2) малосприятлива; 3) несприятлива.

Сприятлива ситуація виникає тоді, коли на місці події зберігаються всі джерела інформації: особа затримана на місці події, утримується співробітниками поліції; є очевидці; виявлено предмет злочину. Якщо підозрюваного затримано з речовими доказами або по гарячих слідах, то початковий етап закінчується і виноситься письмове повідомлення про підозру, що відбувається за наявності достатніх доказів (п. 3 ч. 1 ст. 276 КПК України).

Малосприятлива ситуація виникає за відсутності одного чи кількох її елементів – джерел, зокрема, особа з місця події зникла, але відома його особистість або прикмети його зовнішності, є очевидці; предмет злочину виявлено на місці події.

Несприятлива ситуація виникає тоді, коли на місці події є тільки свідки, інших джерел немає [229, с. 541]. В такому випадку насамперед висуваються версії стосовно потенційного підозрюваного. Особливе місце посідають розшукові версії, які перевіряються паралельно за допомогою окремих слідчих і оперативно-розшукових заходів.

Вчинення будь-якого кримінального правопорушення вимагає від працівників правоохоронних органів ретельного планування досудового розслідування. Водночас зазначений аспект повинен забезпечуватись чітким визначенням обставин, що підлягають доказуванню. Адже кожне кримінальне правопорушення, як зазначають вчені-криміналісти, індивідуальне за мотивами та цілями, обставинами й умовами його вчинення, особливостями особистостей його учасників, їх поведінкою тощо [19, с. 12].

Доказування – найважливіший елемент, серцевина кримінального процесу. Першочергова мета доказування під час збору матеріалів про незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями – з'ясування фактичних обставин

вчиненого, достовірно встановлення події кримінального правопорушення (або його відсутності) і осіб, причетних до нього. Це необхідна, найперша, елементарна умова правильного вирішення будь-якого кримінального провадження.

В. Ю. Шепітько серед обставин, що підлягають доказуванню, розглядає наступні: «... просторово-часові зв'язки між окремими слідами злочину та обставинами події; ідентифікаційні та ситуаційні властивості слідів і їхню доказову цінність; причини відсутності або наявності слідів як фактів, що суперечать природному перебігу аналогічних подій (негативні обставини)» [145, с. 247; 146; 261].

На думку С. М. Стахівського, у предметі доказування доцільно виокремити три групи обставин: 1) ті, що знаходяться в межах конструктивних обов'язкових ознак того чи іншого складу злочину; 2) ті, що мають юридичне значення у кримінальному провадженні; 3) встановлення яких має доказове значення у справі [239, с. 57–59].

Законодавець також визначив обставини, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Відповідно до ст. 91 КПК України до них відносяться:

- подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення);
- винуватість підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;
- вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;
- обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу злочинця, обтяжують чи пом'якшують покарання, виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;

– обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;

– обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення;

– обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру [153].

За результатами опитування встановлено, що на початковому етапі розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями підлягають з'ясуванню такі обставини: походження вилучених об'єктів (зокрема, належність до вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв) (100 %); їхня належність до особи («власника») (100 %); наявність у цієї особи відповідного дозволу на поводження з певними об'єктами озброєння (86,7 %); спосіб потрапляння об'єктів озброєння у власність (76,5 %); мета їхнього придбання та зберігання (60,3 %); імовірність використання цих об'єктів у злочинних цілях (установлення причетності до нихки вчинених збройних кримінальних правопорушень) (43,2 %); установлення каналів потрапляння об'єктів озброєння до незаконного обігу (44,8 %); визначення кола осіб, дії яких цьому сприяли (73,4 %) тощо. Вважаємо, що такі обставини є певним орієнтиром у пізнавальній діяльності слідчого, що впливає на обрання напряму розслідування [180]. Крім цього, більш ніж половина опитаних правоохоронців (72 %) вважають

першочерговим завданням розслідування – довести винуватість особи. Менша половина працівників (28 %) вважає своїм обов'язком збір реабілітуючої інформації і дослідження обставин справи, в однакових пропорціях (з обвинувальних та реабілітуючих позицій) (Додаток В).

Процес доказування, особливо на початковому етапі досудового розслідування, покликаний визначити найефективніший оптимальний шлях пізнання в кримінальному процесі, а також належним чином гарантувати права та законні інтереси осіб, зацікавлених у результаті кримінального провадження (підозрюваного, обвинуваченого) [260].

Згідно з цим доцільно зробити висновок, що доказування на етапі перевірки факту незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями та проведення ЄРД після внесення відомостей до ЄРДР покладає на слідчого обов'язок: по-перше, зібрати, закріпити, дослідити, перевірити та оцінити докази у кримінальному провадженні; по-друге, сформулювати та обґрунтувати за допомогою доказів свої висновки в процесуальних документах.

Реалізуючи владні повноваження, слідчий притягує або залучає до участі в доказуванні інших осіб. Усі ці дії в комплексі й становлять практичне доказування – організаційну та процесуальну діяльність слідчого із збирання матеріалів незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями [192, с. 416].

Таким чином, сутність початку досудового розслідування доцільно розглядати у двох аспектах: з одного боку, як окремого етапу досудового розслідування, метою якого є встановлення факту вчинення кримінального правопорушення та внесення відповідних відомостей до ЄРДР, а з іншого – як здійснювану в установленому законом порядку кримінальну процесуальну діяльність слідчого, прокурора стосовно встановлення обставин вчинення кримінального правопорушення, а також правовідносини, що виникають унаслідок такої діяльності між учасниками кримінального провадження. При виявленні події, яку можна кваліфікувати як вчинення

кримінально караного незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями, слідчий вносить відомості до ЄРДР та розпочинає розслідування.

2.2 Типові слідчі ситуації та версії розслідування

Кримінальне провадження здійснюється в конкретних умовах часу, місця, обстановки, виходячи з дій та поведінки осіб, залучених до його сфери та під впливом інших чинників. Ця складна система взаємозв'язків становить ту конкретну обстановку, у якій працює слідчий та інші компетентні суб'єкти [222, с. 306; 53].

Термін «ситуація» (від латинського слова *situatio* – становище) тлумачиться як поєднання умов і обставин, що створюють певну обстановку, становище [40, с. 1102; 244]. В інтерпретації до процесу розслідування кримінальних правопорушень зазначене тлумачення знайшло відбиття у формулюванні поняття «слідча ситуація» більшістю вчених-криміналістів [167].

Вперше визначення поняття «слідча ситуація» було запропоноване у 1967 р. О. Н. Колесніченком. Зокрема, науковець зазначав, що під цим поняттям потрібно розуміти певне положення, стан досудового розслідування, обумовлений наявністю доказів, інформаційного матеріалу і виникаючими конкретними завданнями їх збирання та перевірки [119, с. 21].

З часу ведення цієї дефініції у науковий обіг, в науці з'явилося чимало вчених – послідовників і прихильників, які в подальшому продовжили займатись дослідженням та розвитком цієї проблематики й розвинули дане поняття до сучасного рівня його розуміння.

Однак прагнення всебічно охарактеризувати поняття та сутність слідчої ситуації зумовило в криміналістичній літературі існування різного за змістом трактування цього поняття.

Наприклад, М. П. Яблоков указує на те, що слідча ситуація – це обстановка, що виникає в певний момент розслідування, або перед його початком і характеризує всю слідчу своєрідність цього моменту й обумовлена сукупністю доказової, тактико-методичної, організаційної та іншої значимої для розслідування інформації [273, с. 120].

М. В. Салтевський зазначав, що, з одного боку, слідча ситуація – це об'єктивна реальність (матеріальні та ідеальні джерела), а з іншого – система, що пізнається в процесі досудового розслідування кримінального правопорушення суб'єктом доказування [228].

Відповідно, слідча ситуація в пізнавальному аспекті – це категорія, що оцінюється, а в інформаційному – сукупність матеріальних та ідеальних джерел, які виникають на конкретному етапі досудового розслідування кримінального правопорушення [231, с. 87; 227].

В. К. Гавло, аналізуючи ознаки типової криміналістичної ситуації, виокремив наступні її основні положення: по-перше, типова слідча ситуація – це наукове поняття щодо прояву спільних рис ходу і стану розслідування до певного його моменту; по-друге, вона включає найбільш ймовірну, зразкову для заданих умов обстановку розслідування; по-третє, в основі типової слідчої ситуації знаходяться інформаційні дані, зорієнтовані на загальні риси криміналістичної характеристики окремих видів (груп) злочинів і умови їх розслідування; по-четверте, типова ситуація має «свій» закономірний набір ознак (щодо ходу і стану розслідування), система яких індивідуалізує її, робить стійкою, фіксованою на даний момент розслідування, що дозволяє групувати ситуації з різних раніше названих підстав [208, с. 243–244].

В. Ю. Шепітько пропонує розглядати слідчу ситуацію в широкому та вузькому розумінні [262]. Виходячи з позиції науковця у широкому розумінні, слідча ситуація являє собою сукупність всіх умов, що впливають на досудове розслідування та визначають його особливості, в той час коли у вузькому значенні (більш практично спрямованому) слідча ситуація є

характеристикою інформаційних даних, що знаходяться у розпорядженні слідства на конкретному етапі досудового розслідування кримінального правопорушення [150, с. 264–265].

На наше переконання, найбільш вдале визначення слідчої ситуації було запропоноване А. В. Старушкевичем, який слідчу ситуацію визначив як об'єктивну реальність, фактичну обстановку, а результат її пізнання, відомості про неї – відображення цієї обстановки, що використовуються для з'ясування її змісту з метою викриття кримінального правопорушення та притягнення винних осіб до відповідальності [238, с. 16].

Р. С. Белкін слушно зазначав, що обстановка – річ мінлива, не завжди може мати сталий характер. Так, слідча ситуація утворює у своїй сукупності динамічну систему, що постійно змінюється під впливом об'єктивних і суб'єктивних чинників. Об'єктивні чинники – це ті незалежні від учасників досудового розслідування причини, які обумовлюють зміни ситуації; суб'єктивні чинники – причини, що породжуються діями і поведінкою учасників досудового розслідування та інших осіб, які були в тій чи іншій мірі залучені до сфери кримінального судочинства. Це різноманіття поглядів вважаємо за можливе розділити на дві групи. Відповідно до першої групи поглядів, до поняття й змісту слідчої ситуації входить обстановка розслідування або певне становище в розслідуванні, що характеризується «наявністю тих або інших доказів та інформаційного матеріалу й виникаючими у зв'язку з цим конкретними завданнями його збирання й перевірки» [228, с. 302], «значимою для розслідування інформацією, що береться до уваги поряд із джерелами її одержання», або як «конкретна слідова картина», що виникає до моменту виявлення ознак кримінального правопорушення [226]. Для даних поглядів характерним є те, що автори в поняття слідчої ситуації включають такий її компонент, як обстановка, що характеризується наявністю доказів, фактичних даних, слідовою картиною, тобто обсягом зібраних відомостей, їх інформаційною значимістю.

Типологізація слідчих ситуацій та розробка відповідних алгоритмів дій

допомагають слідчим (особливо молодим і малодосвідченим) не розгубитись у ситуації, яка може скластися на місці кримінального правопорушення, та чітко діяти відповідно до теоретично розроблених і перевірених практикою методичних рекомендацій.

Як зазначає А. Ф. Волобуєв: «типові слідчі ситуації відіграють ключову роль при формуванні практичних рекомендацій в кожній методиці досудового розслідування кримінальних правопорушень» [62, с. 28–29].

Вирішення завдань досудового розслідування за допомогою ситуаційного підходу – поширений та виправданий практикою метод аналітичної та практичної роботи слідчого, що дозволяє максимально урахувати всі важливі обставини події і провадження на різних етапах розслідування та прямо застосувати наукові розробки до його певних ситуацій та умов. Формування типових слідчих ситуацій досудового розслідування кримінальних правопорушень відбуваються на основі вивчення матеріалів правозастосовної практики і є складовою практично усіх криміналістичних методик [186, с. 82].

Однак не лише знання певних алгоритмів дій є запорукою успішного досудового розслідування кримінального правопорушення [258]. Необхідно ще провести аналіз та надати правильну оцінку слідчої ситуації. Оскільки від цих факторів у подальшому буде залежати вірність спланованих методичних прийомів і вибір прийняття правильних тактичних рішень.

На думку С. В. Веліканова, діяльність слідчого з оцінки слідчої ситуації та прийняття тактичного рішення являє собою аналітичний процес, порівняння конкретної слідчої ситуації, яка склалась на місці кримінального правопорушення, з типовою. Якщо ці ситуації виявляться однотипними, то запропонований алгоритм із вирішення типової слідчої ситуації може бути використаний для конкретної ситуації» [51, с. 95].

Отже, передумовою прийняття правильного тактичного рішення є оцінка слідчої ситуації, яку згідно з аналізом криміналістичної літератури можна проводити двома найбільш розповсюдженими способами.

Перший – полягає в постійному та всебічному моніторингу всіх змін кожного конкретного елемента слідчої ситуації, незалежно від того, яке саме тактичне рішення буде прийняте слідчим.

Цей спосіб відповідає традиційному уявленню про оціночну діяльність у кримінальному судочинстві, виходячи із загальних процесуальних принципів досудового розслідування кримінального правопорушення (всебічності та повноти).

Другий – передбачає першочергову та максимальну оцінку тих елементів слідчої ситуації, на основі яких і готується прийняття слідчим тактичного рішення. Оцінка другорядних елементів слідчої ситуації може бути зайвою через те, що аналіз інформації, яка є не актуальною для відповідного тактичного рішення, суттєво знижує швидкість прийняття такого рішення [129, с. 14–17].

Існують різні класифікації слідчих ситуацій, що виникають під час досудового розслідування кримінальних правопорушень.

В. П. Бахін і Р. С. Белкін однаково їх класифікують на: 1) сприятливі та несприятливі; 2) безконфліктні й конфліктні; 3) початкові, проміжні та кінцеві; 4) типові та специфічні.

З огляду на зазначену класифікацію, ми вважаємо за доцільне розглянути типові слідчі ситуації досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним поводженням зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями.

На основі вивчення слідчої практики з розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень можна виокремити типові слідчі ситуації, з якими слідчі зазвичай стикаються на початковому етапі розслідування.

Перша ситуація: особу затримано під час збуту вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин, або вибухових пристроїв без передбаченого законом дозволу.

Наприклад, *близько 20:00 год. 17 лютого 2021 р. в місті Новоград-Волинському правоохоронці затримали жителя Рівненської області під час*

збуту житомирянину пістолета Макарова калібру 9 мм та шести набоїв до нього. Після одержання грошових коштів у сумі 26,5 тис. грн за незаконний продаж зловмисника затримали у порядку ст. 208 КПК України, гроші, пістолет та набої вилучено. За попередніми даними слідства, 31-річний житель сусідньої області незаконно придбав та зберігав при собі вогнепальну зброю і бойові припаси до неї, які перевіз на Житомищину з метою збуту. Задokumentовано протиправну діяльність у сфері незаконного обігу зброї та бойових припасів, за процесуального керівництва обласної прокуратури, слідчими СУ ГУНП в області за оперативного супроводу УСБУ в області [211].

Зазвичай такі ситуації трапляються під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) (оперативної закупки) і є однією з найсприятливіших порівняно з іншими, оскільки в наявності є мета вчинення кримінального правопорушення (збут), безпосередньо сам факт вчинення збуту, що є обов’язковою ознакою складу кримінального правопорушення, а також предмети озброєння, які особа намагалась збути. Крім того, з огляду на аналіз кримінальних проваджень та судових справ цієї категорії кримінальних правопорушень, органи досудового розслідування володіють значним обсягом інформації про обставини вчинення незаконного діяння та великим спектром джерел доказів (є свідки, речові докази, протоколи СРД та НСРД тощо).

Основним завданням досудового розслідування на початковому етапі в ситуації, що склалася, є закріплення наявних даних шляхом проведення СРД.

Слідчі версії висуваються щодо джерела придбання (отримання) вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв, про роль підозрюваного (оптовим чи роздрібним збувальником він є, чи не є він розкрадачем предметів озброєння); про осіб співучасників.

Вчені-криміналісти дають різні тлумачення такій науковій категорії криміналістики, як «версія». На думку О. Я. Баєва, криміналістична версія є

обґрунтованим припущенням професійного учасника процесуального дослідження злочинів про сутність і значення окремих фактів, обставин, їх зв'язки між собою й в сукупності, які лежать у межах такого дослідження, що формулюється з метою об'єктивізації та оптимізації досягнення результатів останнього і перевіряється в межах кримінального судочинства [10, с. 127].

У цьому контексті не можна погодитися з позицією І. Ф. Герасимова та Л. Я. Драпкіна з приводу того, що слідча версія – це приблизний опис, тоді як план розслідування – директива, обов'язкове розпорядження [137, с. 231].

Вважаємо, що найбільш вдале визначення слідчої версії запропонував Р. С. Белкін, зазначивши, що це самостійний специфічний криміналістичний засіб (криміналістичний метод розслідування), яким користується слідчий для пізнання і доведення об'єктивної істини в слідстві [25, с. 31]. Не можуть вважатися версіями передбачувані пояснення фактів, ніяк не пов'язані з предметом доказування [30, с. 27–28].

Для перевірки відповідних версій можуть проводитися різні СРД, насамперед:

- 1) безпосередньо після затримання особи (підозрюваного) проводиться його особистий обшук, за результатами проведення якого складається відповідний протокол;
- 2) огляд місця події;
- 3) огляд підозрюваного, отримання в нього зразків для експертного дослідження (за необхідності змивів з рук тощо);
- 4) огляд одягу підозрюваного та предметів, речей (сумки, кобури, пакети тощо), що знаходяться при ньому, та в яких є предмети озброєння;
- 5) допит підозрюваного;
- 6) обшук за місцем проживання підозрюваного;
- 7) допити працівників поліції, які брали участь у затриманні, інших очевидців затримання, понятих;
- 8) допити свідків за місцем проживання, роботи (осіб, які проживають спільно з підозрюваним, сусідів, колег по роботі);

9) огляд предметів озброєння та інших об'єктів (наприклад, грошей), пов'язаних із збутом цих предметів;

10) призначення судової експертизи на предмет встановлення вилучених предметів озброєння (експертизу вибухових пристроїв, дактилоскопічну, біологічну, експертизу речовин, матеріалів і виробів тощо);

11) надання оперативним працівникам окремих доручень про встановлення зв'язків підозрюваного; вивчення його особи та способу життя, кола знайомств, зокрема перевірки чи не перебував підозрюваний на обліку у нарколога чи психіатра [148, с. 134].

Наприклад, одночасно з проведенням заходів щодо знешкодження або знищення вибухового пристрою оперативні працівники, які входять до складу СОГ, за дорученням слідчого проводять усне опитування або допит свідків і очевидців, з метою з'ясування осіб, причетних до цієї кримінальної події, і, крім того, встановлюють шляхи підходу та відходу з місця виявлення вибухового пристрою. При спілкуванні з очевидцями і свідками оперативні працівники повинні звертати увагу на поведінку осіб у момент виявлення вибухового пристрою або прибуття СОГ.

Необхідно додати, що після підриву вибухового пристрою, його залишки упаковують до поліетиленових пакетів та опечатують. Як зразок для порівняльного дослідження окремо упаковують до 10 грамів вибухової речовини, використаної для знищення вибухового пристрою. Після цього складається акт, в якому вказують: спосіб знищення, використані при цьому матеріали, описують залишки вибухового пристрою після вибуху і проводять їх фотографування. Слідчий повинен урахувати той факт, що на залишках вибухового пристрою можуть залишитися криміналістично значимі сліди (наприклад, сліди рук, сліди біологічного походження тощо), тому необхідно вжити заходів щодо їх виявлення, фіксації і вилучення [207, с. 96].

Друга ситуація: кримінальне провадження розпочато після виявлення зброї, бойових припасів, вибухових речовин та вибухових пристроїв, що знаходяться без передбаченого законом дозволу в певному місці

(приміщення, транспортний засіб, місцевість, схованка, посылка та ін.) або у особи; мету дій підозрюваного не встановлено. Відповідна частка таких ситуацій у загальній кількості кримінальних проваджень, розпочатих за ч. 1 ст. 263 КК України, становить 44 % (Додаток В).

Наприклад, за інформацією пресслужби столичної поліції, під час обшуку в приміщенні у Тверському тупику у центральній частині м. Києва поліцейські вилучили кілька одиниць зброї та гранати, понад сто осіб забрали у відділок. На виклик виїхали додаткові резерви правоохоронців, які забезпечили правопорядок і провели першочергові слідчі дії. Зокрема, у результаті обшуку в приміщенні правоохоронці вилучили декілька одиниць зброї та гранати, які направлено на дослідження для встановлення походження та мета їх зберігання. Окрім того, до територіального управління поліції запрошено більше ста осіб, з якими проводять процесуальні дії [246].

Або інший випадок, який відбувся у Сумах: поліціанти спільно з представниками громадських формувань під час патрулювання міста виявили чоловіка, який, побачивши правоохоронців, почав помітно нервувати та змінив напрямок руху. Під час поверхневої перевірки у нього знайшли пістолет Макарова та набої до нього. При цьому чоловік не мав відповідного дозволу на зберігання зброї. Чоловіка доправили до відділку, зброю та набої вилучили [206].

Тактичними завданнями є: встановлення обставин події та осіб, причетних до вчинення кримінального правопорушення; відшукання матеріальних слідів, які доводять причетність конкретних осіб до вчинення незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями; розшук осіб, які стали свідками дій зловмисників. В основу формування алгоритму розслідування щодо цієї ситуації необхідно включати дії і заходи, що сприяють ідентифікації осіб, причетних до вчинення кримінального правопорушення, що розслідується.

Серед первинних і невідкладних СРД та інших процесуальних заходів в

якості найбільш ефективних варто виокремити: огляд зброї; огляд місця події; огляд предметів і документів; призначення і провадження судових експертиз; перевірку за обліками виявленої зброї; допити свідків (громадян, посадових осіб); пошук і ототожнення особи за прикметами або залишеними слідами; впізнання осіб, предметів; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та електронних інформаційних систем тощо [4, с. 92; 265, с. 344].

У таких випадках слідчі версії повинні бути спрямовані насамперед на підтвердження або спростування належності виявлених предметів озброєння, до особи, яку було затримано, а також на встановлення мети і мотивів вчинення кримінального правопорушення [11].

Варіанти основних слідчих версій можуть бути такі: зброя, бойові припаси, вибухові речовини та вибухові пристрої належать затриманій або іншій особі; кримінальне правопорушення було вчинене з метою збуту або без такого.

Для початкової перевірки зазначених слідчих версій одним з перших повинен бути проведений допит підозрюваного (отримання пояснень), зокрема, для того щоб надалі мати змогу поступово перевіряти його показання. Разом з переліком СРД, що необхідно провести в першій слідчій ситуації, додатково потрібно:

- 1) допитати осіб, які можуть підтвердити або спростувати показання затриманого;
- 2) допитати осіб, на яких вказує затриманий, як на власників вилученої зброї, бойових припасів, вибухових речовин і вибухових пристроїв;
- 3) допитати членів сім'ї, родичів, сусідів, інших близьких людей затриманого щодо мети придбання зброї, бойових припасів, вибухових речовин та вибухових пристроїв підозрюваним;
- 4) провести огляд і вилучити предмети озброєння із залученням відповідного спеціаліста.

Третя ситуація: вогнепальна зброя (крім гладкоствольної

мисливської), бойові припаси, вибухові речовини та вибухові пристрої були знайдені в приміщенні, автомобілі, що належить конкретній особі, та виявлені у зв'язку з проведенням СРД (огляді місця події, обшуку тощо), або НСРД в іншому кримінальному провадженні.

Наприклад, двоє чоловіків, 34 та 37 років, виявились причетними до незаконних заволодінь транспортних засобів. У Тернополі з новобудови, що по вулиці Степана Будного, було викрадено вантажний автомобіль марки Івесо. Менше ніж через місяць крадії «відзначилися» на Кременеччині. З приватної станції техобслуговування, що у селі Великі Млинівці, викрали іномарку Volkswagen Passat CC. Правоохоронцям вдалося затримати осіб, причетних до незаконних заволодінь транспортними засобами. Слідчі оголосили їм підозру у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 289 КК України. Під час проведення невідкладних СРД за місцем проживання одного з підозрюваних у гаражному приміщенні було виявлено крадену іномарку на даху якої знаходився пристрій для приглушування сигналу GPS. Також під час огляду житлового приміщення були виявлені та вилучені наркотичні засоби, технічні паспорти на різні автомобілі й 13 автомобільних ключів, GPS-трекер, засіб для примусового відкривання автомобілів, пістолет-револьвер, предмет схожий на автомат Калашникова. Поліцейським також вдалося встановити місцезнаходження викраденої в Тернополі вантажівки Івесо. Її зловмисники заховали в селі Іква Кременецького району. Під час санкціонованого обшуку автомобіль вилучено. За рішенням Кременецького районного суду обом підозрюваним обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою. Триває досудове розслідування. За інформацією відділу комунікації поліції Тернопільської області, поліцейські перевіряють підозрюваних на причетність до вчинення аналогічних злочинів на території області [92].

Обставини виявлення предметів озброєння свідчать про наявність ознак кримінального правопорушення, передбаченого ст. 263 КК України. Відповідна слідча ситуація складається в 15 % кримінальних проваджень.

Першочерговими тактичними завданнями розслідування у вказаній ситуації є встановлення таких обставин: пошук доказів, які викривають або, навпаки, виправдовують підозрювану особу; перевірка алібі особи та достовірності її показань [64]. У такому випадку повинні бути висунуті слідчі версії щодо належності вилучених предметів озброєння конкретній особі (групі осіб), мети їх зберігання, джерел придбання. Для перевірки та відпрацювання відповідних слідчих версій необхідно:

1) встановити й допитати осіб, які мешкають (працюють) в приміщенні, що оглядалося, а також мали доступ до нього, зокрема власника автомобіля чи осіб, які користуються ним;

2) встановити серед певного кола осіб, які підозрюються у вчиненні незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями, за необхідності провести огляд їх особистих речей та, у разі потреби, додатково невідкладний обшук в місцях, що мають відношення до підозрюваних;

3) встановити і допитати інших свідків;

4) надати окремі доручення оперативним працівникам для встановлення можливих зв'язків підозрюваного, вивчення його особи, кола знайомств тощо;

5) провести огляд виявлених предметів озброєння з обов'язковим залученням спеціалістів (вибухотехніків);

6) призначити відповідну судову експертизу вилучених предметів озброєння.

Четверта ситуація: встановлено Інтернет-ресурси, які займаються незаконною діяльністю, що пов'язана з продажем зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв.

Дана ситуація обумовлює висунення таких версій: а) Інтернет-ресурс створено заради цікавості (забавки); б) Інтернет-ресурс створено професійними програмістами («хакерами») лише для отримання прибутку за користування іншими особами; в) Інтернет-ресурс забезпечує канал збуту

(придбання) зброї, бойових припасів, вибухових речовин, або вибухових пристроїв.

Для перевірки зазначених версій необхідним є проведення комплексу СРД та НСРД, у тому числі підрозділами з боротьби з кіберзлочинністю із можливим залученням фахівців інших правоохоронних органів, що спрямовані на: встановлення осіб, які здійснювали незаконне придбання чи збут зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв шляхом використання Інтернет-ресурсу; встановлення осіб, які створили Інтернет-ресурс; встановлення мети створення Інтернет-ресурсу; встановлення організаційно-функціональної структури тощо.

У подальшому слідчому необхідно: провести НСРД з метою збирання та фіксування доказової інформації (спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України); зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України); визначитись з необхідністю і доцільністю проведення контролю за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України) у формі: оперативної закупки чи контрольованої поставки; допитати Інтернет-користувачів та осіб, які мають відношення до створення Інтернет-ресурсу; провести результативні обшуки у підозрюваних [116, с. 95–96; 241, с. 117–118].

П'ята слідча ситуація: виявлено об'єкти, пристосовані для, виготовлення та ремонту кинджалів, фінських ножів, кастетів чи іншої холодної зброї без передбаченого законом дозволу, але особу злочинця (-ців) не встановлено.

Зазначена ситуація обумовлює висунення основної версії: власник об'єкта, члени його сім'ї, родичі, знайомі або колеги використовують об'єкти для доставки, зберігання, виготовлення, ремонту кинджалів, фінських ножів, кастетів чи іншої холодної зброї.

Для відпрацювання зазначеної версії необхідно провести такі слідчі й інші процесуальні дії та організаційні заходи:

- запропонувати власнику видати ці предмети або провести тимчасовий доступ до речей і документів;
- провести огляд усіх вилучених предметів і документів;
- провести допити власника об'єкта, членів його сім'ї, родичів, знайомих або колег, які мали доступ до об'єкта;
- здійснити виявлення та вилучення слідів пальців рук на предметах і документах;
- призначити проведення судових експертиз;
- дати письмове доручення оперативним працівникам тощо [241, с. 115].

Незалежно від слідчих ситуацій початкового етапу розслідування діяльність слідчого на наступному етапі пов'язана не тільки зі з'ясуванням фактичних обставин події, що сталася, але також з подальшим збором необхідних доказів у кримінальному провадженні. У зв'язку з цим слідчими ситуаціями, властивими цьому етапу розслідування кримінальних правопорушень, є такі:

- отримані докази, що свідчать про непричетність особи до вчинення кримінального правопорушення;
- здобута інформація про співучасників незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями;
- підозрюваний продовжує наполягати на своїй непричетності до кримінального правопорушення і відмовляється в сприянні органам досудового розслідування;
- підозрюваний змінив свою позицію стосовно вчиненого кримінального правопорушення, визнає вину і сприяє розслідуванню.

З огляду на це у будь-якій слідчій ситуації підлягають з'ясуванню такі обставини (що підтверджують і результати опитування правоохоронців): походження вилучених об'єктів (належність до зброї, бойових припасів, вибухових речовин, або вибухових пристроїв) (100 %); їхня належність до

особи («власника») (100 %); наявність у цієї особи відповідного дозволу на поводження з певними об'єктами озброєння (62 %); спосіб потрапляння об'єктів озброєння у власність (58 %); мета їхнього придбання та зберігання (73 %); імовірність використання цих об'єктів у злочинних цілях (установлення причетності до низки вчинених збройних кримінальних правопорушень) (65 %); установлення каналів потрапляння об'єктів озброєння до незаконного обігу (48 %); визначення кола осіб, дії яких цьому сприяли (32 %) (Додаток В).

Вважаємо, що такі обставини є певним орієнтиром у пізнавальній діяльності слідчого, що впливає на обрання напряму розслідування.

Отже, відповідно до матеріалів слідчо-судової практики нами виокремлено найтипівіші слідчі ситуації. Безумовно, зазначений перелік не є вичерпним та може змінюватись залежно від обставин, що виникають у кримінальному провадженні. Під час різкої зміни слідчої ситуації повинно бути відповідно скориговано і тактику проведення СРД. Однак, у будь-якому випадку, слідчому необхідно протягом незначного проміжку часу зібрати максимум ключових елементів слідчої ситуації, оцінити їх та прийняти правильне тактичне рішення. Відповідний алгоритм дій слідчого під час розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями виглядає так: оцінка вихідної слідчої ситуації; постановка тактичних завдань, висунення слідчих версій та планування початку досудового розслідування; планування та проведення окремих СРД та інших заходів для вирішення поставлених задач. Інші слідчі ситуації, частка яких становить 3,1 %, нетипові для незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями й не мають стійкої закономірності утворення і не можуть бути покладені в основу створення окремої методики розслідування таких кримінальних правопорушень.

2.3 Організація взаємодії слідчих зі співробітниками оперативних підрозділів та іншими суб'єктами

У сучасних умовах розвитку організованої та професійної злочинності для досягнення вагомих результатів у боротьбі з нею від правоохоронних органів очікується більш ефективна робота щодо протидії злочинним виявам, що передбачає якісно новий рівень організації взаємодії органів досудового розслідування, оперативних підрозділів та інших уповноважених суб'єктів при виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень. Саме кримінальні процесуальні відносини таких суб'єктів в оновленому правовому полі й формують взаємообумовлений зв'язок, необхідний для виконання завдань кримінального провадження.

Діючи безумовно в межах чинного законодавства, слідчий (дізнавач) у кожному конкретному випадку зважає на ті чи інші обставини, що виникають у кримінальному провадженні, обирає оптимальний шлях для встановлення об'єктивної істини. З іншого боку, на практиці існують певні вияви суб'єктивізму стосовно розслідування кримінальних правопорушень, які здійснюються за певною мірою відпрацьованими схемами, у тому числі й з урахуванням напрацьованого досвіду. Значення накопиченого досвіду відіграє важливу роль в практичній діяльності. Тому варто дбати про його постійний розвиток та узагальнення.

Однак сьогодні вже назріла проблема щодо необхідності вжиття рішучих та ефективних заходів стосовно підвищення якості правоохоронної діяльності. Провідна роль у цьому належить виробленню нових, методик організації роботи слідчих та оперативних підрозділів. Безумовно, це сприятиме активізації боротьби зі злочинністю, поліпшенню іміджу працівників підрозділів досудового розслідування та оперативних підрозділів.

Спільна робота слідчих та оперативних співробітників має важливе значення для розслідування кримінальних правопорушень, для якості проведення СРД і, нарешті, для збирання доказової інформації [105].

Разом з тим чинний КПК України (як і КПК 1960 р.) не містить терміна «взаємодія», але останній застосовується в інших Законах України: «Про оперативно-розшукову діяльність» (п. 5 ст. 7) [217], «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» (розд. V) [218], а також в Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затвердженій Наказом МВС України від 7 липня 2017 р. № 575 [213] та ін.

Відповідно до Великого тлумачного словника української мови, взаємодія означає взаємний зв'язок між предметами в дії, а також погоджену дію між ким-, чим-небудь; з точки зору фізики – це взаємний вплив тіл і частинок, який зумовлює зміну стану їхнього руху. Взаємодіяти – перебуваючи у зв'язку, взаємно виявляти дію або погоджено взаємно діяти, бути у взаємодії [50, с. 85; 49, с. 156; 12].

Соціологи розглядають взаємодію як систематичні достатньо регулярні соціальні дії суб'єктів, спрямовані один на одного, які мають на меті викликати певну відповідну реакцію, а вона породжує нову реакцію суб'єкта, що здійснював вплив. З цього випливає, що взаємодія координує усі соціальні процеси [234 с. 244; 237, с. 179].

Теорія кримінального процесу розглядає взаємодію як форму зв'язку елементів системи, за допомогою якої вони, взаємодоповнюючи один одного, створюють умови для успішного функціонування загалом [178, с. 500]. Взаємодію також розглядають як управлінську функцію, що спрямована на перетворення системи індивідуальної на спільну, узгоджену за місцем, часом і метою діяльність, а також як процес обміну інформацією [240, с. 16].

У криміналістиці під взаємодією розуміють – засновану на законі та підзаконних нормативно-правових актах погоджену спільну діяльність

слідчих та оперативних працівників, спрямовану на виявлення та розслідування конкретного кримінального правопорушення, яка здійснюється шляхом найбільш доцільного поєднання засобів і методів, що застосовуються при проведенні СРД [193, с. 322].

Особливості взаємодії слідчого з оперативними працівниками при розслідуванні незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями в криміналістичній літературі, на наш погляд, розглядались недостатньо, тому ми спробуємо заповнити цю прогалину.

Згідно з наказом МВС України № 575 від 7 липня 2017 р., основним завданням взаємодії органів досудового розслідування Національної поліції України з іншими структурними підрозділами апарату центрального органу управління поліцією, міжрегіональними територіальними органами Національної поліції та їх територіальними (відокремленими) підрозділами, територіальними органами поліції та їх територіальними (відокремленими) підрозділами є запобігання кримінальним правопорушенням, їх виявлення та розслідування, притягнення до встановленої законодавством відповідальності осіб, які їх учинили, відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди, відновлення порушених прав та інтересів фізичних і юридичних осіб [213].

Взаємодія органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами поліції відбувається на основі Конституції України, КК України, КПК України, Закону України «Про Національну поліцію», інших актів законодавства України з питань організації взаємодії між органами та підрозділами поліції в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні [213].

Стосовно суб'єктів взаємодії слідчих та оперативних підрозділів, яка здійснюється під час розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями, її умовно можна поділити на:

1) внутрішньовідомчу взаємодію (слідчі та оперативні підрозділи Національної поліції України);

2) міжвідомчу взаємодію слідчих та оперативних підрозділів Національної поліції України, СБ України, Державної прикордонної служби України, органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України, прокуратури (за необхідності – інші);

3) міжнародну взаємодію (співробітництво) між слідчими та оперативними підрозділами Національної поліції України та відповідними підрозділами інших країн.

Грамотна і ретельна підготовка взаємодії – це основа якісного та своєчасного вирішення завдань, що стоять перед взаємодіючими суб'єктами, тому що за допомогою взаємодії реалізуються завдання, які неможливо вирішити роз'єднаними, розрізненими діями. Взаємодія повинна відбуватися там, де у процесі повсякденної діяльності досягнення тієї або іншої мети можливе лише спільними зусиллями різних суб'єктів, що перебувають у межах однієї системи [65, с. 26].

Деякі науковці пропонують використовувати термін «співробітництво» як такий, що забезпечує внутрішній (особистісний), когнітивний, мотиваційний, рефлексивний і професійний вияв (самовираження) сторін, що діють спільно. Вважаємо, що категорія «співробітництво» більшою мірою відповідає повному й гармонійному об'єднанню спільних зусиль слідчого та оперативного працівника в процесі оперативного супроводження досудового розслідування і за своїм семантичним навантаженням виражає спільну діяльність, що включає в себе не лише зовнішню підтримку її суб'єктами один одного та погодженість дій між ними, а й взаємне осмислення, засвоєння та реалізацію ними мети, завдань, засобів і самого процесу цієї спільної діяльності [126].

На нашу думку, використання терміна «співробітництво» як категорії є недоцільним, оскільки він здебільшого відображає суб'єктивну

(психологічну) сторону спільної діяльності слідчого та співробітників оперативно-розшукових підрозділів і не розкриває повною мірою об'єктивну сторону такої діяльності.

Найбільш дискусійним питанням, яке виникає серед теоретиків кримінального процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності, є визначення найбільш оптимальних форм взаємодії слідчого і оперативного працівника, проте майже всі науковці сьогодення схилиються до тієї думки, що такі форми можуть бути як процесуальними (засновані на КПК України, законах), так і непроцесуальними (організаційними, управлінськими) [236, с. 349].

Нормативно-правовій (процесуальній) формі притаманні такі конкретні різновиди взаємодії слідчого з відповідними суб'єктами у кримінальному провадженні, передусім з оперативними підрозділами та іншими слідчими:

а) передача слідчому матеріалів про виявлені шляхом оперативно-розшукових заходів ознаки кримінального правопорушення для вирішення питання про відкриття кримінального провадження;

б) проведення слідчим процесуальних дій одночасно із здійсненням оперативними підрозділами узгоджених НСРД;

в) проведення оперативно-розшукових заходів у вже відкритому кримінальному провадженні, в якому не встановлена особа, яка вчинила кримінальне правопорушення;

г) виконання доручень слідчого щодо проведення пошуково-розшукових дій;

г) проведення працівником оперативного підрозділу гласних і негласних СРД за дорученням слідчого;

д) здійснення заходів щодо встановлення особи, якій необхідно оголосити підозру після зупинення досудового слідства.

Різновидами тактичної (організаційної) форми є:

а) спільне вивчення та аналіз матеріалів оперативної розробки чи перевірки;

б) спільна розробка версій та узгоджене планування СРД, оперативно-розшукових і профілактичних заходів;

в) регулярний обмін інформацією про обставини конкретного кримінального провадження;

г) проведення спільних службових нарад (навчань) з актуальних проблем взаємодії, а також обговорення результатів СРД з метою визначення ефективних та результативних шляхів розслідування кримінального правопорушення;

г) організація слідчо-оперативних груп (СОГ), до яких входять слідчі та працівники оперативних підрозділів;

д) спільний виїзд слідчого та працівників оперативних підрозділів на місце події;

е) проведення слідчими та працівниками оперативних підрозділів тактичних операцій;

є) спільні виїзди слідчих та працівників оперативних підрозділів в інші міста, райони для виконання комплексу СРД, оперативно-розшукових та інших заходів;

ж) спільні виїзди слідчих та співробітників оперативних підрозділів до зарубіжних держав під час розслідування злочинів, учинених організованими злочинними угрупованнями [71, с. 389; 172, с. 131–132].

Втім, як свідчать результати опитування правоохоронців з наведеного переліку, під час розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями, у поліцейській практиці переважають наступні форми взаємодії:

– взаємодія органів досудового розслідування, кримінальної поліції та чергових частин під час виїзду на місце події;

– взаємодія органів досудового розслідування та кримінальної поліції в період роботи по гарячих слідах;

– взаємодія слідчого та оперативних працівників у групах, що створюються під час розслідування складних і трудомістких справ.

Однак всі рішення про спрямування слідства і про проведення СРД слідчий приймає самостійно. Цим положенням визначається принцип єдиного керівництва. Постанови слідчого, винесені відповідно до закону, у кримінальному провадженні, яке перебуває в його віданні (як і запити та доручення), є обов'язковими для виконання всіма підприємствами, установами і організаціями, службовими особами і громадянами. У практиці розслідування кримінальних правопорушень деякі працівники оперативних підрозділів, незважаючи на закон, ухиляються від виконання доручень слідчого, розглядаючи це як надання допомоги слідчому у проведених СРД. Причому майже половина з опитаних оперативних працівників вважають, що слідчий і сам міг би виконати надіслані ним доручення. Водночас 40 % опитаних слідчих зазначили, що однією з ефективних форм взаємодії слідчого з суб'єктом, який здійснює ОРД, є офіційне закріплення оперативного працівника для постійної допомоги слідчому під час розслідування кримінального правопорушення (Додаток В).

Зазначена форма звільняє останнього від необхідності писати безліч доручень (чим заощаджується час), дає змогу сторонам психологічно і професійно сформувати позитивні в роботі контакти, оптимально використати методи і засоби, що є на озброєнні оперативно-розшукових апаратів. Проте ця форма не завжди знаходить належне поширення на практиці, зокрема через психологічні непорозуміння працівників цих двох структурних підрозділів. Річ у тому, що лише дотримання законодавчих приписів недостатньо для результативної співпраці, взаємодія повинна ґрунтуватися насамперед на налагоджених особистих контактах, зацікавленому спілкуванні виконавців.

Крім цього, на наше переконання, взаємодія слідчих з оперативними підрозділами повинна базуватися на принципах відповідальності слідчого за повне, всебічне й об'єктивне дослідження обставин у кримінальному провадженні, його процесуальної незалежності в прийнятті рішень. При

цьому залежно від характеру розслідування кримінального правопорушення, взаємодія може бути епізодичною чи тривалою.

Епізодична передбачає разові доручення. У разі, якщо у кримінальному провадженні виникає необхідність у постійному спільному вирішенні комплексу взаємопов'язаних питань слідчого та оперативного характеру, відповідно до завдань розслідування кримінального правопорушення, взаємодія здійснюється тривалий час і організовується, за можливості, з самого початку досудового розслідування.

Найбільш важливою для швидкого, повного, неупередженого розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями є тристороння взаємодія підрозділів слідства, оперативно-розшукових та експертних служб.

Згідно із законодавством слідчий самостійно приймає всі рішення щодо спрямування слідства та проведення процесуальних дій і несе повну відповідальність за їх законне і своєчасне виконання [154, с. 286].

Для оперативного реагування на повідомлення про вчинення вибуху, виявлення предметів, які підозрюються на наявність вибухового пристрою, та вибухонебезпечних предметів, транспортування обладнання та інструментів, зручності виконання завдань, покладених на спеціальні підрозділи, обладнуються пересувні вибухотехнічні лабораторії.

Працівники експертних підрозділів, під час огляду місця події, з метою виявлення, фіксації, кваліфікованого вилучення та пакування матеріальних об'єктів (речових доказів), з використанням спеціальних знань і навичок проводять їх попереднє дослідження (без надання письмового висновку), звертають увагу слідчого на фактичні дані, що мають значення для розслідування обставин учинення кримінального правопорушення, а також консультують слідчого щодо можливості дослідження виявлених на місці злочину слідів, доцільності направлення на вирішення експертизи тих чи інших питань, а також потреби залучення для цього експертів певної

спеціалізації. Окрім загальноприйнятої криміналістичної техніки, під час тактичних дій спеціалістами-вибухотехніками використовуються:

- спеціальні вибухотехнічні костюми; ручні маніпулятори; шоломи та бронежилети;
- вибухозахисні ковдри та накривачі, мішки з піском, контейнери з автопокришок, ємності з водою та піною, що призначені для створення тимчасового захисту від уражаючих факторів вибуху під час випадкового вибуху чи знищення вибухових пристроїв;
- набори приладів та інструментів для пошуку вибухових пристроїв, їх дистанційного зсуву, відкриття автотранспорту чи предметів, які підозрюються на наявність вибухового пристрою, ідентифікації вибухових речовин;
- набори інструментів для ручного розрядження вибухових пристроїв та їх руйнування;
- комплекти для локалізації бойових радіосигналів для вчинення вибухів;
- гідродинамічні гармати та інші руйнувачі різної потужності, вогнепальна зброя зі спеціальними контейнерами-снарядами, мікрозаряди й контейнери-гідроруйнувачі для пошкодження бойових ланцюгів, оболонок і зарядів вибухової речовини;
- робототехнічні комплекси для дистанційного огляду, розрядження та знищення вибухових пристроїв;
- вибухозахисні контейнери різної потужності вибуху для транспортування вибухових пристроїв і вибухових речовин, засобів ініціювання до підривних майданчиків або стаціонарних вибухотехнічних лабораторій.

Працівники ж оперативних підрозділів виконують доручення і вказівки слідчого, що належать до їх компетентності. У цьому контексті необхідно додати, що на практиці є нагальна проблема з оснащення оперативних працівників, пошукових груп, експертів-криміналістів і службовців

контрольних підрозділів, спеціалізованих лабораторій сучасними надійними засобами (комплексами) з виявлення та розпізнавання вибухових речовин і вибухових пристроїв.

На думку 100 % опитаних інспекторів-криміналістів та слідчих Національної поліції України, використання спеціальних знань під час розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями сприяє всебічному, повному і неупередженому дослідженню обставин, які підлягають доказуванню, і навіть коли слідчий володіє спеціальними знаннями, він має залучати спеціаліста до проведення будь-якої СРД (74 % респондентів) (Додаток В).

Проте варто враховувати і ту обставину, що слідчий відповідно до своїх процесуальних повноважень, прибувши на місце події, проводить його огляд, виконує інші невідкладні СРД (отримує пояснення від свідків, описує та вилучає речові докази тощо). Безпосередньо ж керувати на належному рівні всіма залученими до розслідування кримінального правопорушення силами слідчий просто неспроможний, особливо коли це стосується організації переслідування злочинця.

Загальною підставою створення СОГ для розслідування конкретних кримінальних правопорушень є необхідність інтенсивної, постійної взаємодії, тобто неможливості або труднощі в розслідуванні кримінального правопорушення без постійного оперативно-розшукового забезпечення діяльності слідчого (слідчих) [76, с. 8].

За галуззю використання результатів взаємодії слідчого з оперативними працівниками можна класифікувати на: взаємодію під час проведення СРД; взаємодію під час інших процесуальних дій; залежно від етапів проведення СРД – взаємодію під час підготовки, під час проведення слідчої дії та під час аналізу її результатів; залежно від способу використання умінь і навичок працівників оперативних підрозділів – взаємодію практичного або теоретичного характеру тощо [249, с. 126].

Основними чинниками, якими зумовлена необхідність процесуальної взаємодії слідчого з оперативними підрозділами у складі СОГ, є такі:

- 1) слідчі дії та оперативно-розшукові заходи членів групи мають однакову мету, спрямовану на швидке розслідування кримінального правопорушення;
- 2) усі дії членів СОГ обов'язково узгоджуються між собою під час розроблення єдиного плану;
- 3) кожен з учасників СОГ діє в межах своїх повноважень і зберігає свою функціональну самостійність;
- 4) робота у складі СОГ надає слідчому можливість якнайшвидше використати отримані оперативним шляхом дані, а оперативним співробітникам – інформацію, одержану під час проведення СРД [245].

В особливо складних випадках для централізованого керування силами та засобами, що задіяні в розслідуванні незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями, як правило, створюються штаби, що знаходяться у підпорядкуванні начальників ГУ НП. Це пов'язано з тим, що такі керівники мають можливість залучити до розслідування кримінальних правопорушень по гарячих слідах необхідні сили та засоби підрозділів.

Слідчий спільно з оперативними працівниками складає план СРД. У спільному плані передбачається:

- залучення сил і засобів для розслідування кримінального правопорушення;
- послідовність затримання осіб і проведення обшуків;
- обставини і тактика проведення обшуків, накладання арешту на майно та цінності [221, с. 48];
- заходи щодо встановлення осіб, які перебували на місці події;
- відшукування речових доказів, які можуть свідчити про інші кримінальні правопорушення, зокрема ті, що пов'язані з використанням та активним застосуванням зброї, бойових припасів або вибухових пристроїв;

– з урахуванням специфіки вчинення кримінального правопорушення також інші послідовні заходи.

Для якісної взаємодії необхідний тісний діловий контакт у роботі слідчого та оперативно-розшукового апарату. Встановлення такого контакту полегшується у випадках, коли розслідування ведеться слідчим та оперативними працівниками, які працюють у межах одного відділу чи управління поліції, оскільки між ними відсутні відомчі бар'єри.

При бригадному методі розслідування доцільним буде включити в склад слідчої групи необхідну кількість оперативних працівників, які б разом зі слідчими, використовуючи специфічні методи своєї діяльності, направляли спільні узгоджені зусилля на успішне вирішення загальних завдань. Результативний діловий контакт у роботі слідчого та оперативного працівника при розслідуванні кримінальних правопорушень передбачає чітке розмежування їхніх повноважень.

При цьому взаємодія слідчих та оперативників починається ще на стадії надходження заяв і повідомлень про вчинення кримінального правопорушення чи його виявлення. На цьому етапі слідчі та оперативні працівники спільно аналізують інформацію щодо причетності до кримінального правопорушення інших осіб, факти документування їх протиправної діяльності; вивчають матеріали кримінальних проваджень (як закінчених розслідуванням, так і тих, досудове слідство по яких триває); визначають коло осіб, які підлягають першочерговій перевірці щодо причетності до вчинення кримінального правопорушення.

У подальшому, після проведення та оформлення результатів огляду місця події, взаємодія слідчого та працівників оперативних підрозділів продовжується. Вона проявляється в плануванні комплексного проведення СРД, версуванні, узгодженні всіх наступних дій, що спрямовані на подальше розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями.

Отриману оперативну інформацію слідчий може використовувати не лише як докази, така інформація орієнтує слідчого під час підготовки та проведення інших СРД. Аналіз кримінальних проваджень свідчить, що, окрім огляду місця події, найчастіше слідчі використовують допомогу оперативних підрозділів при проведенні обшуків (понад 80 % випадків) (Додаток В).

Перед початком проведення СРД при розслідуванні незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями слідчий має:

- 1) проінструктувати усіх членів групи, визначити завдання кожного учасника й кінцеву мету;
- 2) розробити та погодити з учасниками групи план проведення кожної СРД;
- 3) визначити функції та межі повноважень кожного оперативного працівника і члена групи;
- 4) визначити спосіб і характер зв'язку між членами групи у процесі виконання запланованих СРД [270, с. 224].

Не варто забувати також про протидію розслідуванню. Наразі вивчення «механізмів» протидії розслідуванню не може обмежуватись дослідженням способів приховування та фальсифікації слідів кримінального правопорушення, неправдивих показань, відмови від показань тощо, оскільки головною рисою сучасної протидії виступають різноманітні форми здійснення тиску (впливу) на всіх осіб, від поведінки та показань яких залежить можливість встановлення істини у кримінальному провадженні (свідка, слідчого, експерта тощо). Тому матеріали кримінального провадження не дають і не можуть дати повноцінної картини того як і за допомогою чого здійснюється протидія. Встановити такі факти протидії можливо з використанням засобів, заходів і досвіду оперативних працівників. Знаючи про протидію розслідуванню, слідчий має змогу тактично правильно побудувати допит, використовуючи тактичні прийоми подолання протидії. Така обставина ще раз підкреслює важливість взаємодії слідчого з іншими

суб'єктами, тобто раціональне поєднання процесуальних дій та оперативно-розшукових заходів, кожен з яких здійснюється відповідно до своїх функціональних обов'язків і в межах, наданих їм законом.

Як показує практика, конкретними цілями взаємодії, що розглядається під час розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями, можуть бути: виявлення та закріплення слідів кримінального правопорушення; виявлення кола свідків, а іноді й постраждалих, перевірка достовірності їх показань; встановлення осіб, які вчинили кримінальне правопорушення; перешкоджання протидії з боку осіб, зацікавлених у приховуванні слідів кримінального правопорушення; розшук і затримання злочинців, які переховуються тощо.

Зрозуміло, що незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями вчиняється таємно, із застосуванням засобів, які б сприяли приховуванню цього злочину. В більшості випадків свідки приховують своє знання про злочин, переживаючи за можливу помсту з боку злочинця, тому виявити важливі для слідства дані можливо лише оперативним шляхом.

Водночас при досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним поводженням зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями, слідчий повинен взаємодіяти не лише з оперативним працівниками та експертами, а залежно від ситуації, що склалася, ще й з іншими суб'єктами. Зокрема, з місцевими органами виконавчої влади та органами охорони державного кордону Держприкордонслужби (у випадку виявлення підозрілого об'єкта під час здійснення прикордонного контролю в місцевих пунктах пропуску через державний кордон, або під час затримання осіб (транспортних засобів), які намагалися незаконно перетнути державний кордон поза пунктами пропуску з відповідними предметами озброєння).

Органи державної влади, підприємства, установи, організації незалежно від форми власності зобов'язані сприяти оперативним підрозділам у вирішенні завдань оперативно-розшукової діяльності. За бажанням осіб їх співробітництво з оперативним підрозділом може бути оформлено письмовою угодою з гарантуванням конфіденційності співробітництва. Угоду про сприяння оперативним підрозділам в оперативно-розшуковій діяльності може бути укладено з дієздатною особою. Порядок укладання угоди визначається Кабінетом Міністрів України. Особи, які залучаються до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, зобов'язані зберігати таємницю, що стала їм відома. Розголошення цієї таємниці тягне за собою відповідальність згідно з чинним законодавством України, крім випадків розголошення інформації про незаконні дії, що порушують права людини [217]. Однак забороняється залучати до виконання оперативно-розшукових завдань осіб, професійна діяльність яких пов'язана зі збереженням професійної таємниці, а саме: адвокатів, нотаріусів, медичних працівників, священнослужителів, журналістів, якщо таке співробітництво буде пов'язано з розкриттям конфіденційної інформації професійного характеру [217].

Отже, під взаємодією під час виявлення та розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями потрібно розуміти узгоджену за метою, місцем і часом, урегульовану КПК України і відомчими (міжвідомчими) нормативно-правовими актами спільну діяльність слідчих, оперативних, експертних та інших підрозділів правоохоронних органів, яка складається із взаємопов'язаних і взаємообумовлених процесуальних заходів з пошуку і фіксації фактичних даних про такі кримінальні правопорушення та осіб, які їх вчинили, та спрямована на забезпечення виконання завдань кримінального провадження силами і засобами, що є в розпорядженні суб'єктів такої взаємодії.

Сьогодні практика виробляє нові та удосконалює традиційні форми, види і напрями взаємодії слідчого з оперативними співробітниками та

іншими суб'єктами, які спрямовані на підвищення якісного рівня та раціональності досудового розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями.

Тактично грамотне використання різних форм і напрямів взаємодії з оперативними працівниками дозволить слідчому ще до початку досудового розслідування одержати достатню інформацію про кримінальне правопорушення або про особу, яка готується до вчинення такого правопорушення.

Доведено, що тристороння взаємодія слідчого, оперативників та експертів (спеціалістів-вибухотехніків) ґрунтується на спільних зусиллях для вирішення на підставі положень закону завдань кримінального судочинства. Така співпраця полягає в збиранні доказів на стадії досудового розслідування шляхом їх участі в окремих слідчих (розшукових) та процесуальних діях, взаємному консультуванні, наданні роз'яснень і проведенні експертизи.

Висновки до розділу 2

1. Встановлено, що в умовах воєнного стану діє особливий режим кримінального провадження, у зв'язку з цим, якщо відсутня технічна можливість доступу до ЄРДР, рішення про початок досудового розслідування приймає дізнавач, слідчий, прокурор, про що виноситься відповідна постанова, яка повинна містити відомості, передбачені ч. 5 ст. 214 КПК України. У невідкладних випадках до винесення дізнавачем, слідчим, прокурором постанови про початок досудового розслідування може бути проведений огляд місця події (постанова приймається невідкладно після завершення огляду).

Невідкладний огляд, потреба в якому в 78 % випадків виникає за фактами вчинення незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями, слідчий проводить

цілеспрямовано для встановлення: обстановки кримінального правопорушення; об'єктів озброєння та слідів поводження з ними; особи злочинця, можливих очевидців події та додаткових джерел інформації, що вказують на походження виявлених і вилучених об'єктів, їхню належність до злочинця, імовірність використання у злочинних цілях тощо.

2. На початковому етапі під час розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями підлягають з'ясуванню такі обставини: походження вилучених об'єктів, їх належність до особи, наявність у неї відповідного дозволу на поводження з певними об'єктами озброєння; спосіб потрапляння об'єктів озброєння у власність; мета їх придбання та зберігання; ймовірність використання цих об'єктів у злочинних цілях (установлення причетності до низки вчинених збройних кримінальних правопорушень); встановлення каналів потрапляння об'єктів озброєння до незаконного обігу й визначення кола осіб, дії яких цьому сприяли тощо.

3. Виокремлено п'ять типових слідчих ситуацій: 1) особу затримано під час збуту предметів озброєння (крім гладкоствольної мисливської зброї) без передбаченого законом дозволу; 2) виявлено предмети озброєння у певному місці або в особи без передбаченого законом дозволу; мету дій підозрюваного не встановлено; 3) предмети озброєння (крім гладкоствольної мисливської зброї) були знайдені в приміщенні, автомобілі, що належить конкретній особі, або виявлені у зв'язку з проведенням процесуальних дій в іншому кримінальному провадженні; 4) встановлено Інтернет-ресурси, які займаються незаконною діяльністю, що пов'язана з продажем предметів озброєння; 5) виявлено об'єкти, пристосовані для виготовлення та ремонту кинджалів, фінських ножів, кастетів чи іншої холодної зброї без передбаченого законом дозволу, але особу злочинця (-ців) не встановлено.

4. Сформовано типові для наведених ситуацій слідчі версії, тактичні завдання та запропоновано орієнтовні алгоритми дій з їх перевірки та вирішення. Серед типових версій важливе місце займають версії щодо

предмета злочинного посягання (зброя, бойовий припас, вибухова речовина або вибуховий пристрій) та особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (встановленою чи невстановленою особою; яка досягла або не досягла віку кримінальної відповідальності; одноосібно або групою осіб; рецидив; притягнення до відповідальності тощо).

5. Встановлено, що найбільш ефективною у розслідуванні таких кримінальних правопорушень є взаємодія слідчого з: оперативно-розшуковими підрозділами (59,9 % опитаних слідчих), аварійно-рятувальними та експертними підрозділами, а також працівниками Держприкордонслужби (у випадку виявлення підозрілих об'єктів під час здійснення прикордонного контролю в місцях пункту пропуску через державний кордон, або під час затримання осіб (транспортних засобів), які намагалися перетнути державний кордон поза пунктами пропуску із відповідними предметами озброєння) (48,3 %).

6. Найбільш доцільними формами взаємодії між слідчим та оперативними підрозділами в процесі розслідування є: доручення слідчого щодо проведення слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам; консультації; погоджене планування спільних СРД; спільна узгоджена діяльність у складі СОГ; обмін взаємодіючих суб'єктів інформацією, що надходить за повідомленнями про вчинені кримінальні правопорушення і кримінальні правопорушення, що готуються, а також з інших питань слідчої й оперативно-розшукової діяльності (зокрема, використання можливостей автоматизованих банків даних, криміналістичних та оперативно-довідкових обліків тощо); надання допомоги слідчому при провадженні окремих слідчих (розшукових) дій; спільне використання техніки, засобів зв'язку і транспорту, що має в своєму розпорядженні оперативні підрозділи тощо; спільний аналіз причин і умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, та обговорення запобіжних заходів.

РОЗДІЛ 3

ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ПОВОДЖЕННЯ ЗІ ЗБРОЄЮ, БОЙОВИМИ ПРИПАСАМИ, ВИБУХОВИМИ РЕЧОВИНАМИ ТА ВИБУХОВИМИ ПРИСТРОЯМИ

3.1 Огляд

Важливим джерелом відомостей про незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями є огляд, зокрема місця події, оскільки зволікання з проведенням цієї СРД може призвести до небажаних наслідків, зміни обстановки, втрати або приховання слідів кримінального правопорушення тощо. Наслідки несвоєчасно проведеного огляду можуть бути настільки пагубні, що з тактичної сторони ця дія нерідко характеризується як незамінна і неповторна.

Огляд місцевості полягає в дослідженні певної території (ділянок земної поверхні чи водного простору), на якій можуть бути, наприклад, предмети злочинного посягання, а також результати дій, спрямованих на приховання слідів кримінального правопорушення. Такий огляд місцевості проводиться й з метою виявлення суб'єкта його вчинення, місць його перебування як до, так і після протиправних дій.

Огляд приміщень може проводитись з метою виявлення речових доказів, слідів кримінального правопорушення, місця перебування винної особи тощо.

Сутність огляду речей полягає у огляді різних предметів. Якщо вони причинно пов'язані з подією кримінального правопорушення, мова йде про огляд речових доказів (ст. ст. 98–100 КПК України) [153].

Огляд документів – це СРД, яка полягає в їх вивченні та дослідженні з метою виявлення і фіксації ознак, що надають документам значення речових

доказів. Згідно зі ст. 99 КПК України, документом є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження.

Огляд житла чи іншого володіння особи здійснюється згідно зі ст. 233 КПК України, якою встановлено, що проникнення до житла чи іншого володіння особи може бути здійснено лише: 1) за добровільною згодою особи, яка ним володіє (ч. 1 ст. 233 КПК України); 2) на підставі ухвали слідчого судді, крім невідкладних випадків, передбачених ч. 3 ст. 233 КПК України – пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення.

Огляд місця події, відповідно до ч. 3 ст. 214 КПК України, у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до ЄРДР, що здійснюється негайно після завершення огляду [153].

Огляд проводиться за загальними тактичними правилами, які досить докладно викладені в криміналістичній літературі [196; 235]. Разом з тим, аналізуючи сучасну практику роботи правоохоронних органів при розслідуванні незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями, можна зробити висновок, що саме при оглядах місця події працівниками правоохоронних органів іноді допускаються помилки методичного характеру.

Насамперед, варто зазначити, що проведення огляду підпорядковане певним принципам, до яких належать:

- 1) своєчасність огляду, що полягає в проведенні цієї СРД відразу ж, як у цьому виникає необхідність;
- 2) об'єктивність огляду полягає насамперед у дослідженні та фіксації всього виявленого в тому вигляді, в якому це було в дійсності. В протоколі,

що відбиває результати огляду, не повинні наводитися висновки і припущення слідчого;

3) з об'єктивністю огляду тісно пов'язана його повнота – виявлення, фіксація та дослідження всіх фактичних даних, що мають доказове значення;

4) активність огляду полягає, по-перше, в тому, що слідчий робить його в силу свого службового становища, незалежно від бажань зацікавлених осіб, і, по-друге, в тому, що він діє, вживаючи всіх заходів для виявлення слідів кримінального правопорушення, проявляє творчу ініціативу;

5) методичність і послідовність полягають у правильній організації й планомірному проведенні огляду [222].

Однією з обставин, що ускладнюють огляд місця події під час розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями, є те, що для участі в ньому з метою виявлення, фіксації і вилучення всього комплексу речових доказів, зазвичай, необхідно залучати співробітників експертних установ.

Традиційно виокремлюють три етапи огляду місця події: підготовчий, робочий і заключний.

Підготовчий етап передбачає ретельну підготовку до проведення огляду. Тому необхідні науково-технічні засоби, спеціалісти, яких передбачається залучити до огляду, по можливості повинні бути визначені в найкоротший термін. Конкретний план огляду складається з урахуванням обстановки на місці події, кількості залучених спеціалістів і наявних технічних засобів. Будь-якої конкретної форми плану, звичайно ж, не існує, оскільки це не передбачено кримінально-процесуальним законом. У розглядуваному нами випадку це може бути: перелік спеціалістів, яких необхідно залучити до огляду; перелік спеціальних засобів, необхідних для виявлення, фіксації і вилучення слідів кримінального правопорушення тощо. При одержанні інформації про виявлення значної кількості зброї, бойових припасів, вибухових речовин та вибухових пристроїв, огляд місця події повинен проводитися декількома групами слідчих, співробітників карного

розшуку, спеціалістів-криміналістів, вибухотехніків. Керівництво оглядом і діями його учасників у цих випадках здійснюється найбільш досвідченим слідчим або керівником органу досудового розслідування.

До обов'язків керівника входить визначення завдань учасникам огляду, координація їхніх дій, ретельна перевірка протоколів огляду окремих ділянок місця події, опису та вилучення слідів, усунення виявлених протиріч шляхом проведення додаткових оглядів місця події.

Насамперед на підготовчому етапі огляду місця події необхідно виконати низку заходів як до виїзду на місце події, так і після прибуття безпосередньо на місце події.

Одержавши з чергової частини інформацію про виявлення незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями, і прийнявши рішення щодо виїзду на місце кримінального правопорушення, керівник СОГ (слідчий), передусім, повинен з'ясувати:

- адресу і вид предмета озброєння;
- чи залучені аварійно-рятувальні підрозділи МНС України до евакуації людей та матеріальних цінностей і важливої документації з небезпечної зони, а також для відключення побутових й виробничих комунікацій, зокрема газу, води, електрики, опалення тощо (у випадку виявлення бойових припасів, вибухових речовин та вибухових пристроїв);
- чи направлена до місця події для перевірки інформації, що надійшла, і забезпечення його охорони необхідна кількість співробітників поліції;
- чи забезпечена присутність представників фізичних і юридичних осіб, чиї приміщення будуть оглядатися.

Наступне, що повинен зробити слідчий на першій стадії підготовчого етапу – визначити техніко-криміналістичні засоби, необхідні для огляду місця події. Крім слідчої валізи, фото- і відеоапаратури, засобів зв'язку при огляді, як правило, використовуються наступні технічні засоби:

- засоби для огороження території: канат, мотузка, прапорці тощо;

- засоби для виконання робіт в умовах обмеженої освітленості: пересувна електростанція, переносні освітлювачі, прожектори, ліхтарі тощо;
- набори криміналістичних засобів, пристроїв та інструментів: експертний набір вибухотехніка «НВ-1», валіза експерта-вибухотехніка типу «ВК-1», «ВК-5» тощо;
- набір фізико-хімічних засобів і матеріалів для вилучення слідів вибухових речовин і проведення експрес аналізу, зокрема комплект аерозолів для виявлення та ідентифікації вибухових речовин «PIR-2»;
- канцелярське та креслярське приладдя: кнопки, скріпки, клей, звичайний та міліметровий папір, лінійка, циркуль, транспортир, олівці для складання планів і схем;
- засоби пакування: спеціальні пакети та конверти, скляні бюкси та банки, поліетиленові пакети, картонні коробки, дерев'яні ящики тощо, для пакування, зберігання і транспортування вилучених об'єктів і слідів;

Однак, респонденти показали, що більшість слідчих (61 %) підготовку до огляду перед виїздом на місце події по цій категорії кримінальних проваджень взагалі не проводять. Одночасно були названі такі причини:

- а) відсутність необхідності у таких заходах (44 %);
- б) наявність достатнього досвіду, який не потребує підготовки (26 %);
- в) відсутність вичерпної інформації про подію (18 %);
- г) брак часу (63 %);
- г) відсутність ефективної організації виїзду на місце події чергової СОГ (20 %);
- д) відсутність контролю з боку керівництва стосовно організаційно-підготовчих заходів (33 %) (Додаток В).

Після прибуття на місце події вживаються конкретні заходи з урахуванням усіх обставин. До початку огляду слідчому необхідно виконати наступні дії:

- перевірити, чи охороняється місце події та видалити з нього всіх сторонніх осіб. Необхідно підкреслити важливість недопущення на місце події сторонніх осіб, безпосередньо незайнятих в огляді;

- з'ясувати, чи не внесені будь-які зміни до обстановки місця події, які саме і ким;

- запросити не менше двох понятих до участі в огляді; варто додати, що відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України, в умовах воєнного стану при проведенні обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи, якщо залучення понятих є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, відповідні СРД проводяться без залучення понятих. У такому разі хід і результати проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи в обов'язковому порядку фіксуються доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису [153];

- надати доручення співробітникам оперативного підрозділу організувати роботу з виявлення очевидців події та інших свідків;

- усно опитати або допитати осіб, які першими виявили подію (очевидців), а також працівників поліції, які першими прибули на місце та забезпечували його охорону.

Безпосередньо перед початком огляду слідчий разом зі спеціалістом-вибухотехніком інструктують усіх учасників огляду про заходи безпеки при поводженні зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями, їх частинами і деталями. Це завжди повинні бути конкретні рекомендації, що враховують стан об'єктів огляду. Наявність або відсутність іржі, вм'ятин, інших пошкоджень сильно впливає на ступінь небезпечності виробу. В окремих випадках ці фактори відіграють вирішальну роль, і огляд може бути припинений.

У випадку виявлення зазначених предметів озброєння, усунення небезпеки вибуху відноситься до першочергових заходів на місці події. При цьому слідчий зобов'язаний проявляти крайню обережність, не вилучати їх

особисто, та видалити учасників огляду й інших осіб з місця виявлення вибухонебезпечних матеріалів, виробів на безпечну відстань. При цьому вживаються такі заходи безпеки, як знеструмлення електроенергії, відключення газу тощо. Радіус безпечного видалення, можливість продовження робіт і ступінь небезпеки виявлених вибухонебезпечних об'єктів визначаються спеціалістами в галузі вибухотехніки [207, с. 120].

Незважаючи на те, що вибухонебезпечні предмети, виявлені на місці події, мають статус речових доказів, на практиці вони або знищуються припустимими способами на місці, або вивозяться вибухотехніками за межі житлових і промислових зон для наступного їх знищення, оскільки безпека людей при проведенні огляду є більш пріоритетним завданням, аніж повноцінний збір речових доказів. По можливості – якщо спеціаліст-вибухотехнік вважає це припустимим – перед знищенням пристрою його доцільно оглянути спеціалісту-криміналісту на предмет виявлення традиційних криміналістичних слідів, описати їх у протоколі огляду та сфотографувати.

У цьому випадку традиційна схема огляду місця події, коли першим «слідопитом» виступає криміналіст, міняється – першим починає працювати вибухотехнік. Тому йому необхідно знати, як працювати, щоб не знищити сліди, з якими буде працювати криміналіст [71, с. 63]. У такому випадку інструктаж проводить спеціаліст-криміналіст, який вказує: як пересуватися в приміщенні та на відкритій місцевості, щоб зберегти сліди взуття (ніг) злочинця; як брати в руки об'єкти і класти їх до пакувального матеріалу або виносити з небезпечної зони; як знімати шматки ізоляційної стрічки, проводки, маскувального матеріалу тощо. При цьому важливо відзначити, що подібний інструктаж носить скоріше рекомендаційний, а не імперативний характер.

Після закінчення підготовчого етапу починається робочий етап огляду місця події, який, своєю чергою, складається з двох стадій: статичної (загальний огляд) і динамічної (детальний огляд). Загальний огляд місця

події здійснюється з метою ознайомлення з обстановкою на місці події, одержання загального уявлення про характер події, що відбулася, з'ясування та конкретизації завдань огляду і визначення способу їх вирішення [171, с. 36]. В процесі цього вирішуються наступні завдання:

- орієнтування в обстановці, обставинах події, що відбулася;
- визначення механізму події, що відбулася;
- визначення методів детального огляду місця події;
- встановлення кордонів території, що підлягає огляду;
- визначення точки орієнтуючої та оглядової фото- і відеозйомки місця події;
- фіксація обстановки на місці події з використанням фото-, відеоапаратури шляхом складання планів (схем).

Фіксація загальної картини місця події проводиться спеціалістом-криміналістом. Фотозйомка і відеозапис не порушують обстановки місця події, тому їх застосовують раніше всіх інших методів фіксації [187, с. 34].

Варто відзначити, що на стадії загального огляду спеціалістом виконується лише орієнтуюча та оглядова фото- і відеозйомка, в ході яких він фіксує розташування місця події відносно навколишнього простору, а також загальний вигляд обстановки на місці події в початковому вигляді.

Для огляду території місця події можна обрати один з наступних методів: по координатній сітці, по спіралі, по смугах, по зонах (секторах), радіальний. Наприклад, при концентричному методі огляд ведеться по спіралі від периферії до центра місця події, під яким, зазвичай, розуміється найважливіший об'єкт (зброя, бойовий припас, вибухова речовина або вибуховий пристрій), або умовне місце. Ексцентричний метод полягає в тому, що огляд ведеться по спіралі від центра місця події до його периферії. Фронтальний метод являє собою лінійний огляд площ від одного з кордонів, прийнятого за вихідний, до іншого. Зазначені способи обираються слідчим безпосередньо на місці події виходячи з конкретної обстановки. Огляд приміщення рекомендується проводити концентричним методом; огляд

відкритої місцевості звичайно проводять від центра до периферії, тому що іноді важко на початку огляду визначити кордони місця події, або методом фронтального огляду, коли територія велика та її можна розбити на смуги.

Основне завдання детального огляду полягає у виявленні та фіксації слідів кримінального правопорушення, кожен з яких повинен бути відображений у протоколі огляду. Дана стадія огляду передбачає послідовне і всебічне дослідження обставин події, виявлення та огляд всіх предметів і слідів, що можуть мати відношення до розслідуваної події, з використанням усього арсеналу криміналістичних засобів, методів і прийомів.

Протокол огляду складається з трьох частин: 1) вступної; 2) описової; 3) заключної. Значну складність представляє складення описової частини протоколу огляду місця події. Криміналістикою з цього питання сформовані наступні тактичні правила:

- конкретний об'єкт повинен мати в протоколі одне і те саме найменування;
- окремі частини протоколу огляду можуть бути виділені абзацами, підзаголовками чи підкреслені;
- у протоколі припустимий запис про те, що при проведенні попереднього дослідження визначеного об'єкта слідів знайдено не було. Але якщо такі сліди виявлені, то неприпустимо відзначати їхню придатність чи непридатність для дослідження й ідентифікації, тому що це компетенція судового експерта;
- у протоколі фіксуються заяви і зауваження присутніх і осіб, що беруть участь в огляді, у тому випадку, якщо ці заяви пояснюють хід і напрямок огляду;
- усе вилучене при огляді доцільно вказувати в заключній частині протоколу, перелічивши за списком. Це полегшить надалі облік вилученого;
- предмети, що характеризуються родовими ознаками, потрібно опечатувати;
- вид печатки і текст відбитка обов'язково вказується в протоколі;

– особлива увага повинна бути приділена питанням щодо фіксації в протоколі огляду техніко-криміналістичних засобів, які використовувалися при проведенні огляду;

– точність протоколу забезпечується загальноповсюдною термінологією, простим, яким, коротким грамотним текстом, що не вимагає додаткових роз'яснень і таким, що виключає можливість його різного тлумачення) [222, с. 326–328].

Спеціалісти, зокрема вибухотехніки, під час огляду корисні не тільки для більш цілеспрямованого пошуку слідів зброї, бойових припасів, вибухових речовин та вибухових пристроїв, але й для забезпечення безпечної роботи всіх учасників огляду. Вони здійснюють знешкодження вибухових пристроїв, дають рекомендації слідчому про порядок їх видалення і транспортування або вказують на необхідність знищення на місці. Так, за участю спеціаліста-вибухотехніка слідчий вивчає предмети, поводження з якими вимагає обережності, ознаки конкретних видів вибухової речовини, ознаки відношення до зброї, бойових припасів, вибухових речовин та вибухових пристроїв, виявлених на місці події предметів, їх частин, слідів тощо. Крім цього, за допомогою спеціалістів можливе визначення професійних навичок особи, яка виготовила зброю, бойові припаси, вибухові речовини та вибуховий пристрій, володіння нею знаннями в галузі підривної справи, радіоелектроніки, металообробки. Умовиводи спеціаліста щодо функціонального призначення тих або інших виявлених об'єктів, експрес-аналіз слідових кількостей вибухових речовин необхідно використовувати для вирішення завдання якісного огляду місця події.

Окремі елементи вибухового пристрою несуть значну інформацію про його конструктивні особливості, вид спорядження, спосіб виготовлення, використані при цьому верстати, устаткування та інструменти. Повною мірою це відноситься до корпусу (оболонки) пристрою, що безпосередньо контактує із зарядом вибухової речовини.

При дослідженні підозрілих об'єктів спеціалісти мають враховувати особливості попередніх дій з цими предметами різними категоріями працівників і свідків. Важливе значення при цьому мають дані про місце розміщення вибухового чи підозрілого предмета, наявність чи відсутність працюючих лампочок, світлових діодів, сторонніх звуків, годинника, стільникових радіотелефонів, електродротів.

Сутність вивчення спеціалістами-вибухотехніками об'єктів на місці події зводиться до виявлення ознак вибухового пристрою в сукупності, що надає можливість правильно його класифікувати для прийняття оптимального рішення щодо подальших тактичних дій із розрядження чи знищення. Крім того, потрібно розуміти, що таке вивчення вибухонебезпечних об'єктів – це один із способів попереднього криміналістичного дослідження, результат якого не має доказового значення.

Попереднє дослідження вибухового пристрою передбачає два способи їх вивчення: безконтактний і контактний. До безконтактного належить: метод дистанційного візуального обстеження; аналіз наявної інформації, отриманої від свідків та інших учасників СРД. До контактного способу належать розрядження чи знищення вибухових пристроїв ручним або дистанційним способом.

Головною метою попереднього дослідження є визначення конкретного виду та типу того чи іншого об'єкта, що підозрюється, на належність до вибухового пристрою, ступеня його небезпечності для протиправного використання. Для проведення попередніх досліджень і подальшого ухвалення рішення щодо знищення чи розрядження вибухових пристроїв варто мати уявлення про загальну конструкцію та основні криміналістичні ознаки вибухонебезпечних об'єктів.

Суттєве значення для прийняття рішення з розрядження та знищення вибухових пристроїв і заходів щодо зменшення впливу непередбачених вибухів мають показники потужності вибуху. Береться до уваги потужність

заряду вибухової речовини, що попередньо визначається залежно від орієнтованих габаритів оболонки вибухового пристрою.

Під час попереднього дослідження вибухових пристроїв спеціалісти визначають рівень їх небезпечності. За рівнем небезпечності вибухові пристрої поділяють на: надзвичайно небезпечні; небезпечні; обмежено небезпечні. Рівень складності розрядження чи знищення вибухових пристроїв залежить від оперативної обстановки:

- надзвичайно високий рівень складності характеризується обстановкою, що вимагає невідкладних дій спеціалістів із розрядження чи знищення вибухових пристроїв на місці події;

- високий рівень складності характеризується обстановкою, що дозволяє здійснювати розрядження та знищення вибухових пристроїв після їх транспортування в безпечне місце за умов наявності часу й відсутності елементів, що не вилучаються, та пасток;

- середній рівень складності характеризується обстановкою, за якої можна здійснювати розрядження, транспортування та знищення вибухових пристроїв у звичайному режимі за умов обмеженого рівня небезпечності, відсутності прямої загрози життю людей.

Процес попереднього дослідження об'єктів для визначення конструктивних особливостей вибухових пристроїв ґрунтується на аналізі висунутих припущень (версій) з подальшим їх опрацюванням щодо достовірності. Під час дослідження практично на всіх його етапах спеціалісти мають використовувати вибухотехнічні обліки, інформаційні джерела та досвід експертної практики, на підставі яких на науковому рівні можливе формування реальних попередніх висновків.

У рамках динамічної стадії огляду всі виявлені на попередніх етапах предмети озброєння вилучаються, фотографуються за правилами масштабної фотографії та упаковуються відповідним чином. Правила і прийоми вилучення вибухових речовин аналогічні вилученню інших мікрооб'єктів. Відмінність полягає в дотриманні техніки безпеки при поводженні з

вибухонебезпечними об'єктами, деякі з яких здатні до швидкої хімічної реакції при нагріванні, ударі, терті.

Речові докази, що вилучаються з місця події для проведення в подальшому криміналістичних експертиз, повинні бути відповідним чином упаковані. При цьому кожний об'єкт експертного дослідження упаковується окремо. Варто пам'ятати, що повнота експертного дослідження зброї, бойових припасів, вибухових речовин і вибухових пристроїв багато в чому визначається якістю їх вилучення та фіксації на місці події. Для правильної оцінки істотних ознак речових доказів у протоколі огляду повинні бути відображені: умови огляду і попереднього дослідження, що зробили можливим знаходження чи виявлення недоступних при звичайному сприйнятті ознак; умови, що впливають на повноту і правильність відображення істотних ознак. Для правильного відображення доказового факту в протоколі, крім опису самого, наприклад, сліду чи предмета, повинно бути відзначено його точне місцезнаходження, розташування щодо інших слідів чи предметів, які є речовими доказами, а також відносно не менш як двох постійних (фундаментальних) орієнтирів (якщо вони є).

Отже, враховуючи важливість і значущість такої СРД, як огляд, під час розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями, практичним працівникам правоохоронних органів необхідно постійно підвищувати свій професійний рівень і цікавитися новими досягненнями криміналістики.

Встановлено, що до особливостей оглядів місць незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями відносяться:

- 1) дотримання заходів безпеки в умовах можливих пострілів і вибухів;
- 2) залучення спеціалістів-вибухотехніків до проведення СРД;
- 3) нерідко велика кількість обстеження зразків зброї, бойових припасів, вибухових речовин та вибухових пристроїв;

- 4) проведення аварійно-евакуаційних робіт і забезпечення при цьому зберігання слідів кримінального правопорушення;
- 5) належне пакування та вилучення речових доказів;
- 6) дотримання заходів безпеки при транспортуванні та зберіганні вилучених предметів озброєння (речових доказів).

Важливо, що законодавчо визначеними є додатки до протоколів (ст. 105 КПК України). Додатками до протоколу можуть бути: 1) спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів; 2) письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної процесуальної дії; 3) стенограма, аудіо-, відеозапис процесуальної дії. Додатки до протоколів повинні бути належним чином виготовлені, упаковані з метою надійного збереження, а також засвідчені підписами слідчого, прокурора, спеціаліста, інших осіб, які брали участь у виготовленні та/або вилученні таких додатків.

3.2 Допит

Допит є одним з найважливіших джерел отримання інформації при розслідуванні будь-яких кримінальних правопорушень, що регламентований кримінально-процесуальними нормами й становить собою інформаційно-психологічний процес спілкування між особами, які беруть у ньому участь, й спрямований на отримання відомостей про відомі допитуваному факти, які мають значення для встановлення істини у кримінальному провадженні [262, с. 77]. Спілкування в ході допиту – це взаємодія допитуючого з допитуваним.

Мета першого – одержати об'єктивну інформацію про суб'єктивне відображення – слід пам'яті, а другого – розкрити суб'єктивний образ і передати про нього інформацію [230, с. 360–361].

Безконфліктна ситуація характеризується повним або частковим збігом інтересів учасників спілкування, відсутністю протиріч у цілях, на досягнення

яких спрямовані їхні зусилля на даному етапі розслідування. У безконфліктній ситуації основне тактичне завдання слідчого полягає в детальному й вичерпному з'ясуванні та фіксації в протоколі показань допитуваного. Тактичні прийоми, що застосовуються в безконфліктних ситуаціях допиту, включають [21, с. 53; 63, с. 15–17]:

- 1) створення доброзичливої обстановки під час допиту, що сприяє даванню повних і правдивих показань;
- 2) нагадування в загальних рисах про подію, що відбулася, уточнення емоційного стану допитуваного, обстановки, умов, за яких формувалися його показання;
- 3) оживлення асоціативних зв'язків з метою відновлення в пам'яті сприйнятих ним факторів тощо;
- 4) постановка уточнюючих запитань з метою не допустити у показаннях прогалин;
- 5) заохочування допитуваного до роздумів і давання показань: постановка запитань, котрі дозволяють уточнити, яка саме інформація відома допитуваному.

У конфліктній ситуації сторони прагнуть до протилежних цілей і при плануванні своїх дій враховують можливі дії протилежної сторони, взаємно створюють труднощі й перешкоди, щоб забезпечити собі виграш. Тактичні прийоми, що використовуються в конфліктних ситуаціях допиту, такі [200]:

- створення психологічного дискомфорту для допитуваного, який активно протидіє слідству, з метою його відмови від протидії та введення слідства в оману, створення уяви про безнадійність таких спроб, використання сумнівів допитуваного в спроможності дотримуватися до кінця обраної ним неконструктивної позиції, раптове пред'явлення найбільш важливих доказів тощо;
- створення на допиті суворої робочої обстановки, котра була б несприятливою для вираження неприязні до слідчого, а навпаки, викликала б повагу до нього;

– подолання неконструктивної позиції, створення враження про повну поінформованість слідчого про обставини справи; переконання допитуваного в безперспективності конфлікту, суперечок і приховування відомих йому фактів [4, с. 168–169].

Отже, вибір тактики допиту залежить від таких чинників: а) ситуації допиту; б) процесуального статусу допитуваного і рівня його зацікавленості в результатах розслідування; в) особливостей допитуваної особи (вік, характер, рівень правової поінформованості, наявність злочинного досвіду та ін.); г) характер інформації та доказів, які є у слідства, тощо [23, с. 32].

Як і раніше, так і в наш час питанню вдосконалення цієї СРД вчені-криміналісти приділяють значну увагу. Дослідженням і розробкою цієї проблеми в різні часи займалась значна кількість вітчизняних і зарубіжних науковців. Варто відзначити саме тих учених, які зробили найбільший внесок у розвиток цього поняття саме в нашій державі, це зокрема: В. П. Бахін [21; 54], П. Д. Біленчук [32], В. К. Весельський [21; 54], А. Ф. Волобуєв [63], В. А. Журавель [89], В. О. Коновалова, [124–125], В. Г. Лукашевич [169–170], М. В. Салтевський [230], В. Ю. Шепітько [149], Ю. М. Чорноус [223] та ін.

Значна увага вчених пояснюється тим, що допит є однією з найпоширеніших СРД, що проводяться під час досудового розслідування. Взагалі досудове розслідування будь-якого кримінального правопорушення не обходиться без допиту тих чи інших категорій осіб. У досліджуваних кримінальних провадженнях у 100 % випадків було проведено не менше 3 допитів (Додаток В).

Очевидно, що не можна недооцінювати цей спосіб отримання доказів, проте наявності й використання лише загальних рекомендацій щодо тактики його проведення недостатньо. Необхідним вбачається розроблення комплексних методичних рекомендацій з проведення цієї СРД на основі розроблених слідчих ситуацій. Тому завданнями цього підрозділу дисертації є:

1) встановлення та класифікація осіб, допит яких в ході досудового розслідування кримінальних правопорушень може сприяти отриманню відповідних доказів;

2) формулювання питань і визначення кола обставин, які необхідно з'ясувати в допитуваних осіб;

3) визначення черговості проведення таких СРД з метою повного та всебічного з'ясування обставин вчинення кримінального правопорушення.

Залежно від процесуального становища допитуваного розрізняють допит: свідка; потерпілого; підозрюваного; обвинуваченого; експерта (на стадії судового розгляду) [223, с. 441].

Зазначені особи відрізняються, передусім, характером участі в тому, що відбулося, та відомостями, якими вони володіють або можуть володіти. Однак головний та обов'язковий учасник кримінального процесу, ключова фігура в досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень, зокрема й тих, що пов'язані з незаконним поводженням зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями, – підозрюваний, який згодом у випадку зібрання достатніх і належних доказів набуває статусу обвинуваченого.

Аналіз слідчої практики та криміналістичних літературних джерел дозволив дійти висновку, що під час розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями незалежно від особи допитуваного предмет допиту складається з таких блоків фактичних даних, які необхідно встановити [4, с. 168; 15, с. 263–264]:

1) зброя, бойовий припас, вибухова речовина або вибуховий пристрій: кількість, система, вид, модель та ін.; найменування, модель; кількість (число, вага, обсяг); стан і зовнішній вигляд; індивідуальні ознаки – номер, маркування, комплектність, упаковка та інше;

2) особа злочинця: зовнішній вид, професійні навички, мотив вчинення кримінального правопорушення;

3) обставини придбання зброї: привласнення, розкрадання, вимагання, крадіжка, покупка, мета придбання;

4) особливості приховування й транспортування зброї: способи приховування, маскування, вид транспорту, маршрут, час та ін.;

5) обставини збуту зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв: ким і куди були реалізовані предмети озброєння, мета збуту, спосіб, місце, особа покупця, час та інше;

6) вчинення злочину одноособово чи групою осіб; встановлення характеру злочинної діяльності кожної з таких осіб.

При затриманні особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, пов'язаного з незаконним поводженням зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями, необхідно насамперед допитувати саме її. Якщо затриманих декілька, то черговість потрібно встановлювати з урахуванням того, у кого вилучені такі предмети. У цьому випадку повинен спрацювати чинник раптовості – необхідно використовувати відсутність у затриманого часу на розробку власної версії події, що сприяє отриманню правдивих показань.

При затриманні збувальника й покупця необхідно спочатку допитати особу, яка поводить себе менш спокійно, невпевнена, з ознаками хвилювання, у реальних умовах часу таких легше «розговорити».

Отримувати показання свідків перед допитом підозрюваного необхідно у випадках, коли саме вони вказали на затриманого як на особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, що власне і слугувало підставою його затримання. Як показує практика, під час допиту свідків: роз'яснюється процесуальний статус допитуваного, його права та обов'язки (82 %); мета та завдання допиту (65 %); важливість надання правдивих показань (100 %); проводиться попередня бесіда на сторонню тему (44,3 %); використовуються позитивні якості допитуваного (28 %); здійснюється переконання щодо невідворотності покарання підозрюваного (-их) (71,2 %); переконання щодо необхідності надання допомоги слідчому (87 %) (Додаток В).

Допит по суті розпочинається з пропозиції свідку розповісти все, що йому відомо про обставини події, у зв'язку з якою він викликаний на допит. Вільна розповідь при цьому є органічною частиною допиту і від неї не можна відмовлятися, якою б короткою або довгою вона не була [117]. Однак вільною розповіддю допитуваний, як правило, не вичерпує теми допиту. Це обумовлено тим, що останній може не надавати значення яким-небудь відомим йому обставинам вважаючи, що для розслідування вони не важливі, а тому і не згадувати про них. Не варто виключати також і такі властивості особистості, як неуважність, забування, невміння правильно сформулювати власну думку. Через це слідчий після вільної розповіді переходить до наступної частини допиту – постановки запитань.

Умовно свідків можна поділити на групи залежно від джерела їх встановлення, а також відомостей, які вони можуть повідомити органам досудового розслідування:

1) очевидці події: співробітники поліції, які виявили кримінальне правопорушення та організували затримання підозрюваного, учасники затримання (покупці зброї, бойових припасів, вибухових речовин та вибухових пристроїв при проведенні оперативної закупки, поняті та інші);

2) очевидці вчинення кримінально-протиправної діяльності підозрюваного до його затримання правоохоронними органами;

3) свідки, які встановлюються із показань підозрюваного – родичі, знайомі, інші особи, які можуть підтвердити чи спростувати показання, надані підозрюваним;

4) свідки, що характеризують особу підозрюваного (сусіди, родичі, співробітники за місцем роботи, навчання тощо);

5) при встановленні джерела надходження зброї, бойових припасів, вибухових речовин та вибухових пристроїв у незаконний обіг, а також при встановленні фактів порушення правил поведіння із зазначеними предметами – особи, які працюють на конкретному підприємстві, установі, організації, пов'язаних з обігом і використанням предметів озброєння.

Співробітники правоохоронних органів, які брали участь у затриманні, підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення, пов'язаного з незаконним поводженням зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями, допитуються з таких питань:

- коли, де і хто безпосередньо брав участь у здійсненні затримання;
- які були дії підозрюваного та інших учасників під час затримання;
- як здійснювалось затримання, поверхнева перевірка, невідкладний обшук (огляд речей) підозрюваного, що було знайдено, де, у якій кількості;
- що пояснював підозрюваний з приводу виявлених у нього предметів і речовин (з приводу збутого), кому ці предмети належать, як і коли опинилися у його розпорядженні, з якою метою тощо;
- чи надходили від кого-небудь зауваження, доповнення, заперечення під час затримання, отримання пояснень, поверхневої перевірки тощо.

Варто додати, що слідчим можуть викликатися на допит в якості свідків працівники оперативних підрозділів про обставини проведення ними НСРД, таких як контроль за вчиненням злочину, обстеження публічно недоступних місць, житла особи та інші [118].

М. А. Погорецький зауважує, що зміст показань свідків у разі допиту оперативного працівника утворюють не ті дані (відомості), які були сформовані в умовах проведення НСРД, а відомості, які були сформовані в ході допиту оперативного працівника в якості свідка [4, с. 165–166; 205, с. 290].

У понятих чи інших очевидців події, окрім детальних показань щодо самих обставин затримання, необхідно з'ясовувати:

- у який момент їх було запрошено до процесуальної участі як понятих та з якого часу вони були присутні при тому, що відбувалось;
- як поводив себе затриманий;
- чи вилучалися при них які-небудь предмети, де, які, у якій кількості тощо (детально про обставини вилучення);
- яким чином зброя, бойові припаси, вибухові речовини та вибухові

пристрої вилучалися, пакувалися, опечатувалися тощо.

Працівники дозвільних відділів поліції допитуються як свідки з питань підстав і порядку видачі та реєстрації дозволів на володіння зброєю, хто заповнював дозвіл, хто, коли і за яких обставин звернувся до них за видачею дозволу, які документи були пред'явлені, які перевірки, запити були зроблені, чи бачили вони раніше цю людину, чи знайомі вони з нею, якщо так, то де, коли і за яких обставин познайомилися, чи підтримують вони відносини, в яких стосунках перебувають тощо.

Крім цього, залежно від обставин події, що розслідується, особами, які можуть дати показання, також є:

- посадовці, відповідальні за обіг зброї у військових частинах, правоохоронних органах, підприємствах, організаціях, де зброя використовується, виготовляється, зберігається, продається;

- особи, які здійснюють охорону складу, арсеналу, військової частини за своїми професійними обов'язками (охоронець, сторож, відповідальний за відеонагляд місця зберігання зброї);

- особи, які законно здійснюють транспортування, видачу зброї;

- особи, які виявили зброю у транспорті, громадських місцях, при перетинанні кордону та ін.;

- особи, які перебувають у родинних, робочих, службових, дружніх та інших стосунках із злочинцем.

Наприклад, у родичів або знайомих підозрюваного з'ясовують:

- біографію підозрюваного, його характер, коло знайомств;

- чи є відхилення в психічному та фізичному стані, чи вживає наркотичні або інші психотропні речовини, алкоголь, якщо так, то з якого часу;

- чи працює, чи має постійне джерело доходів, основні його витрати (придбання) за останній час;

- чи надавав грошову допомогу сім'ї, чи розказував про новий спосіб заробляння грошей і що це за спосіб, що він про нього розповідав;

– чи доводилося бачити в підозрюваного зброю, бойові припаси, вибухові речовини чи вибухові пристрої, що він з приводу них розповідав.

Свідків, які проживають по сусідству з підозрюваним, варто допитати з таких питань:

– чи знають воно затриманого, де і з ким він проживає, з якого часу; працює чи ні, як давно, на які засоби живе, рівень життя тощо;

– чи є у нього, членів сім'ї (у тому числі й в користуванні) автомобіль, гараж, сарай, квартири, інші приміщення;

– чи часто відлучається з місця постійного проживання, на який період часу;

– чи часто до підозрюваного хтось приходить в гості; хто, коли, у який час доби;

– які стосунки підозрюваного у сім'ї, з сусідами тощо.

Водночас при допиті цієї категорії осіб важливо враховувати, що вони можуть бути зацікавлені в результатах досудового розслідування, або бути співучасниками кримінального правопорушення, або особами, залежними від підозрюваного [253–254].

Отже, під час проведення допиту свідків повнота і правдивість показань залежить від вирішення низки тактичних завдань, зокрема правильного визначення кола осіб, які володіють інформацією, що має значення для розслідування; визначення можливої зацікавленості свідків у результатах провадження чи залежності від осіб, які можливо причетні до злочину; врахування соціальних і психологічних особливостей допитуваного для нейтралізації чинників, які негативно впливають (можуть впливати) на його поведінку під час допиту; вжиття заходів, спрямованих на упередження відмови від надання правдивих (повних) показань.

Необхідно констатувати, що слідчий стикається з різними типовими ситуаціями, що складаються при проведенні допиту свідків. Застосування спеціальних тактичних прийомів, спрямованих на подолання труднощів і можливих протиріч, сприяє встановленню події кримінального характеру.

Допитувана особа з числа свідків, залежно від співпраці з органами досудового розслідування і знання відомостей щодо обставин учиненого кримінального правопорушення, зазвичай, створює такі слідчі ситуації допиту:

- 1) дає повні показання щодо обставин провадження (73 %);
- 2) дає неповні й неточні показання за обставинами провадження, в зв'язку з неповнотою таких знань (17 %);
- 3) посиляється на непричетність до обставин кримінального правопорушення або на їх невідомість, а так само дає неправдиві показання (10 %) (Додаток В).

В останніх двох випадках конфлікт може бути явним і прихованим. Для допиту свідка, який не бажає давати правдиві показання, найчастіше характерний прихований конфлікт, що і визначає тактику його наступного допиту. Тому при допиті таких осіб, коли необхідно перебороти їхній стан замкнутості, побоювання або нерішучості, можуть бути використані тактичні прийоми, засновані на негативному ставленні громадян до цих суспільно небезпечних подій [72, с. 76]. При допиті свідків повинна бути врахована можлива конфліктна обстановка розслідування загалом, прийнято до уваги відсутність попередніх даних про ступінь сумлінності свідка, про характер відомостей, які він може повідомити. Все це вимагає ретельної підготовки до майбутнього допиту, правильного способу виклику на допит, місця й часу його проведення, вироблення лінії поведінки, спрямованої на забезпечення повноти, ефективності та вірогідності відомостей [139, с. 45].

Допит підозрюваного – це СРД підвищеного тактичного ризику, оскільки неможливо передбачити наслідки її проведення. Тому слідчому потрібно враховувати конкретну ситуацію, в результаті якої виникла необхідність її проведення [36; 138; 243].

Криміналістичне значення показань підозрюваного полягає в тому, що вони: є основою для обвинувальної версії, а також головними джерелами доказів під час формулювання обвинувального акта; дають цілісну уяву про

вчинене кримінальне правопорушення, пояснюють сутність інших доказів, що містять окремі відомості про обставини вчиненого кримінального правопорушення [2].

Виходячи з обставин затримання і характеру зібраних доказів, слідчий повинен визначити момент допиту, зміст питань, які необхідно поставити підозрюваному, їх послідовність. На початку допиту, відповідно до предмета доказування, підозрюваному спочатку варто ставити питання про конкретні факти, що відносяться до об'єктивної сторони вчиненого кримінального правопорушення, а потім – питання про мету і мотиви.

Шляхом опитування працівників слідчих підрозділів і прокурорів з'ясовано, що кримінальні провадження, пов'язані з незаконним поводженням зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями, характеризуються такими ситуаціями:

а) безконфліктною, коли підозрюваний визнає свою вину повністю і бажає давати показання (46 %);

б) конфліктною, коли допитувані не мають наміру сприяти досудовому слідству, категорично заперечують свою причетність до вчинення кримінального правопорушення (54 %). У такій ситуації підозрюваний може:

а) категорично заперечувати свою причетність до кримінального правопорушення, або давати неправдиві показання (33 %); б) визнавати свою провину частково (29 %); в) відмовлятися від показань, користуючись ст. 63 Конституції України (38 %) (Додаток В).

Вибір найбільш ефективних тактичних прийомів, що сприяють одержанню повних і правдивих показань, залежить, насамперед, від тієї ситуації, що очікується слідчим при допиті, або виявляється вже в ході його проведення. Ця ситуація в основних рисах визначається позицією, яку займає підозрюваний, особливостями його особистості, обсягом і характером наявних у розпорядженні слідчого доказів [207, с. 158].

Слідчий повинен бути готовий до замовчування, недововки, спроб виправдатися і навіть до брехні з боку допитуваного [21]. Використовуючи

такі прийоми, зазначена категорія осіб навмисно обирає цю лінію поведінки, сподіваючись, що уникне заслуженого покарання, або вважають, що не в їхніх інтересах говорити правду. Але, з іншого боку, ця позиція може і змінитися в процесі розслідування, до чого слідчий повинен бути також готовий, при цьому планомірний його вплив на цей процес призведе до розташування до спілкування допитуваної особи й отримання правдивих показань останньої.

Допит в умовах конфліктної ситуації повинен проводитися при дотриманні закону, без будь-якої тенденційності, але водночас активно, наступально, з установкою на отримання правдивих показань [52].

Дослідження протоколів допитів, що містяться у матеріалах кримінальних проваджень, дозволило скласти зразковий перелік запитань, що ставляться особі, яка підозрюється у вчиненні незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями:

1) питання, що стосуються особи підозрюваного (паспортні дані, місце проживання, роботи, домашній і мобільний телефони, відомості про освіту, наявність судимості), є «стандартними» та передбачені бланками протоколів, що зазвичай використовують органи досудового розслідування;

2) питання про обставини його затримання;

3) чи знає він, які предмети у нього вилучені;

4) де, у кого і з якою метою придбав вилучені предмети, у якій кількості та за якою ціною;

5) де зберігав до моменту затримання вилучені предмети озброєння тощо.

За результатами дослідження констатуємо, що, на жаль, на практиці низка запитань до підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення не з'ясовувалися, або з'ясовувалися поверхнево. Загалом перелік питань, які необхідно з'ясувати при допиті підозрюваного, визначається конкретною слідчою ситуацією, що склалася на початковому етапі досудового

розслідування, та обставинами, що підлягають встановленню. Відтак, у разі затримання особи під час збуту вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв без передбаченого законом дозволу при допиті необхідно, окрім зазначених вище питань, з'ясувати:

- чи є спеціальний дозвіл на поводження з вилученими предметами озброєння (як правило, такого дозволу в особи немає), а якщо є, то коли і ким видано, на дії з якими предметами (з метою з'ясування, чи передбачені спеціальним дозволом саме ті дії і ті предмети, з приводу яких особа затримана);

- яким чином, з чією допомогою знайшов особу, яка збула такі предмети;

- відомості про збувальника (зовнішність, особливі прикмети, місця появи, сфера занять, коло знайомств, зв'язки, місце проживання тощо);

- протягом якого часу зберігав зброю, бойові припаси, вибухові речовини або вибухові пристрої, де саме, у якій упаковці тощо;

- чи знайомі йому інші учасники злочинної групи, якщо так, то в чому полягала роль кожного з них (у випадку групового вчинення злочину);

- як утворилася група, хто її очолює, способи конспірації, сповіщення, зв'язки;

- як він увійшов до злочинної групи.

У випадку затримання підозрюваного з вибуховим пристроєм, йому додатково можуть бути поставлені наступні запитання:

- спосіб виготовлення: саморобний або промислового виготовлення; з яких компонентів він складався, тобто які й в якій кількості вибухові речовини використані для заряду; як приводиться в дію механізм підриву (безпосередньо або дистанційно – за допомогою механічного приводу або електричної проводки тощо);

- якщо вибухові речовини, засоби підриву та інші матеріали були викрадені винними, то яким способом, коли, де й при яких обставинах, які

заходи вживалися для приховування цього розкрадання; якщо факт розкрадання був виявлений, то коли, ким та які заходи у зв'язку з цим були вжиті;

– чи власноруч підозрюваний виготовляв або пристосував корпус і окремі деталі, збирав вибуховий пристрій; якими верстатами, інструментами й пристосуваннями при цьому користувався; де й в який час виконував цю роботу, як пояснював оточуючим мету роботи та призначення окремих деталей; якщо зазначена робота загалом або на окремих етапах виконувалася іншими особами – ким саме, коли й де, як пояснював їм мету роботи й виготовлення окремих деталей, як розплачувався за роботу;

– чи збереглися у підозрюваного які-небудь речовини, матеріали й деталі з числа використаних при виготовленні й спорядженні вибухового пристрою, а також застосовувані при цьому інструменти і пристосування, де вони перебувають (наприклад, виявлені та вилучені при обшуку, передані іншим особам тощо);

– звідки підозрюваний знає техніку вибухової справи, має досвід у виготовленні й спорядженні вибухових пристроїв – є спеціалістом-вибухотехніком (коли й де навчався, де й ким працював, які підривні роботи виконував; якими вибуховими речовинами, засобами підриву та іншими матеріалами при цьому користувався), самостійно вивчав спеціальну літературу (яку саме, коли й де її діставав), слухав розповіді інших осіб (кого саме, коли, де й про що), раніше бачив стандартні або саморобні вибухові пристрої (коли, де, які саме й при яких обставинах), сам проводив дослід з проведення вибухів (коли, де, які саме та з якою метою тощо) [207, с. 159–160].

Потрібно також мати на увазі, що будь-який збут зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв пов'язаний з їх незаконним придбанням і незаконним зберіганням. Під час допиту подібні факти вимагають з'ясування: способу, часу, конкретних місць кримінально-протиправних дій, а також характеру і кількості предметів озброєння.

Вивчення нами матеріалів кримінальних проваджень показує, що більшість обвинувачених (71 %) у злочинах цієї категорії під час судового засідання заявляли, що показання, надані ними на досудовому розслідуванні, отримані в результаті застосування до них недозволених методів розслідування. Для спростування подібних заяв, на наш погляд, доцільно:

1. Відзначати в протоколі допиту факт добровільної дачі показань, без примусу. Це речення наприкінці протоколу варто запропонувати виконати допитуваному власноручно й засвідчити її підписом.

2. Запропонувати допитуваному власноручно скласти плани (схеми), що пояснюють його участь у злочинній діяльності, зокрема схему конструкції вибухового пристрою, розташування схованок зі зброєю тощо.

3. Зробити аудіо- або, краще, відеозапис показань, у яких допитуваний вільно й докладно розповідає про свою злочинну діяльність [183]. Крім досягнення зазначеної мети, аудіо-, відеофіксація проведення допиту дозволяє: повно й інформаційно насичено скласти підсумковий протокол; проаналізувати під час повторного прослуховування (перегляду) аудіо-, відеозапис, встановити суперечності в показаннях і вжити заходів до їхнього усунення; спланувати тактичні прийоми проведення наступних допитів у випадку виникнення конфліктної слідчої ситуації; за наявності пауз (або суто часових, або заповнених набором нічого незначущих слів) відзначити запитання, відповіді на які є для допитуваного найбільш складними, і зосередити на них увагу під час наступних допитів; як правило, з більшим ефектом (особливо психологічним) використовувати отриманий аудіо-, відеозапис або їх фрагменти під час допиту осіб, які дають неправдиві показання у тому ж кримінальному провадженні, з метою їх викриття [107].

Крім цього, у вивчених нами матеріалах кримінальних проваджень слідчі недостатньо конкретизували показання, надані підозрюваним стосовно джерел придбання зброї, бойових припасів, вибухових речовин та вибухових пристроїв, або каналів їх збуту, а також не вживали заходів щодо встановлення цих обставин, обмежуючись, у кращому випадку, наданням

окремого доручення оперативним підрозділам про проведення заходів щодо встановлення джерела й каналів збуту, на які, зазвичай, одержували стандартні відповіді про те, що вжитими заходами встановити осіб, які збули ті чи інші предмети озброєння підозрюваному, як і осіб, яким підозрюваний мав намір збути або збув, не представилося можливим.

Отже, допит без належної підготовки повністю виключений, оскільки він неминуче буде поверхневим і не дасть змогу отримати належну інформацію; перевірити наявні оперативні відомості, з'ясувати роль і значення виявлених речових доказів; отримати фактичні дані про злочинну діяльність як організатора (керівника), так і всіх його учасників тощо, що найчастіше визначає перспективи й хід подальшого розслідування.

Підготовку до допиту можна поділити на три основні рівні: пізнавальний, прогностичний та синтезуючий. Пізнавальний рівень містить у собі вивчення матеріалів кримінального провадження, ознайомлення з оперативно-розшуковими даними, збір відомостей про особу, яку допитують, вивчення спеціальних питань. Інформація, отримана на цьому рівні, дозволяє прогнозувати різні ситуації допиту, визначити можливості виникнення у допитуваного реакції на застосування того чи іншого тактичного прийому або небажаних психічних станів, обирати найбільш ефективні прийоми встановлення психологічного контакту. Підготовка до допиту закінчується на синтезуючому рівні та охоплює складання плану допиту, а також вирішення питань, пов'язаних з визначенням найбільш прийнятних місць, часом і режимом його проведення.

У жодному разі не варто зневажати письмовим планом допиту. Найкращих результатів можна досягти, застосовуючи під час допиту відеозапис. Відеофонограми можуть стати об'єктами комплексної фонетико-психологічної експертизи, що в подальшому дозволить ефективніше вирішувати питання про емоційний стан допитуваного, використовуючи як мовні, так і зовнішні прояви психічного стану.

Відповідно до ч. 3 ст. 42 КПК України, підозрюваний має право на

першу вимогу мати захисника та побачення з ним до першого допиту, а також на участь захисника в проведенні допиту (п. 3) [153]. Тактика допиту підозрюваного за участю захисника визначається позицією, якої дотримується сторона захисту. Трапляються ситуації, коли захисник використовує неправомірні (неетичні) способи викривлення обставин кримінального правопорушення, зокрема підказує підозрюваному «потрібну» відповідь на певне запитання слідчого, намагається особисто відповідати на запитання. У цих випадках слідчому бажано зафіксувати в протоколі допиту конкретну форму відповіді допитуваного та підказки захисника (за можливості процитувавши всю фразу або основні слова).

Врешті-решт, слідчий має прагнути до встановлення з допитуваною особою психологічного контакту і «надавати допомогу допитуваному у відтворенні справжніх подій» [124, с. 55]. На наш погляд, це може бути досягнуто шляхом такої психологічної дії, як питання–відповідь, коли слідчий, фіксуючи показання в протоколі, починає ставити питання допитуваній особі, зокрема:

1) доповнюючі, тобто ті питання, які спрямовані на з'ясування обставин, що не висвітлені у ході вільної розповіді (яким чином стало можливим вчинити саме таке кримінальне правопорушення; як відбувалося приховування тощо). При цьому можливо пред'явлення одного з доказів, який вказує на існування того факту, який з будь-яких причин було втрачено;

2) уточнюючі, завданням яких є уточнення окремих фактів чи подій, що цікавлять слідчого і спрямовані на конкретизацію тих чи інших обставин (наприклад, уточнення назв зброї);

3) деталізуючі (що конкретизують), метою яких є деталізація відомостей, що згодом полегшить їх перевірку та оцінку (встановлення свідків);

4) нагадуючі, завданням яких є з'ясування фактів або подій, з тієї чи іншої причини забутих або втрачених [182]. Крім того, слідчому необхідно прагнути до того, щоб «не втратити» таку безконфліктну ситуацію.

Запропоновані питання, які необхідно з'ясувати у тих чи інших допитуваних осіб (свідок, підозрюваний), мають орієнтовний характер і залежать від ситуації, що склалася під час досудового розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями, і, відповідно, підлягають індивідуальному корегуванню.

3.3 Обшук

Обшук – це СРД, змістом якої є примусове обстеження приміщень і споруд, ділянок місцевості, окремих громадян, їх одягу і речей з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб [223, с. 423].

Поряд із оглядом та іншими СРД, проведення обшуку під час розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями є одним із способів отримання доказів кримінально-протиправної діяльності особи. Однак обшук, на відміну від інших СРД, характеризується певними особливостями, серед яких конкретизованість об'єктів пошуку, належність об'єктів певній особі та примусовий характер обстеження [255, с. 115].

Примусовий характер полягає у тому, що обшук може бути здійснено без згоди обшукуваної особи. Під час обшуку слідчий має право відчиняти зачинені приміщення і сховища, якщо власник відмовляється це зробити. Проведення обшуку пов'язане із вторгненням у сферу особистих інтересів особи, а також із певним обмеженням конституційних прав громадян на недоторканність особи та житла і тому потребує суворого дотримання регламентованого законом порядку проведення [194, с. 126].

Пошуковий характер полягає у тому, що насамперед ця СРД спрямована на відшукування матеріалізованої інформації, яка стосується події кримінального правопорушення та має значення для повного, всебічного і об'єктивного розслідування. Особливість обшуку полягає у тому, що слідчий не має вичерпної інформації про об'єкт пошуку та його місцезнаходження [79, с. 4]. Зазвичай об'єкт пошуку слідчому конкретно невідомий, він має загальне уявлення про нього, однак приблизно відомим є його місцезнаходження [221, с. 77].

Обшук і вилучення слідів потрібно проводити в тих випадках, коли є підстави вважати, що необхідні предмети озброєння не буде видано добровільно зацікавленими особами, або вони можуть навмисно бути зіпсовані, змінені або знищені тощо. Від своєчасності проведення та грамотної організації цієї СРД напряду залежить результат досудового розслідування кримінальних правопорушень цієї категорії. Загальними завданнями обшуку є:

1) виявлення та вилучення:

- предметів кримінального правопорушення (наприклад, зброї, знарядь зламу та інших об'єктів);
- предметів зі слідами кримінального правопорушення або тих, що є результатом кримінально-протиправної діяльності (наприклад, підроблені документи, фальшиві гроші);
- предметів і цінностей, здобутих (нажитих) кримінально-протиправним шляхом;
- документів, що мають значення для досудового розслідування або характеризують особу правопорушника (фотознімки, аудіо- та відеозаписи, листи, щоденники, записники);
- об'єктів, що використовувалися для реалізації кримінально-протиправного задуму;
- об'єктів, що вилучені з цивільного обігу, заборонені для використання або потребують спеціального дозволу, незалежно від того,

відносяться вони до кримінального провадження чи ні (вогнепальна та холодна зброя, наркотичні засоби, радіоактивні, психотропні, вибухові або отруйні речовини, таємні документи);

- майна для забезпечення відшкодування заподіяних збитків (з метою забезпечення цивільного позову) або в цілях можливої конфіскації;

- інших об'єктів, що мають значення для досудового розслідування і виступають засобом встановлення об'єктивної істини;

2) виявлення:

- осіб, які переховуються від слідства та суду, або втекли з-під варти чи місць позбавлення волі та перебувають у розшуку;

- трупів та їх частин;

- тварин (тих, що використовувалися як засоби або знаряддя вчинення кримінального правопорушення);

3) перевірка зібраних за кримінальним провадженням доказів та одержання нових доказів й перевірка слідчих версій, що висунуті слідчим на початковому етапі досудового розслідування;

4) встановлення обставин, що сприяли або перешкоджали учиненню кримінального правопорушення, вжиття заходів профілактичного характеру та ін. [14; 148, с. 288–289].

Обшук у провадженнях досліджуваної категорії проводили, у більшості випадків, зазвичай з метою виявлення предметів озброєння, а також коштів, одержаних злочинним шляхом. Виходячи з характеристик окресленої категорії кримінальних правопорушень, а також з результатів узагальнення даних опитування респондентів (слідчих та оперативних працівників), складовими елементами мети обшуку є:

- виявлення, фіксація та вилучення зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв (100 %);

- виявлення, фіксація та вилучення предметів, що містять сліди зберігання або застосування зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв (100 %);

- виявлення, фіксація та вилучення частин зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв (75 %);
- виявлення, фіксація та вилучення макетів зброї, бойових припасів або вибухових пристроїв (36 %);
- виявлення, фіксація та вилучення обладнання та інструментів, які використовують для виготовлення та ремонту холодної зброї (23 %);
- виявлення, фіксація та вилучення об'єктів, що характеризують особу злочинця або мають відношення до його злочинної діяльності (44 %);
- виявлення, фіксація та вилучення комп'ютерної техніки (у тому числі інформації в електронному вигляді) (16 %) (Додаток В).

У випадку проведення обшуку за фактом збуту зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв через мережу Інтернет, потрібно звернути увагу, що сьогодні одним з популярних і надійних місць зберігання інформації є Інтернет-продукти, що прилаштовані для збереження інформації в «хмарі», наприклад: «Dropbox», «e-Disk», «Google Drive», «iCloud», «Microsoft SkyDrive», «Яндекс.Диск» тощо [56].

Обшук часто проводиться на початку досудового розслідування, через це його результати містять початкові відомості, які доводять причетність певних осіб до вчинення означеного кримінального правопорушення та є основою для висунення версій і планування розслідування. Крім того, всі виявлені матеріальні сліди можна порівняти з інформацією, отриманою під час проведення інших СРД [61, с. 199–200; 121].

Процес проведення обшуку умовно передбачає такі стадії:

- 1) підготовчу;
- 2) основну (робочу): а) попередній етап; б) оглядовий етап; в) детальний етап;
- 3) завершальну (фіксацію та оцінку результатів обшуку) [241, с. 168].

Логічною підставою для проведення обшуку є слідча (інколи її різновид – розшукова) версія [30, с. 176], сформована у ході збирання орієнтуючої інформації, яка містить відомості:

1) про особу обшукуваного: його соціально-демографічні, психологічні ознаки, характер, спосіб життя, схильності, звички;

2) про об'єкт обшуку: його розташування, під'їзди, підходи, поверх, планування, наявність запасних і засекречених виходів і тайників, планування місцевості, наявність засобів зв'язку, охорони, сигналізації, додаткових приміщень, інформації про транспорт, його номери, марку та місце стоянки [80];

3) про об'єкти пошуку: їх основні зовнішні ознаки та особливості [9, с. 105], кількість, імовірне місце приховування [60, с. 169].

Отже, обшук повинен бути проведений:

1. При затриманні особи та вилученні в неї предметів озброєння (перша та третя слідчі ситуації) – за місцем проживання затриманої особи, а також у її близьких родичів (за наявності достатніх підстав вважати, що такі предмети можуть зберігатися в них), або у транспортному засобі.

У таких випадках потрібно виявляти та вилучати як зброю, бойові припаси, вибухові речовини та вибухові пристрої, так і елементи їх упаковки, зокрема контейнери, кобури тощо, у тому числі сумки, портфелі, що належать затриманому і які, за показаннями свідків-очевидців події, раніше знаходилися при ньому (на ньому) під час збуту, зберігання, носінні чи придбання зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв. Водночас потрібно вилучати й предмети, що свідчать про джерела придбання предметів озброєння (нотатки, візитні картки з номерами телефонів, адресами, іменами, прізвишками ймовірних збувальників (покупців) чи інших співучасників, фотографії, записи автовідповідачів, відеокасети, за якими можливо встановити зв'язки підозрюваних з іншими особами та ідентифікувати їх за голосом тощо), а також можливі дозвільні документи на володіння зброєю (підроблені, справжні, із закінченим терміном дії тощо).

Зазвичай предмети озброєння зберігають вдома або в гаражних приміщеннях як на видному місці (у випадку заняття торгівлею та

організацією тимчасового зберігання зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв), так і можуть маскувати всередині інших предметів чи серед інструментів, господарських предметів тощо [177].

Транспортні засоби, порівняно з іншими об'єктами, в яких може проводитись обшук, наприклад приміщеннями, мають низку відмінностей: а) за призначенням – застосовуються для перевезення вантажів, пасажирів; б) за улаштуванням – складаються з каркасу та обшивки (за обшивкою пустоти); в) за особливостями користування – більшість часу перебування в дорозі; г) проведення обшуку транспортних засобів нерідко пов'язане з їх зупинкою і затриманням, включенням або виключенням двигунів, агрегатів та іншими подібними діями [69].

Проводити огляд (обшук) автомобілів з метою пошуку речей, документів, цінностей, грошей та предметів доцільно за окремими «вузлами» у такій послідовності:

- 1) передня частина транспортного засобу – бампер, реєстраційний номерний знак, радіатор, фари, підфарники, капот, крила, передні колеса, лобове скло, склоочисники, передні бічні стійки кузова або кабінні;
- 2) задня частина – кришка багажника, її замок, задні ліхтарі, номерний знак, бампер, багажне відділення та його вміст (запасне колесо, інструменти);
- 3) верхня частина – дах автомобіля та вентиляційний люк зовні;
- 4) бічні сторони – передні й задні двері, ручки та замки зовні, бічне скло та ущільнювачі, дзеркало заднього виду, бризговики та підніжка;
- 5) салон – дверцята водія (внутрішня сторона), сидіння водія та чохли на ньому, дверцята переднього пасажира, його сидіння [241, с. 179–180].

2. При встановленні джерела придбання зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв (особи, яка незаконно виготовляє, зберігає та збуває предмети озброєння) – за місцем проживання потенційно підозрюваної особи.

Предметом обшуку в цьому випадку можуть бути предмети озброєння, а також гроші, отримані від незаконного збуту таких предметів. Однак, окрім

цього, при перевірці версії про виготовлення та ремонт кинджалів, фінських ножів, кастетів чи іншої холодної зброї без передбаченого законом дозволу, предметом обшуку є: обладнання та інструменти, що призначені для їх ремонту та виготовлення, а також спеціальна література.

У випадку групового вчинення кримінального правопорушення, найефективнішим варто вважати проведення відповідних групових обшуків, тобто одночасне проведення серії обшуків за місцем проживання підозрюваних, на дачах, у підсобних приміщеннях, складах і транспортних засобах [252]. Раптовість групового обшуку позбавляє зацікавлених осіб можливості попередити один одного про небезпеку й заховати або знищити предмети, що викривають їх злочинну діяльність, а також унеможливорює підготовку до збройного опору, адже здебільшого кримінальні правопорушення, що пов'язані з будь-яким видом зброї, характеризуються вираженою конфліктністю [123]. Для проведення цієї тактичної операції створюється належна кількість СОГ. Кожну з них очолює слідчий, який самостійно керує обшуком на місці. До речі, підвищена конфліктність є своєрідною особливістю й особистого обшуку під час розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями. Вона може виражатись у фізичному або збройному опорі, погрозах або інших формах поведінки.

Крім цього, останнім часом конфліктність ситуації під час проведення обшуку пов'язана із залученням захисника до проведення цієї дії згідно з положенням ч. 1 ст. 236 КПК України. Це відбувається тому, що особа, житло якої обшукується, незалежно від того, є вона у процесуальному статусі підозрюваного чи свідка, вимагає забезпечення їй права на захист. У такій ситуації, враховуючи інтереси слідства, видається доцільним не зупиняти розпочату СРД, а вжити заходів для забезпечення присутності захисника. Специфічність і складність положення ч. 1 ст. 236 КПК України полягає у його подвійній взаємовиключній правовій природі: примусовість СРД та принцип забезпечення права на захист [68].

Сьогодні мають місце випадки, коли присутні під час обшуку захисники відмовляються виконувати законні вимоги слідчого, мотивуючи це тим, що вони здійснюють реалізацію їхнього обов'язку шляхом надання правових консультацій особі, яка їх запросила, через це вони здійснюють телефонні дзвінки, оглядають вилучені слідчим прокурором речові докази тощо. Як наслідок, значення суперечливого за призначенням положення ч. 1 ст. 236 КПК України знижується, а в деяких випадках не досягається не лише мета обшуку, а й відбувається недотримання права на захист, штучне створення умов для протистояння сторін захисту й обвинувачення, що не сприяє встановленню дійсних обставин кримінального правопорушення [123, с. 123; 241, с. 173–174].

Очевидно, що для досягнення поставлених завдань обшуку велике значення має підготовка до проведення обшуку. Доречно зауважує С. С. Чернявський, що перед обранням організаційних і тактичних прийомів проведення обшуку слідчому варто вирішити низку завдань, зокрема визначити об'єкти, на яких потрібно проводити обшук (об'єкт обшуку), предмети й документи, які необхідно вилучати (об'єкти пошуку), послідовність і конкретні терміни проведення кожної слідчої дії [19, с. 90].

Так, при плануванні підготовчого етапу обшуку слідчий повинен:

1) встановити особу, якій належить житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться;

2) отримати ухвалу слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи (ч. 1 ст. 235 КПК України) [44].

Слідчий за погодженням з прокурором повинен звернутися з клопотанням до слідчого судді. До клопотання мають бути додані оригінали або копії документів та інших матеріалів, якими прокурор, слідчий обґрунтовує доводи клопотання, а також витяг з ЄРДР щодо кримінального провадження, у межах якого подається клопотання (ч. 3 ст. 234 КПК України);

3) визначити точне місце і час його проведення;

4) уточнити прикмети предметів, з'ясувати можливі місця їх виявлення, а також місця можливого зберігання цінностей, необхідних для забезпечення відшкодування матеріального збитку;

5) намітити коло учасників обшуку (працівники поліції, поняті й фахівці);

6) вирішити, які технічні засоби мають використовуватись при проведенні відповідних пошукових дій, і забезпечити їх наявність [242].

У процесі підготовки учасники цієї СРД повинні бути ознайомлені з метою обшуку, зовнішнім виглядом зброї, бойових припасів, вибухових речовин та вибухових пристроїв, їх можливою упаковкою, також мають бути підготовлені відповідні технічні засоби. Істотну допомогу в цьому надає спеціальний комплекс науково-технічних засобів для слідчого – слідча валіза, а для експерта-криміналіста – криміналістична валіза. До науково-технічних засобів, які можуть знадобитися при проведенні СРД, належать: освітлювальні прилади, вимірювальні засоби, інструменти для розкопування і відкриття сховищ, пакувальні матеріали, інші пристосування для роботи із слідами і фіксації результатів обшуку, а також спеціальні пошукові засоби (щупи, багри, кішки, магнітні шукачі, металошукачі, переносні рентгенівські апарати тощо) [104, с. 61–62].

Обшук (робоча стадія) починається з таких попередніх дій (заходів): непомітне прибуття СОГ (66 %); попереднє обстеження прилеглої до об'єкта обшуку території (32,3 %); виставлення постів (групи-перехвату) (42,6 %); супроводження представника громадськості чи житлово-експлуатаційної контори для оперативного проникнення на об'єкт обшуку (18 %); додержання заходів безпеки (100 %); застосування технічних засобів аудіо-, відеофіксування (73 %); проникнення до об'єкта обшуку та його оперативне обстеження (з метою встановлення кількості присутніх і недопущення втечі, опору, знищення речових доказів тощо) (65 %); пред'явлення службового посвідчення (66 %); ознайомлення обшукуваного з ухвалою слідчого судді

(77 %); пропонування добровільно видати об'єкти пошуку (100 %) (Додаток В).

Залежно від виконуваної ролі учасники обшуку поділяються на осіб, які проводять обшук, та осіб, присутніх під час його проведення. До першої групи належать: слідчий (прокурор), у провадженні якого перебуває кримінальне провадження; спеціалісти, яких запрошують для отримання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань; співробітники оперативних й інших підрозділів поліції, у тому числі дільничні, на яких можуть бути покладені допоміжні дії (охорона місця обшуку, розкопування, обстеження окремих ділянок місцевості та предметів).

До осіб, які обов'язково мають бути присутніми під час обшуку, згідно з ч. 3 та 7 ст. 223, ст. 236 КПК України, належать поняті (не менше двох). Понятими не можуть бути потерпілий, родичі підозрюваного, потерпілого, працівники правоохоронних органів, а також особи, зацікавлені у результатах кримінального провадження. Обшук проводиться в присутності осіб, права та законні інтереси яких можуть бути обмежені або порушені (особи, у володінні якої перебуває обшукуване приміщення чи інше володіння, членів її сім'ї, співмешканців тощо). Для участі в проведенні обшуку може бути запрошено потерпілого, підозрюваного, захисника, представника та інших учасників кримінального провадження. Підозрюваний має право особисто брати участь у проведенні обшуку та вимагати залучення захисника (ч. 3 ст. 42, ч. 2 ст. 46 КПК України). Обшук у приміщеннях, що їх займають підприємства, установи й організації, проводиться в присутності їх представників. Для надання допомоги під час проникнення до об'єкта обшуку, його охорони з метою запобігання знищенню та вивезенню відшукуваних об'єктів, попередження небажаного витоку інформації про обшук тощо [104, с. 60–61; 153; 194, с. 134; 260, с. 351].

Надважливо, до участі в проведенні обшуку під час розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями залучати відповідних фахівців

(спеціалістів-вибухотехніків), які можуть надати істотну допомогу слідчому у виявленні, описі, упакуванні та вилученні предметів озброєння. Як і у випадку проведення огляду місця події, так і у разі проведення обшуку та інших СРД під час розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями присутність відповідних спеціалістів повинна забезпечувати дотримання норм безпеки та відповідний порядок виявлення, фіксації, вилучення та транспортування речових доказів. Їхні знання допомагають всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити обставини, що викривають або виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень [106]. Тільки експертам доступний голос «німих свідків» – речових доказів [163, с. 187].

Участь спеціаліста в проведенні СРД належить до процесуальної форми використання спеціальних знань. Можна сказати, що участь спеціаліста в проведенні СРД – це процес взаємодії слідчого (особи, що проводить слідчі дії) зі спеціалістом під час проведення СРД, який виражається в їхній методичній та технічній діяльності, для вирішення тактичних завдань у кримінальному провадженні [225].

Необхідність залучення спеціаліста до участі в проведенні СРД пояснюється й тим, що під час їх проведення слідчий не має можливості самостійно виявити та зафіксувати дані про стан або зміну слідів, матеріали слідоутворюючих об'єктів. У зв'язку з цим інформація, здобута слідчим, є неповною та має вибірковий характер, що призводить до втрати необхідної інформації для подальшого експертного дослідження [90, с. 454; 194, с. 127].

Якщо потрібно здійснити значний обсяг роботи, то до участі в обшуку доцільно залучати кількох спеціалістів різних галузей, які, разом виконуючи свої обов'язки, доповнюватимуть один одного й водночас сприятимуть швидкому та повному розслідуванню [77; 241, с. 176].

У цьому контексті варто зазначити, що високу результативність надає залучення спеціалізованих пересувних лабораторій (криміналістичної, вибухотехнічної), експертної служби МВС України, про що свідчать результати анкетування практичних працівників (92 %) (Додаток В).

Об'єкти, що вилучаються під час проведення обшуку, упаковуються та опечатуються бирками з відтисненням печатки (штампу) та нанесенням на них підписів слідчого, підозрюваного, понятих. За результатами проведення обшуку та вилучення предметів складається відповідний протокол, у якому детально описується хід і результати СРД. Однак при складанні протоколу необхідно уникати необґрунтованих тверджень про характер предметів озброєння, що вилучаються, оскільки для встановлення їх групової належності потрібно провести експертні дослідження, тобто слідчому варто лише обмежуватися описом їх загальних ознак. Як приклад, таке формулювання: «...вилучений пістолет Макарова...» є неправильним і тягне за собою процесуальні наслідки. У цьому випадку рекомендуємо писати так: «...вилучений предмет ззовні схожий на пістолет Макарова...» й надалі описуємо детальні ознаки цього предмета та здійснюємо фотографування.

3.4 Порядок призначення та проведення судових експертиз

Використання криміналістичних знань у змагальному кримінальному процесі має забезпечувати сторони кримінального провадження належним інструментарієм, науковим апаратом, техніко-криміналістичними засобами та інформаційними технологіями, передбачає недопущення або усунення судових та інших помилок, досягнення справедливості й вирішення соціального конфлікту. Сучасний судовий процес має відбуватися на наукових засадах, з використанням новітніх криміналістичних методів, прийомів і технологій (інформаційних, інтерактивних, комунікативних) [164].

Процесуальними формами використання спеціальних знань є безпосереднє використання їх слідчим, прокурором і складом суду при виконанні своїх процесуальних функцій під час збирання, дослідження та оцінки доказів, а також під час залучення спеціалістів до проведення СРД (ст. 71 КПК України) та під час призначення і проведення судових експертиз (ст. ст. 69, 101, 242 КПК України) [1; 8; 85; 153].

Використання спеціальних знань ґрунтується на таких об'єктивних передумовах: правовій – передбачає використання технічних або інших засобів у певній процесуальній формі; науковій – відображає рівень розвитку наукових знань, що дає змогу використовувати нові засоби, прийоми і методи встановлення певних обставин; логічній – наявність зв'язку між можливим предметом експертизи (іншої форми використання спеціальних знань) та обставинами, що мають правове значення в кримінальному провадженні [264, с. 9].

Різниця між експертизою та участю спеціаліста у провадженні СРД полягає в тому, що спеціаліст надає слідчому науково-технічну допомогу у виявленні, фіксації, вилученні та попередньому первинному дослідженні матеріальних слідів кримінального правопорушення й інших джерел доказової інформації, тобто в отриманні доказів, а експерт самостійно проводить дослідження направлених йому на експертизу об'єктів і формулює висновки. Експерт не має права за власною ініціативою збирати матеріали для проведення експертизи (ч. 4 ст. 69 КПК України) [153], однак є повністю самостійним і незалежним у проведенні експертного дослідження.

Він несе кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивого висновку і відмову від дачі висновку (ст. ст. 385, 384 КК України) [86, с. 88; 152].

Водночас інститут судової експертизи є найбільш розповсюдженою формою застосування спеціальних знань, що надає значно ширших можливостей у доказуванні [202]. Експертні дослідження в межах досудового

розслідування займають важливе місце у системі кримінального судочинства, а висновки експерта мають доказове значення у кримінальному провадженні.

Судова експертиза відіграла значну роль у створенні арсеналу криміналістичних способів розслідування кримінальних правопорушень. Саме експертна практика була тим фактором, який стимулював розвиток і використання спеціальних знань [259, с. 9]. Так, розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями є неможливим без проведення експертних досліджень, а доведення участі та винуватості осіб у деяких резонансних кримінальних провадженнях потребує проведення значної їх кількості.

У ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» визначено, що судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [219].

Нормативно-правова регламентація експертизи свідчить про можливість проведення широкого кола досліджень, у тому числі ідентифікаційних, та іншого роду досліджень. Такий досить широкий перелік дозволяє використовувати у процесі експертного дослідження будь-які спеціальні знання, які відкривають можливості для одержання доказової інформації [73, с. 224].

Проведення експертиз і порядок залучення експерта у кримінальному провадженні регламентується ст. ст. 242–245 КПК України. Тобто, сутність експертизи полягає у проведенні досвідченою особою (експертом) за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, на основі його спеціальних пізнань самостійного дослідження, необхідного для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, що відображено у висновку експерта. Такий висновок вважається окремим процесуальним джерелом доказів (ч. 2 ст. 84, ст. ст. 101, 102 КПК України). Відтак неприпустимо підміняти експертизу консультацією спеціаліста навіть у тому разі, якщо призначення експертизи

не є обов'язковим (випадки, коли слідчий зобов'язаний звернутися до експерта для проведення експертизи закріплені у ч. 2 ст. 242 КПК України) [90; 128; 153; 267, с. 49–50].

Актуальним є також порядок допиту експерта в суді (ст. 356 КПК України). Обставини, які цікавлять сторони кримінального провадження та суд, з'ясовуються безпосередньо шляхом поставлення експерту відповідних запитань і спрямовані на отримання компетентних висновків, зокрема з питань, що характеризують: значення висновку експерта, його обґрунтованість; наявність і характер зв'язків між обставинами, що підлягають встановленню; підстави для аналізу, на перший погляд, неоднорідної інформації. Під час допиту експерта суд, як правило, ставить такі запитання: «Відповідно до експертизи, проведеної Вами...», «Що це може означати та які спричиняє наслідки?», «Чому в експертному висновку Ви робите висновок, що...?», «Яким чином стало можливим...?», «На підставі чого Ви зробили висновок про те, що...?», «Роз'ясніть значення використаного Вами формулювання...» тощо [66]. На стадії ж досудового розслідування слідчі невинуватно рідко допитують експертів (5 % вивчених нами кримінальних проваджень), що, на наш погляд, не сприяє ефективному та повному встановленню обставин, які підлягають доказуванню [179].

Доречно зазначити думку В. Ю. Шепітька, що судова експертиза має бути старанно підготовлена [263]. Водночас учений визначає, що процес призначення експертизи містить такі основні елементи: – збір необхідних матеріалів; – вибір моменту призначення експертизи; – визначення предмета судової експертизи; – формулювання питань експерту; – вибір експертної установи або експерта [261, с. 128].

Узагальнення матеріалів кримінальних проваджень свідчить, що судові експертизи під час розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями проводять у 100 % випадків, з них: дослідження вогнепальної зброї (44,4 %), бойових припасів до неї (48,6 %) та холодної зброї (37,6 %); дактилоскопічне

дослідження (28,9 %); технічне дослідження матеріалів та засобів відео-, звукозапису (1,2 %), лінгвістичне дослідження усного мовлення (0,5 %), їхнє комплексне дослідження (1,3 %); а також комплексне дослідження об'єктів озброєння і дактилоскопії (16,2 %) та інше (10,1 %) (Додаток В).

Однак спектр застосування судових експертиз при розслідуванні незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями, здебільшого, залежить від зібраних стороною обвинувачення на початковому етапі розслідування фактичних даних, які в подальшому можуть бути використані як докази у кримінальному провадженні [185].

Ураховуючи, що особливістю розслідування зазначеної категорії кримінальних правопорушень є необхідність проведення контролю за вчиненням злочину, при якому потрібно застосовувати комплекс СРД та НСРД, потреба у використанні широкого спектру експертиз залежить від наявності об'єктів для дослідження, зібраних в ході проведення зазначених вище СРД.

Наприклад, експертиза матеріалів, речовин і виробів (експертиза спеціальних хімічних речовин). Зазначений вид експертизи проводиться у випадку використання при проведенні контролю за вчиненням злочину в формі оперативної закупки заздалегідь ідентифікованих (помічених) засобів. Зазвичай так відбувається під час документування незаконного збуту зброї, бойових припасів, вибухових речовин та вибухових пристроїв. Готівкові кошти помічаються спеціальними хімічними речовинами, що зумовлює залишення нашарувань слідів хімічної речовини при будь-якому контакті особи з предметом, а також нашарування на руках особи, її одязі, окремих частинах автомобіля, предметах побуту тощо. З огляду на це метою проведення експертизи спеціальних хімічних речовин є встановлення тотожності хімічного складу спеціальної речовини, якою здійснювалось помічення готівкових коштів, зі змивами з рук, інших частин тіла особи, нашаруваннями на одязі, окремих частинах автомобіля, меблях, на самих

предметах, вилучених у збувальника чи в інших місцях. Для проведення експертизи експерту необхідно мати контрольний зразок слідів хімічної речовини, якою оброблялися готівкові кошти (тампони зі змивами рук і власне самі грошові кошти чи інші цінності, одяг, змиви з частин автомобіля чи предметів побуту), з метою підтвердження факту, що спеціальна хімічна речовина, виявлена на грошових коштах, ватних тампонах, якими були зроблені змиви з рук, є ідентичною за хімічним складом на всіх зразках і зі спеціальною хімічною речовиною, якою було здійснено помічення готівкових коштів.

Утім, узагальнення судово-слідчої практики, з урахуванням причинно-наслідкового зв'язку зі збройними кримінальними правопорушеннями, свідчить про більш розгорнутий спектр використання спеціальних знань у вигляді проведення:

1) криміналістичних експертиз:

- трасологічної: дослідження слідів людини, транспортних засобів, знарядь, інструментів і залишених ними слідів, ідентифікація цілого за частинами, ідентифікаційних номерів та рельєфних знаків;

- зброї (та слідів) і обставин її використання: дослідження ручної вогнепальної зброї та бойових припасів до неї, слідів зброї, слідів пострілу й ситуаційних обставин пострілу та інші види досліджень;

- матеріалів, речовин і виробів;

- одорологічної (запахові сліди);

- почеркознавчої: для дослідження почерку і підписів;

- технічної експертизи документів: дослідження реквізитів документів, матеріалів документів, друкарських форм та інших засобів виготовлення документів;

- фототехнічної, портретної: для ідентифікації знімальної апаратури, а також особи за зовнішніми ознаками;

2) інших (окремих) експертиз:

- комп'ютерно-технічної: для дослідження комп'ютерної техніки і програмних продуктів;
- товарознавчої;
- судово-медичної: для дослідження людей (судово-медичне освідування) з метою визначення стану здоров'я, ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, наявності алкогольного та/або наркотичного сп'яніння; речових доказів (дослідження крові, слини та інших біологічних виділень людини, волосся тощо); трупів з метою встановлення причини смерті та обставин, пов'язаних з летальним наслідком;
- судово-психіатричної: для дослідження психічного стану особи з метою встановлення її осудності, неосудності, обмеженої осудності.

Отже, призначення того чи іншого виду експертизи залежить від ситуації розслідування й комплексу завдань, які можуть бути вирішені шляхом експертного дослідження, а ефективність проведення експертних досліджень прямо пов'язана з:

- 1) повнотою збирання всіх необхідних об'єктів і матеріалів (100 % опитаних слідчих);
- 2) правильним вибором моменту призначення експертизи (100 %);
- 3) чітким визначенням предмета експертизи й обсягу завдання (100 %);
- 4) узгодженістю слідчого та експерта щодо формулювання запитань (100 %) (Додаток В).

Судово-балістична експертиза вирішує ідентифікаційні та неідентифікаційні завдання [174]. Зазначимо, що з 2015 р. згідно з Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженою наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5, традиційну балістичну експертизу було перейменовано на експертизу зброї та слідів і обставин її використання [215].

У ході вирішення ідентифікаційних завдань експертне дослідження полягає у встановленні індивідуальної totoжності об'єктів озброєння, а також конструктивно подібних до них виробів, частин (деталей). У зв'язку з цим перед експертом ставлять такі питання: «З якої системи (моделі, зразка) стріляна гільза, яку було виявлено на місці події?»; «Чи не стріляна куля з конкретного екземпляра зброї?»; «Чи не стріляні кулі, які виявлено та вилучено з різних місць (кримінальних проваджень), з однієї і тієї ж зброї?»; «Чи не стріляні гільзи, які виявлено в різних місцях події, з однієї і тієї ж зброї?»; «Чи не становили до пострілу куля і гільза, подані на експертизу, один патрон?»; «Чи не є представлений на дослідження предмет частиною конкретного екземпляра зброї?».

У ході вирішення неідентифікаційних завдань (діагностичних, ситуаційних) дослідження зводиться до встановлення належності об'єктів озброєння або конструктивно подібних до них виробів, визначення їхнього стану (справності) та придатності до цільового призначення, способу виготовлення або конструктивних змін шляхом переробки. Як правило, до експерта ставляться такі питання: «Чи належить предмет до вогнепальної зброї?»; «Яким способом (промисловим чи саморобним) виготовлений предмет?»; «До якого виду (системи, моделі, зразка) належить предмет?»; «Чи справна зброя, чи придатна для стрільби; якщо ні, то які саме вона має несправності; чи виключають ці несправності можливість пострілу?» (питання вирішується тільки стосовно зброї промислового виготовлення); «Чи внесено зміни в пристрій зброї, які саме, яким способом?»; «Чи можливий з цієї зброї постріл без натискання на спусковий гачок за певних умов?» (питання ставиться тільки для з'ясування конкретних обставин кримінального провадження); «Чи не виконувався постріл з даного екземпляра зброї після останньої чистки каналу ствола?» (останнім часом питання не вирішується через відсутність науково-розроблених і затверджених методик); «Чи є бойовим припасом патрон, вилучений у підозрюваного?»; «До зброї якого виду (системи, моделі, калібру)

призначено патрон, вилучений у підозрюваного?»; «До якого патрона (вид, модель) належить куля або відстріляна гільза?»; «До якого виду (системи, моделі, зразка) зброї належить куля?»; «Який зміст маркувальних позначень на предметі?»; «Чи не піддавалися маркувальні позначення знищенню чи зміні?» тощо.

Крім цього, за допомогою трасологічної експертизи цілого за частинами може бути встановлено належність знайдених у різних місцях окремих деталей одному екземпляру зброї або вибуховому пристрою. Нерідко злочинці для унеможливлення встановлення джерела походження зброї знищують заводські номери та інші рельєфні зображення на деталях зброї. Трасологічна експертиза рельєфних знаків дозволяє відновити спилані (забиті), слабовидимі номери та інші рельєфні зображення на деталях зброї.

Ще один підвид трасологічної експертизи, як вже було зазначено, – дактилоскопічне дослідження – спрямоване на виявлення слідів рук на поверхнях зброї, бойових припасів, вибухових речовин та вибухових пристроїв з метою ідентифікації особи, яка тримала в руках зброю, бойові припаси, вибухові речовини або вибухові пристрої, та викриття злочинця.

Для комплексної експертизи характерним є використання різних спеціальних знань для розв'язання спільного завдання, котре експерт лише однієї спеціальності розв'язати не може. В таких випадках застосовують суміжні, різногалузеві експертні знання, а висновок формулюється на підставі спільного узагальнення та спільної оцінки результатів дослідження.

Комплексне експертне дослідження вогнепальної зброї та слідів її застосування може провадитися у формі міжродової комплексної експертизи [43, с. 5]. У таких випадках інтеграція спеціальних знань проходить між традиційними криміналістичними експертизами (трасологічною, судово-балістичною) та криміналістичними експертизами матеріалів, речовин і виробів [130; 241, с. 201].

Наприклад, експертиза вибухових пристроїв, обставин і механізму вибуху теж часто носить комплексний характер, і її проведення, як правило,

вимагає залучення фахівців, які володіють знаннями в різних галузях науки, техніки, ремесла [207, с. 164]. Зазначена експертиза містить у собі проведення вибухотехнічних, металознавчих, хімічних, трасологічних, технологічних і деяких інших видів досліджень. Результати цієї експертизи являють собою інтегральне знання про природу досліджуваного об'єкта, його походження тощо. Для проведення експертизи вибухових пристроїв, обставин і механізму вибуху в розпорядження експерта необхідно надавати об'єкти дослідження, порівняльні зразки, а також матеріали кримінального провадження [122].

До об'єктів експертизи вибухових пристроїв, обставин і механізму вибуху, як правило, відносяться:

- знешкоджені вибухові пристрої (промислового і саморобного виготовлення), їх деталі, вибухові речовини;
- засоби ініціювання та уповільнення;
- інструменти, використані для виготовлення вибухового пристрою, схеми, креслення, записи, малюнки, що стосуються виготовлення вибухового пристрою;
- залишки вибухового пристрою та сліди вибуху, що відобразилися на предметах навколишнього оточення;
- проби ґрунту й речовин з місць найбільших руйнувань, а також проби води й повітря, зіскоби й змиви, зроблені в місцях найбільшого закопчення й обпалення;
- контрольні проби ґрунту, води й повітря, де ймовірніше за все не містяться продукти вибуху;
- елементи матеріальної обстановки, на яких є сліди вибуху або продукти вибуху й залишки вибухової речовини, а також пошкоджені вибухом різні предмети (устаткування, транспортні засоби, механізми, одяг тощо) [59].

Таким чином, зміст експертизи вибухових пристроїв значною мірою визначається характером слідчої ситуації, що складається на певному етапі

розслідування. Практика показує, що в багатьох слідчих ситуаціях початкового етапу розслідування найбільш важливо вирішити загальні питання про віднесення виявлених об'єктів до вибухових пристроїв, їхніх елементів або фрагментів, про конструкцію, принцип дії та працездатність саморобного або штатного виробу.

До об'єктів експертизи холодної зброї належать: холодна зброя; конструктивно схожі з нею вироби; частини та окремі деталі; заготовки та напівфабрикати тощо [74]. Також об'єктами дослідження можуть стати протоколи з описом об'єктів, малюнки, фотозображення, креслення, схеми, висновки інших експертиз, які містяться у матеріалах кримінального провадження [133, с. 16; 135, с. 32]. Характер предмета та об'єкта конкретного дослідження обумовлює вибір методів, необхідних для вирішення питань, поставлених перед експертом [113]. До загальнонаукових методів дослідження належать: спостереження, вимірювання, опис, порівняння та моделювання [34; 134, с. 154–155].

На вирішення експертизи холодної зброї можуть бути винесені наступні питання: «Чи є предмет холодною зброєю?»; «До якого виду, типу, зразка холодної зброї відноситься наданий на дослідження предмет?»; «Чи справна надана на дослідження холодна зброя?»; «Якщо несправна (несправний), то які дефекти наявні, і чи впливають вони на можливість застосування цієї зброї за призначенням?»; «Яким способом виготовлений представлений на дослідження предмет?»; «Чи можуть бути надані на дослідження деталі частиною холодної зброї?»; «Чи не використовували для виготовлення наданої холодної зброї частини (деталі) холодної зброї іншого виду, типу, зразка, моделі або предмета господарсько-побутового, спортивного, розважального призначення?» [110]; «Чи становили раніше єдине ціле представлені на дослідження деталі холодної зброї?» [48; 111; 112; 176; 194, с. 167].

Поряд із традиційними для цієї категорії кримінальних проваджень експертизами, фахівці в галузі судової експертизи зазначають, що аналіз

практики проведення комп'ютерно-технічних експертиз, а також узагальнення наявних у літературі відомостей, зважаючи на джерело і носії комп'ютерної інформації, свідчить, що коло можливостей таких досліджень достатньо велике й визначається з урахуванням видового поділу цієї експертизи та поставлених перед нею завдань.

Зазвичай комп'ютерно-технічні експертизи мають місце під час розслідування продажу та збуту зброї, бойових припасів, вибухових речовин та вибухових пристроїв у мережі Інтернет.

Об'єктами комп'ютерно-технічної експертизи вважаються такі:

системні блоки комп'ютерів та їх комплектуючі, ноутбуки;

периферійні пристрої (принтери, сканери, дисководи, модеми тощо), комунікаційні пристрої комп'ютерів й обчислювальних мереж;

магнітні носії інформації (накопичувачі на жорстких і гнучких магнітних дисках, оптичні диски, флеш-карти пам'яті, карти пам'яті);

електронні записні книжки, мобільні телефони та інші електронні носії текстової або цифрової інформації;

відео-, звукозаписи, візуальна та звукова інформація на магнітних носіях;

інші електронні технічні засоби, зокрема електронні замки, засоби охорони та безпеки, пластикові картки, термінали з розрахунково-касового обслуговування тощо.

Судово-медична експертиза під час розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями здійснюється державними установами – бюро судово-медичних експертиз [114; 216] й, зазвичай, призначається під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з активним застосуванням зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв.

За допомогою судово-медичної експертизи визначають, зокрема, причину смерті та ступінь тяжкості тілесних ушкоджень. Об'єктом

експертного дослідження виступають потерпілі та підозрювані, їхній одяг, взуття, а також інші речові докази. Залежно від обставин учинення кримінального правопорушення досліджуваної категорії, на вирішення експертам можуть бути поставлені наступні питання: «Яка причина смерті особи?»; «Який характер і локалізація ушкоджень, які є на тілі особи?»; «Яким чином особі завдано ушкодження та їх давність?»; «Які наслідки спричинення виявлених ушкоджень?».

Варто зауважити, що кожне конкретне кримінальне провадження має свої особливості та обставини, а тому зазначений перелік питань не є повним й вичерпним, і кожний випадок вимагатиме уточнень та конкретизації.

Судово-психіатричну експертизу призначають під час наявності сумнівів щодо психічного здоров'я підозрюваного. Приводами до виникнення сумнівів і призначення судово-психіатричної експертизи можуть бути: заява підозрюваного або його родичів про те, що він перебував на лікуванні в психіатричній лікарні, або був на обліку у лікаря-психіатра; відповідь на запит із судово-психіатричної лікувальної установи або від лікаря-психіатра про те, що зазначена особа була на обліку або перебувала на лікуванні; наявність відомостей про перенесену цією особою травму голови; інформація від різних осіб на неадекватність поведінки підозрюваного, а також встановлення такої неадекватності самим слідчим.

При судово-психіатричній експертизі ставлять такі запитання: «Чи страждала особа під час інкримінованого їй діяння психічним розладом, унаслідок якого вона не могла у той період усвідомлювати свої дії або керувати ними?»; «До якої категорії хворобливих станів належить даний психічний розлад – хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства, іншого хворобливого стану психіки?»; «Чи страждає особа у даний час психічною хворобою, що позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними?»; «Чи потребує особа застосування до неї примусових заходів медичного

характеру, якщо так, то яких саме?»; «Чи страждає особа на хронічний алкоголізм або наркоманію?».

Отже, результатом дослідження є висновок експерта, який згідно з кримінальним процесуальним законодавством є докладним описом проведених експертом досліджень, та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання.

Згідно з нормами законодавства, висновок експерта має доказову значущість, а тому наявна в ньому інформація використовується у розслідуванні кримінальних правопорушень. Окреслений перелік судових експертиз і питань, які вирішуються під час їх проведення, можна розширити. Виходячи з практичних напрацювань, нами було виокремлено лише ті з них, які постійно використовуються в діяльності правоохоронців. Встановити виключний перелік досить складно та, мабуть, неправильно, оскільки, з огляду на практику досудового розслідування, випадки незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями – різноманітні та індивідуальні.

Також є безсумнівним те, що можливості судових експертиз постійно зростають унаслідок появи нових об'єктів дослідження, а також за рахунок розробки нових методів проведення експертних досліджень, що доцільно враховувати під час розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями.

До основних недоліків, пов'язаних з призначенням і проведенням експертизи у цій категорії кримінальних проваджень, віднесено:

а) постановку перед експертом запитань, які не входять до кола його компетенції (44 %), а також неправильне формулювання питань експертові, або упущення суттєвих питань, у тому числі «шаблонність» питань із довідників слідчого (27,2 %);

б) не призначення експертиз, коли їх проведення обов'язкове (35 %), зокрема відмова від призначення експертного дослідження об'єктів озброєння з ознаками саморобного або промислового виготовлення за

наявності ідентифікаційних ознак цих предметів (4 %); відмова від призначення експертного дослідження документів, що мають явні ознаки підробки (наприклад, дозвіл на поводження зі зброєю); частин зброї та її окремих екземплярів; інструментів, матеріалів і речовин, що використовувалися для виготовлення (переробки) об'єктів озброєння; засобів пакування й маскування та інших пов'язаних об'єктів (10,4 %);

в) затягування строків призначення та проведення судових експертиз (26 %); неправильне визначення послідовності в разі призначення декількох судових експертиз (7,2 %);

г) направлення на судові експертизи речових доказів з порушенням цілісності їхньої упаковки (8,8 %);

г) не відображення в постанові про призначення судової експертизи обставин кримінального провадження (15,2 %) (Додаток В).

Отримані результати дослідження показали, що серед іншого, ефективним засобом перевірки правильності кваліфікації кримінально караного діяння й встановлення об'єктивної істини під час розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями є вміння слідчого (прокурора) використовувати спеціальні знання судових експертів. Від рівня підготовки слідчих, рівня їхніх знань про наукові та технічні можливості сучасних судових експертиз, їхнього вміння грамотно й послідовно ставити запитання експертам, своєчасно організувати взаємодію з іншими підрозділами залежить ефективна діяльність експертів. Рекомендуємо слідчим постійно ознайомлюватися зі спеціальною літературою, вивчати наукову термінологію, методи й технологію експертних досліджень.

Висновки до розділу 3

1. До особливостей оглядів місць незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями віднесено: дотримання заходів безпеки в умовах можливих пострілів і вибухів; залучення спеціалістів-вибухотехніків; обстеження великої кількості зразків предметів озброєння; проведення аварійно-евакуаційних робіт й забезпечення при цьому зберігання слідів кримінального правопорушення; належне пакування та вилучення речових доказів; дотримання заходів безпеки при транспортуванні та зберіганні вилучених предметів (речових доказів).

2. Встановлено, що вивчення спеціалістами-вибухотехніками об'єктів на місці події зводиться до виявлення ознак вибухового пристрою, що надає можливість вірно його класифікувати для прийняття оптимального рішення щодо подальших тактичних дій із розрядження чи знищення. Попереднє дослідження вибухового пристрою передбачає два способи його вивчення: безконтактний (метод дистанційного візуального обстеження; аналіз наявної інформації, отриманої від свідків та інших учасників огляду) і контактний (розрядження чи знищення вибухових пристроїв ручним або дистанційним способом, який залежить від оперативної обстановки: а) надзвичайно високий рівень складності – невідкладні дії спеціаліста на місці події; б) високий рівень – транспортування в безпечне місце за умов наявності часу й відсутності елементів, що не вилучаються, та пасток; в) середній рівень – обмеження рівня небезпечності, відсутність прямої загрози життю людей.

3. Доведено, що особливою складністю й специфікою вирізняється допит підозрюваного (організатора, виконавця), який має переважно конфліктний характер, супроводжується наданням неправдивих показань або протиправними діями (погрози, спроби дати неправомірну вигоду) щодо слідчого (26,8 %), а це вимагає врахування низки тактичних особливостей під час його проведення.

Свідків у досліджуваній категорії кримінальних проваджень виділено у групи залежно від джерела їх встановлення, а також відомостей, які вони можуть повідомити органам досудового розслідування, серед яких:

- 1) очевидці події: співробітники поліції, які виявили кримінальне правопорушення та організували затримання підозрюваного, учасники затримання (покупці зброї, бойових припасів, вибухових речовин та вибухових пристроїв при проведенні оперативної закупки, поняті та інші;
- 2) очевидці вчинення кримінальних протиправних дій підозрюваним до його затримання;
- 3) свідки, які встановлюються із показань підозрюваного – родичі, знайомі, інші особи, які можуть підтвердити чи спростувати показання;
- 4) свідки, які характеризують особу підозрюваного (сусіди, родичі, співробітники за місцем роботи, навчання тощо);
- 5) при встановленні джерела надходження зброї, бойових припасів, вибухових речовин та вибухових пристроїв у незаконний обіг, а також при встановленні фактів порушення правил поводження із зазначеними предметами – особи, які працюють на конкретному підприємстві, установі, організації, пов'язаних з обігом і використанням предметів озброєння.

4. Окрему увагу приділено технічному документуванню під час проведення обшуку, вжиттю належних заходів для забезпечення присутності під час проведення обшуку осіб, права та законні інтереси яких можуть бути обмежені або порушені, а також понятих й спеціалістів-криміналістів і спеціалістів-вибухотехніків.

Запропоновано розпочинати обшук з таких попередніх дій (заходів): непомітне прибуття слідчо-оперативної групи й обстеження прилеглої до об'єкта обшуку території; виставлення постів (групи-перехвату); супроводження представника громадськості чи житлово-експлуатаційної контори для оперативного проникнення на об'єкт обшуку; додержання заходів безпеки; застосування технічних засобів аудіо-, відеофіксування; проникнення до об'єкта обшуку та його оперативне обстеження (з метою встановлення кількості присутніх і недопущення втечі, опору, знищення

речових доказів тощо); пред'явлення службового посвідчення та ознайомлення обшукуваного з ухвалою слідчого судді; пропонування добровільно видати об'єкти пошуку.

5. Судові експертизи під час розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями проводять у 100 % випадків, з них: дослідження вогнепальної зброї, бойових припасів до неї та холодної зброї; дактилоскопічне дослідження; технічне дослідження матеріалів і засобів відео-, звукозапису; лінгвістичне дослідження усного мовлення та інше.

До основних недоліків, пов'язаних з призначенням та проведенням експертизи у цій категорії кримінальних проваджень, віднесено: а) постановка перед експертом запитань, які не входять до кола його компетенції, а також неправильне формулювання питань експертові, або упущення суттєвих питань, у тому числі «шаблонність» питань з довідників слідчого; б) не призначення експертизи, коли її проведення обов'язкове, зокрема відмова від призначення експертного дослідження об'єктів озброєння з ознаками саморобного або промислового виготовлення за наявності ідентифікаційних ознак цих предметів; відмова від призначення експертного дослідження документів, що мають явні ознаки підробки (наприклад, дозвіл на поводження зі зброєю); частин зброї та її окремих екземплярів; інструментів, матеріалів і речовин, що використовувалися для виготовлення (переробки) об'єктів озброєння; засобів пакування й маскування та інших пов'язаних об'єктів; в) затягування строків призначення та проведення судових експертиз; неправильне визначення послідовності в разі призначення декількох судових експертиз; г) направлення на судові експертизи речових доказів із порушенням цілісності їхньої упаковки; г) не відображення в постанові про призначення судової експертизи обставин кримінального провадження.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення й запропоновано нове вирішення наукового завдання, яке полягає у розробці та науковому обґрунтуванні методики розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами і вибуховими пристроями. Найвагомішими з них є такі:

1. Розслідування кримінальних правопорушень – пізнавальна та організаційно-тактична діяльність, сутність якої обумовлена особливостями встановлення істини, формування доказової інформації у визначеному законом порядку її одержання. Водночас негативні суспільно-політичні та військові дії в Україні актуалізували законотворчі процеси, спрямовані на створення належного нормативного підґрунтя для здійснення досудового розслідування в умовах воєнного стану. Як результат, зародження й поступовий розвиток окремого комплексного інституту в системі кримінального процесуального права – сукупності норм, які визначають особливий режим кримінального провадження на місцевості (адміністративній території), на якій діє правовий режим воєнного стану.

Результати дослідження різного рівня наукових праць, присвячених сучасній проблематиці розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями, а також творчого доробку фахівців, якими актуалізувалися концептуальні проблеми діяльності правоохоронних та інших органів у системі протидії цим видам кримінальних правопорушень (Д. В. Андрєєв, П. Д. Біленчук, А. О. Волобоєв, Р. В. Мельник, В. В. Поліщук, О. С. Тарасенко, В. С. Шаповалова, М. Г. Щербаковський та інші), дали підстави для висновку, що їх основною метою виступав пошук шляхів оптимізації діяльності уповноважених суб'єктів у частині розслідування таких кримінальних правопорушень. Однак наявна низка питань, які потребують глибокого вивчення з метою розробки ефективних і дієвих, з погляду

використання практиками, методичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення організації і тактики розслідування різних видів незаконного поводження з предметами озброєння (організація початкового етапу розслідування; взаємодія слідчого з оперативними підрозділами, аварійно-рятувальними та експертними службами; використання спеціальних знань експерта і спеціаліста тощо).

2. Способи вчинення незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями напряду залежать від предметів озброєння, а також мети та мотивів злочинців, оскільки, майже третина (26 %) кримінально-протиправних дій носять спонтанний характер й вчиняються без попередньої підготовки. З огляду на ці та інші обставини усе різноманіття способів учинення незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями було класифіковано та визначено наступним чином:

- а) незаконне носіння холодної, вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв;
- б) незаконне зберігання вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв;
- в) незаконне придбання вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв;
- г) незаконна передача вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв;
- г) незаконний збут холодної, вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв;
- д) незаконне виготовлення холодної зброї;
- е) незаконний ремонт холодної зброї – відновлення їх характерних властивостей шляхом заміни чи реставрації зношених або непридатних з інших причин частин, механізмів, усунення дефектів, поломок чи пошкоджень, налагодження нормального функціонування різних частин і

механізмів, унаслідок чого предмети стають придатними до використання за цільовим призначенням.

З'ясовано, що специфічними джерелами незаконного придбання зброї, бойових припасів, вибухових речовин і вибухових пристроїв є: привласнення знайдених об'єктів озброєння (67 %); безоплатне отримання їх від близьких осіб (8 %, з них 4,8 % – як подарунок, 3,2 % – шляхом обміну); отримання від членів злочинних об'єднань (близько 1 %); одержання у спадок (5 %).

3. Спеціальні правила поведінки з вогнепальною зброєю, як і визначення її поняття, мають бути закріплені виключно у відповідному законі. Це положення прямо впливає зі змісту ст. 178 Цивільного кодексу України, у якій зазначено, що всі речі, тобто предмети матеріального світу, можуть вільно передаватися від особи до особи, окрім тих, обіг яких заборонений або обмежений законом. З позиції сторони захисту можна припустити, якщо закону, який обмежує обіг зброї і встановлює дозвільний порядок володіння, користування та розпоряджання нею, немає, то можна й стверджувати про відсутність об'єкта кримінально-правової охорони (ст. ст. 262–263-1 КК України), а дії, щодо яких у чинному законі не встановлено будь-яких правил, не можуть вважатися незаконними, а отже, і кваліфікуватися за певною кримінально-правовою нормою як кримінальне правопорушення. З огляду на ці та інші обставини було підтримано науковців (А. В. Кофанов, М. Г. Пінчук та інші) щодо необхідності прийняття Закону України «Про зброю», в якому обов'язково визначити терміни «зброя», «бойові припаси», «вибухові речовини» та «вибухові пристрої».

Доведено, що наявна кореляційна залежність у зв'язках між способом учинення кримінального правопорушення й особою злочинця, між предметом та способом, і, що досить очевидно, між механізмом слідоутворення та іншими структурними елементами криміналістичної характеристики. З'ясовано три основні групи слідів: сліди-відображення зовнішньої будови об'єктів, сліди-предмети та сліди-речовини.

За мотивами вчинення незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями злочинців було класифіковано на декілька груп: 1) особи, які вчиняють кримінальні правопорушення переслідуючи матеріальну вигоду – «бізнесмени». Особами, які використовують службове становище для розкрадання зброї, потенційно можуть бути: а) особи, яким зброю видано для виконання службових обов'язків (військовослужбовці, співробітники правоохоронних органів); б) матеріально-відповідальні особи, які зобов'язані забезпечити збереження зброї (начальники складів озброєння, командири підрозділів тощо; в) особи, які безпосередньо виконують обов'язки з охорони озброєння (охоронці, часові); г) особи, які обслуговують, ремонтують зброю, а також виконують інші роботи в сховищах озброєння (наприклад, вантажно-розвантажувальні роботи); ґ) особи, в чий обов'язки входить знищення, утилізація зброї; 2) особи, які вчиняють кримінальні правопорушення з метою забезпечення власної безпеки, для самозахисту, охоти або рибальства та «на всякий випадок» – випадкові; 3) особи, які мали наміри з вчинення інших кримінальних правопорушень із застосуванням зброї, але вчасно були викриті – небезпечні; 4) особи, які вчиняють кримінальне правопорушення з мотивів помсти на ґрунті негативних міжособистісних відносин – злісні; 5) особи, які мають приватний інтерес до колекціонування – колекціонери.

Залежно від рівня компетенції та навиків у користуванні зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями їх додатково можна класифікувати на таких, як: а) дилетант; б) спеціаліст; в) професіонал.

4. Організація розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями – це комплекс заходів із створення оптимальних умов для застосування найбільш ефективних і доцільних за конкретною слідчою ситуацією криміналістичних рекомендацій з метою досягнення максимальних результатів за мінімальних витрат часу, сил, засобів розслідування.

Основною особливістю розслідування таких кримінальних правопорушень є обов'язкове залучення до кримінального провадження обізнаних в зброезнавстві фахівців, що обумовлено низкою чинників: по-перше, спеціалісти-балісти та вибухотехніки обов'язково залучаються до огляду місця події, де виявлені предмети, ззовні схожі на зброю, боєприпаси, вибухові речовини та вибухові пристрої, а також до безпосереднього огляду таких предметів. Така вимога обумовлена необхідністю забезпечення безпеки всіх учасників процесуальної дії, правильним, чітким описом зазначених предметів та їх вилученням для подальшого дослідження; по-друге, у всіх без виключення кримінальних провадженнях має призначатися експертиза зброї та слідів і обставин її використання, або вибухотехнічна експертиза, оскільки тільки цими експертизами встановлюється предмет кримінального правопорушення.

5. Виокремлено характеристики слідчих ситуацій при розслідуванні незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями, а саме: 1) особу затримано під час збуту предметів озброєння (крім гладкоствольної мисливської зброї) без передбаченого законом дозволу; 2) виявлено предмети озброєння у певному місці або в особи без передбаченого законом дозволу; мету дій підозрюваного не встановлено; 3) предмети озброєння (крім гладкоствольної мисливської зброї) були знайдені в приміщенні, автомобілі, що належить конкретній особі, або виявлені у зв'язку з проведенням процесуальних дій в іншому кримінальному провадженні; 4) встановлено Інтернет-ресурси, які займаються незаконною діяльністю, що пов'язана з продажем предметів озброєння; 5) виявлено об'єкти, пристосовані для виготовлення та ремонту кинджалів, фінських ножів, кастетів чи іншої холодної зброї без передбаченого законом дозволу, але особу злочинця (-ців) не встановлено.

6. Проблемними питаннями під час розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями є: неодноразова неявка учасників кримінального

провадження для проведення процесуальних дій, а також недоставлення підозрюваних, які тримаються під вартою, конвойною службою до органів досудового розслідування; неявка до слідчих підрозділів окремих учасників кримінального провадження для участі у процесуальних діях (свідки та перекладачі); неналежне та несвоєчасне виконання ухвал слідчого судді про привід; неналагоджена взаємодія з прокурорами щодо погодження процесуальних рішень, або вирішення заявлених слідчими клопотань у випадках прийняття процесуальних рішень слідчим суддею; неявка захисників підозрюваного для проведення процесуальних дій за їх участі; невчасне виконання оперативними підрозділами доручень органів досудового розслідування (ч. 3 ст. 41 КПК України), а також окремими слідчими підрозділами (ч. 6 ст. 218 КПК України); складність кримінальних проваджень, що зумовлена значною кількістю учасників процесу, великим об'ємом джерел доказів, які належить зібрати, перевірити та оцінити; тривалий час проведення експертиз; надмірна завантаженість і некомплект слідчих підрозділів Національної поліції України, а також перебування слідчих у відпустці, відрядженні, на лікарняному тощо.

7. Огляд місця події – найбільш поширена слідча (розшукова) дія при розслідуванні незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями (95 % кримінальних проваджень), яка обов'язково включає первинний огляд і визначення основних характеристик досліджуваних предметів озброєння й ґрунтується на обов'язковому дотриманні безпеки поводження з ними. Достатньо високу результативність при такій слідчій (розшуковій) дії надає: залучення спеціалізованих пересувних лабораторій (криміналістичної, вибухотехнічної) експертної служби МВС України; застосування рентгенівської техніки для вивчення стану об'єкта, перевірки наявності патрона в патроннику та встановлення конструктивних особливостей досліджуваного об'єкта; участь спеціалістів-криміналістів і спеціалістів-вибухотехніків, що дозволяє оптимізувати процес проведення, конкретизувати необхідний кількісний та

якісний склад вилученої матеріальної інформації, забезпечити безпеку учасників кримінального провадження, належно упакувати речові докази, правильно й повно отримати важливо необхідні відомості для кримінального провадження.

8. Під час допиту свідків і підозрюваних необхідно враховувати заходи з підготовки, безпосереднього проведення, фіксації ходу та результатів їх використання з метою досягнення завдань кримінального провадження. Для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження під час допиту, на підготовчому етапі його проведення, потрібно обрати правильну тактику зі встановлення психологічного контакту з допитуваним, сформулювати питання та обрати тактичні прийоми.

Встановлено, що при допиті підозрюваного можуть виникати такі слідчі ситуації: 1) безконфліктна, коли підозрюваний визнає свою вину повністю і бажає давати показання (46 %); 2) конфліктна, в яких допитувані не мають наміру сприяти досудовому слідству, категорично заперечують свою причетність до вчинення кримінального правопорушення (54 %). У такій ситуації підозрюваний: а) категорично заперечує свою причетність до кримінального правопорушення, або дає неправдиві свідчення (33 %); б) визнає свою провину частково (29 %); в) відмовляється від показань, користуючись ст. 63 Конституції України (38 %).

На вирішення конфліктних ситуацій запропоновано такі тактичні прийоми: встановлення психологічного контакту (79 %); активізація діяльності допитуваного та утримання психологічного контакту (82 %); актуалізація забутого в пам'яті допитуваного (75 %); викриття неправди або нейтралізація добросовісної помилки допитуваного (62 %).

9. Головна мета обшуку – встановлення відомостей про обставини незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями, яка досягається шляхом криміналістичної (пошукової) та кримінальної процесуальної діяльності. Складовими обшуку є виявлення, фіксація та вилучення: 1) зброї, бойових

припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв; 2) предметів, що містять сліди зберігання або застосування предметів озброєння; 3) частин або макетів таких предметів; 4) обладнання та інструментів, які використовуються для виготовлення й ремонту холодної зброї; 5) об'єктів, що характеризують особу злочинця або мають відношення до його злочинної діяльності; 6) комп'ютерної техніки (у тому числі інформації в електронному вигляді у випадку збуту з використанням комп'ютерних технологій та мережі Інтернет).

10. На початковому етапі розслідування експертна діяльність носить яскраво виражену пошукову спрямованість, що необхідно для вирішення діагностичних і ситуаційних задач шляхом проведення низки судових експертиз: трасологічної, балістичної, холодної зброї, вибухотехнічної, судово-медичної (у випадку заподіяння предметами озброєння шкоди життю чи здоров'ю особи), пожежно-технічної (у випадку спричинення пожежі) тощо.

На основі встановлених складнощів і проблем, з якими може зіткнутися судовий експерт під час виконання дослідження, запропоновано наукові рекомендації щодо проведення різних етапів криміналістичного дослідження зброї, бойових припасів, вибухових речовин та вибухових пристроїв. Сформульовано головні питання, на які потрібно надати відповідь у процесі проведення балістичної та інших видів судових експертиз. Визначено етапи дослідження конструктивних особливостей нетипової, саморобної й переробленої вогнепальної зброї та її деталей, зокрема встановлення: типу об'єкта відповідно до розробленої системи класифікації; конструктивної схеми, за якою побудований об'єкт (для саморобних пістолет-кулеметів); наявності або відсутності основних частин зброї, дослідження каналу ствола та його калібру й конструктивних ознак, дослідження ударно-спускового механізму; використання у саморобній зброї частин зброї промислового виготовлення тощо.

11.3 метою забезпечення правової визначеності, юридичної логіки й дотримання правил техніки конструкції законодавчих норм, що сприяє вірному внесенню відомостей до ЄРДР та визначає подальші напрями розслідування й проведення процесуальних дій, запропоновано змінити назву ст. 263 КК України та викласти її в наступній редакції:

*Стаття 263. Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами **та вибуховими пристроями**.*

1. Носіння, зберігання, придбання, передача чи збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв без передбаченого законом дозволу –

караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років.

2. Носіння, виготовлення, ремонт або збут кинджалів, фінських ножів, кастетів чи іншої холодної зброї без передбаченого законом дозволу –

караються штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста двадцяти до двохсот сорока годин, або арештом на строк від трьох до шести місяців, або обмеженням волі на строк від двох до п'яти років, або позбавленням волі на строк до трьох років.

3. Не підлягає кримінальній відповідальності за вчинення дій, передбачених частиною першою або другою цієї статті, особа, яка добровільно здала органам влади зброю, бойові припаси, вибухові речовини або вибухові пристрої.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова В. М. Експертні помилки: сутність, генезис, шляхи подолання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 18 с.
2. Авраменко О. В., Благути Р. І., Гуцуляк Ю. В. та ін. Слідчі (розшукові) дії: навч. посіб. / за заг. ред. Р. І. Благути та Є. В. Пряхіна. Львів: ЛьвДУВС, 2013. 416 с.
3. Алексєєв О. О., Арешонков В. В., Атаманчук В. М. та ін. Криміналістика: мультимед. посіб. URL: https://arm.naiau.kiev.ua/books/kruminalist/lections/lection_2.15.html.
4. Андрєєв Д. В. Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконного обігу зброї: дис. ... доктора філософії. Харків. 2020. 272 с.
5. Антонян Ю. М. Особо опасный преступник: монография. М.: Проспект, 2014. 310 с.
6. Антонян Ю. М., Еникеев М. И., Эминов В. Е. Психология преступника и расследования преступлений: монография. М.: Юрист, 1996. 336 с.
7. Антонян Ю. М., Эминов В. Е. Личность преступника. Криминологическое-психологическое исследование: монография. М.: Норма: Инфра-М, 2010. 368 с.
8. Арешонков В. В. Проблеми при проведенні криміналістичних експертиз, різновиди, причини виникнення та шляхи попередження. *Криміналістика і судова експертиза*. 2016. Вип. 61. С. 99–108.
9. Астапкин Д. И., Астапкина С. М. Криминалистика: учеб. пособ. М.: ИНФРА-М, 2002. 206 с.
10. Баев О. Я. Основы криминалистики: курс лекций. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Экзамен, 2003. 320 с.

11. Бандуріна Я. Ю. Типові слідчі ситуації та основні напрямки розслідування контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів. *Вісник ЗНУ*. 2013. Вип. № 1 (2). С. 242–247.
12. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність: підручник: Ч. І. Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. 336 с.
13. Бандурка О. М., Блажівський Є. М., Бурдоль Є. П. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1 / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Харків: Право, 2012. 768 с.
14. Баришніков А. Обшук особи за новим КПК України: теоретичні та практичні проблеми. *Вісник Національної академії адвокатури України*. 2015. № 7–8 (15). С. 35–42. URL: <http://unba.org.ua/assets/uploads/news/publikacii/publ-baryshnikov.pdf>.
15. Батюк О. В., Благута Р. І., Гумін О. М. та ін. Методика розслідування окремих видів злочинів, підслідних органам внутрішніх справ: навч. посіб. / за заг. ред. Є. В. Пряхіна. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 324 с.
16. Бахин В. П. Криминалистика. Проблемы и мнения (1962–2002). Киев: Охрана труда, 2002. 268 с.
17. Бахин В. П. Криминалистическая методика: лекция. Киев, 1999. 27 с.
18. Бахин В. П., Гора И. В. «Контркриминалистика» или новые задачи криминалистики. *Актуальні проблеми держави та права*. 1998. Вип. 5. С. 9–17.
19. Бахин В. П., Чернявский С. С., Юсупов В. В. Мастерство раскрытия преступлений: пособие. Киев, 2014. 96 с.
20. Бахін В. П. Склад і призначення криміналістичної характеристики злочинів. *Правничий часопис ДонДУУ*. Вип. 1 (4). Донецьк, 2000. С. 39–43.
21. Бахін В. П., Весельський В. К. Тактика допиту: навч. посіб. Київ: НВТ Правник, 1997. 67 с.

22. Бахін В. П., Весельський В. К., Кузьмічов В. С. та ін. Криміналістична тактика і методика розслідування окремих видів злочинів: навч. посіб. / за ред. О. М. Джужі. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2010. 560 с.
23. Бахін В. П., Гора І. В., Цимбал П. В. Криміналістика: курс лекцій: у 2-х ч. Ірпінь: Акад. ДПС України, 2002. Ч. І. 356 с.
24. Белецкий В. И. Методика расследования хищений денежных средств. *Криминалистика и судебная экспертиза*. 1991. Вып. 24. С. 65–68.
25. Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы от теории к практике. М., 1988. 304 с.
26. Белкин Р. С. Криминалистика: учеб. М.: НОРМА-ИНФРА, 1999. 990 с.
27. Белкин Р. С. Курс криминалистики. Том 3: Криминалистические средства, приемы и рекомендации. М.: Юристъ, 1997. 480 с.
28. Белкин Р. С. Курс советской криминалистики. М., 1978. Т. 3. 527 с.
29. Белкин Р. С. Курс советской криминалистики: пособ. для вузов МВД СССР: в 2 т. М.: Акад. МВД СССР, 1977. Т. 2: Частные криминалистические теории. 1978. 410 с.
30. Белкин Р. С. Очерки криминалистической тактики: учеб. пособ. Волгоград: ВСШ МВД, 1993. 200 с.
31. Берназ В. Д. Криміналістична характеристика як наукова категорія. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2006. № 1. С. 16–18.
32. Биленчук П. Д., Сервецький І. В., Остапенко А. І. Осмотр места происшествия: учеб. пособ. / Акад. МВД Украины. К., 1993. 51 с.
33. Біла Ю. В. Кримінальна відповідальність за групові злочини: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. Дніпропетровськ, 2009. 20 с.
34. Біленчук П. Д., Ковальова В. В., Шульга О. О., Стрілець Г. А. Сучасна класифікація методів судової експертизи. *Криміналістика і судова експертиза*. 2013. Вип. 58 (2). С. 118–123.

35. Біленчук П. Д., Кофанов А. В., Сулява О. Ф. Зброезнавство: правові основи обігу вогнестрільної зброї: монографія / за ред. П. Д. Біленчука. Київ: «BeeZone», 2004. 464 с.
36. Біленчук П. Д., Лисиченко В. К., Клименко Н. І. Криміналістика: підруч. / за ред. П. Д. Біленчука. 2-ге вид., випр. і доп. К.: Атіка, 2001. 544 с.
37. Бірюков В. В. Інформаційно-довідкове забезпечення розслідування злочинів: навч. посіб. Луганськ: Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка, 2009. 112 с.
38. Благута Р. І., Сибірня Р. І., Бараняк В. М. та ін. Криміналістика: навч. посіб. / за заг. ред. Є. В. Пряхіна. Київ: Атіка, 2012. 496 с.
39. Бокій О. М. Адміністративно-правовий режим обігу зброї в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. Київ, 2010. 20 с.
40. Большой энциклопедический словарь / гл. ред. А. М. Прохоров. 2-е изд., перераб., доп. М.: «Большая Российская энциклопедия», 1997. 1434 с.
41. Бондар В. С. Шляхи оптимізації інформаційно-аналітичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, вчинених із використанням вогнепальної зброї. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2015. Вип. 1. С. 232–241.
42. Бондар В. С., Кривонос М. В. Зміст та особливості предмета доказування в кримінальних провадженнях про злочини у сфері обігу вогнепальної зброї та бойових припасів. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. Вип. № 3 (83), 2018. С. 195–209.
43. Борзов О. П., Костильова О. А., Кузнєцов В. А. та ін. Комплексне дослідження слідів рук на вогнепальній зброї: метод. рек. Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2011. 22 с.
44. Бялковський Д. А. Роль слідчого судді в реалізації засади недоторканності житла чи іншого володіння особи на стадії досудового розслідування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*.

Серія «Право». 2016. Вип. 37. Т. 3. С. 90–94. URL: http://visnyk-juris.uzhnu.uz.ua/file/No.37/part_3/23.pdf.

45. В СБУ розповіли, скільки зброї, вибухівки і боєприпасів вилучили з обігу цього року (фото). URL: <https://www.unian.ua/weapons/v-sbu-nazvali-naybilsh-poshirenu-vognepalnu-zbroyu-u-nezakonnomu-obigu-ostanni-novini-11048900.html>

46. Вакулік О. А., Азаров Ю. І. Початок досудового розслідування у кримінальному провадженні: навч. посіб. Київ: «Центр учбової літератури», 2015. 184 с.

47. Васильев А. Н. Проблемы методики расследования отдельных видов преступлений. М. : Изд-во Моск. ун-та, 1978. 72 с.

48. Вдосконалення методики дослідження холодної зброї. Уточнення критеріїв її визначення: звіт про науково-дослідну роботу. Київ: КНДІСЕ, 2004. URL: <https://refdb.ru/look/1786772-pall.html>.

49. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

50. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К., 2003. С. 1056.

51. Веліканов С. В. Класифікація слідчих ситуацій в криміналістичній методиці: дис. ... канд. юрид. наук: Харків. 2002. 218 с.

52. Весельський В. К. Концептуальні основи тактики слідчих дій (слідчий огляд, допит, призначення і проведення судових експертиз). *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2012. № 2. С. 151–158.

53. Весельський В. К. Слідча ситуація як категорія криміналістичної тактики. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2011. Вип. 25–26. С. 193–199.

54. Весельський В. К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти): монографія. К., НВТ Правник – НАВСУ, 1999. 126 с.

55. Вирок Київського районного суду м. Одеси від 17 трав. 2016 р., справа № 520/1390/15-к. Кримінальне провадження № 1-кп/520/232/16. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57807544>.

56. Вінаков А., Гузій В., Девіс Д., Дубина В., М. та ін. Виявлення, попередження та розслідування злочинів торгівлі, вчинених із застосуванням інформаційних технологій: навч. курс. К., 2017. 148 с.

57. Возгрин И. А. Введение в криминалистику: История, основы теории, библиография. СПб., 2003. 475 с.

58. Волобоєв А. О. Деякі аспекти наступного етапу розслідування незаконного поводження зі зброєю та бойовими припасами. *Актуальні проблеми криміналістики та судової експертології на сучасному етапі розвитку України*: матеріали Підсумк. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 11 квіт. 2019 р.). Вип. № 2. Київ: ННІ НАВС, 2019. С. 37–39.

59. Волобоєв А. О. Експертне дослідження вогнепальної зброї та бойових припасів до неї: особливості призначення. *Актуальні проблеми кримінального права та процесу*: матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кривий Ріг, 16 черв. 2017 р.). Кривий Ріг: Поліграфічна компанія «Геліос-Принт», 2017. С. 261–266.

60. Волобоєв А. О. Методика розслідування незаконного поводження зі зброєю та бойовими припасами: дис. ... доктора філософії. Кривий Ріг. 2020. 320 с.

61. Волобоєв А. О. Тактичні особливості обшуку за фактом незаконного поводження зі зброєю та бойовими припасами. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського*. 2019. Т. 30 (69). № 5. С. 199–204.

62. Волобуєв А. Ф. Загальні положення криміналістичної методики: Лекція. Х.: Ун-т. внутр. справ, 1996. 36 с.

63. Волобуєв А. Ф. Тактика допиту: лекція. Харків: Ун-т внутр. справ, 1997. 28 с.
64. Волобуєв А. Ф., Даньшин М. В., Іщенко А. В. та ін. Криміналістика: підручник: у 2 т. Т. 1 / за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярової. Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ., 2018. 384 с.
65. Волобуєва О. О. Взаємодія слідчого з фахівцями під час збору інформації про особу, що скоїла злочин: дис. ... канд. юрид. наук. Луганськ, 2005. 283 с.
66. Воробчак А. Р. Використання висновку експерта як джерела доказів під час кримінального провадження. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 6. Т. 2. С. 238–242.
67. Галаган В. І. Правові та криміналістичні проблеми вдосконалення кримінально-процесуальної діяльності (на матеріалах органів внутрішніх справ України): автореф. дис. ... доктора юрид. наук: спец. Київ. 2003. 39 с.
68. Галаган В. І., Удовенко Ж. В. Забезпечення засади невторчання у приватне життя чи проведення обшуку житла чи іншого володіння особи. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua>.
69. Галиця О. С. Деякі питання застосування кримінально-процесуального законодавства при проведенні обшуку транспортних засобів. URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3346>.
70. Герасимов И. Ф. Криминалистические характеристики преступлений в методике расследования. *Методика расследования преступлений (общие положения)*: материалы науч.-практ. конф. М., 1976. С. 93–97.
71. Глібко В. М., Дуднікова А. Л., Журавель В. А. та ін. Криміналістика: підручник / за ред. В. Ю. Шепітька. К.: Ін Юре, 2001. 684 с.
72. Головка М. Б., Остапенко Л. А., Осипенко І. П., Черненко М. П. Криміналістика (Криміналістична тактика): навч. посіб. Чернігів: Чернігів. нац. технолог. ун-т, 2017. 220 с.

73. Головченко Л. М., Лозовий А. І., Сімакова-Єфремян Е. Б. та ін. Основи судової експертизи: навч. посіб. для фахівців, які мають намір отримати або підтвердити кваліфікацію судового експерта. Х.: Право, 2016. 928 с.
74. Голоколосова А. С. Криміналістичне дослідження сюриненів як різновиду металюї холодної зброї. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. Вип. 2 (95). С. 117–124.
75. Голубош В. В. Кримінальна відповідальність за злочини проти громадської безпеки, предметом яких є зброя, бойові припаси, вибухові речовини та вибухові пристрої: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2019. 272 с.
76. Гордін Л. Я. Кримінально-процесуальні проблеми створення та діяльності слідчо-оперативних груп: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2008. 15 с.
77. Гоч Н. В. Тактика обшуку під час розслідування ухиленъ від сплати єдиного внеску. URL: <http://www.apdp.in.ua/v71/65.pdf>.
78. Двоє киян організували канал збуту зброї та «продали» її правоохоронцям. URL: <https://bigkyiv.com.ua/dvoye-kyuan-organizuvaly-kanal-zbutu-zbroyi-ta-prodaly-yiypравоохoronczyam/>
79. Денисюк С. Ф. Система тактичних прийомів обшуку: автореф. дис. ... канд. юрид. наук.. Х., 1999. 18 с.
80. Деревняк Д. В. Криміналістична тактика обшуку та особистий обшук: необхідність удосконалення. *Криміналістичний вісник*. 2015. № 2 (23). С. 104–108.
81. Джужа О. М. Злочинець або особа, яка вчинила злочин (порівняльний аналіз). *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 2 (91). С. 15–21.
82. Драпкин Л. Я., Уткин М. С. Понятие и структура способа совершения преступления. *Проблемы борьбы с преступностью*: сб. науч. тр. Омск: Изд-во Ом. ВШМ МВД СССР, 1978. С. 129–134.

83. Дрозд В. Г. Правове регулювання досудового розслідування: проблеми теорії та практики: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 448 с.
84. Дубинский А. Я. Шостак Ю. І. Організація і діяльність слідчо-оперативної групи. Київ: КВШ МВС СРСР, 1981, 49 с.
85. Дудич А. В. Експерт як учасник кримінального провадження: дис. ...канд. юрид. наук. Одеса, 2016. 253 с.
86. Експертизи у судочинстві України: науково-практичний посібник / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, І. В. Гори. Київ: Юрінком Інтер, 2014. 504 с.
87. Жителя Хмельниччини покарали громадськими роботами, бо незаконно носив кастет. URL: <https://vsim.ua/Kryminal/zhitelya-hmelnichchini-pokarali-gromadskimi-robotami-bo-nezakonno-nosi-11477571.html>
88. Журавель В. Окрема криміналістична методика: поняття та сфера застосування. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 2. С. 202–213.
89. Журавель В. А. Допрос потерпевшего и использование его показаний для построения методики расследования отдельных видов преступлений: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харьков, 1983. 17 с.
90. Завидняк І. О. Участь спеціаліста у проведенні слідчих (розшукових) дій та його консультативна допомога. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 6. С. 453–456. URL: http://www.pap.in.ua/6_2019/116.pdf.
91. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Київ: Ін Юре, 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінології науки. 424 с.
92. Затримали двох раніше судимих чоловіків, які викрадали автівки. При обшуку у них виявили зброю та наркотики. URL: <https://te.20minut.ua/Kryminal/zatrimali-dvoh-ranishe-sudimih-cholovikiv-yaki-vikradali-avtivki-pri-o-11472827.html>
93. Зуйков Г. Г. Поиск преступников по признакам способов совершения преступлений: учеб. пособ. М. : НИиРИО ВШ МВД СССР, 1970. 191 с.

94. Зуйков Г. Г. Поиск преступников по признакам способов совершения преступлений. М., ВШ МВД СССР, 1970. 46 с.
95. Зуйков Г. Г. Развитие криминалистического учения о способе совершения преступления и проблема способа сокрытия преступления. Иркутск: Изд-во Ирк.ГУ, 1986. С. 46–61.
96. Ищенко Е. П. Проблемы первоначального этапа расследования преступлений / науч. ред. И. Ф. Герасимов. Красноярск: Краснояр. ун-та, 1987. 168 с.
97. Іваниця А. В. Структура криміналістичної характеристики вбивств через необережність. *Вісник ДДУВС*. 2012. Вип. 1. С. 303–309.
98. Капустина И. В. Первоначальный этап расследования хищений огнестрельного оружия, боеприпасов, взрывчатых веществ и взрывных устройств: дисс. ... канд. юрид. наук. СПб, 1999. 227 с.
99. Карагодин В. Н. Соотношение сокрытия и способа совершения преступления. *Государство и право в системе социального управления*. Свердловск, 1981. С. 109–112.
100. Карпушин С. Ю. Проведення слідчих (розшукових) дій: дис. ... канд. юрид. наук: Київ, 2016. 210 с.
101. Кириченко О. А. Базисні ознаки, поняття і класифікація кримінальної зброї: лекція. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. 348 с.
102. Кислий А. М., Мовчан Р. В. Особливості проведення обшуку під час розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями. *Юридична наука*. 2020. № 9. С. 133–137.
103. Кізіменко Є. В. Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, або вибуховими речовинами: кримінологічна характеристика та запобігання (ст. 263 КК України): дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2019. 229 с.

104. Кікінчук В. В., Бугайчук К. Л., Малярова В. О., Матюшкова Т. П. Процесуальний порядок та тактичні особливості здійснення слідчих (розшукових) дій: наук.-метод. рек. Харків: ХНУВС. 2018. 101 с.
105. Кікінчук В. В., Степанюк Р. Л., Пазинич Т. А. Особливості взаємодії при досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень за фактами вибуху, загрози вибуху або виявленні саморобних вибухових пристроїв: наук.-метод. рек. Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ. 2018. 39 с.
106. Климчук М. П. Обґрунтованість кримінально-процесуальних рішень як елемент засади законності. *Часопис Академії адвокатури України*. 2015. Т. 8. № 2. С. 55–60.
107. Климчук М. П., Фурман Я. В. Тактичні особливості допиту підозрюваних – членів організованих злочинних угруповань. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 174–179.
108. Кобець М. В. Вибухові пристрої: вдосконалення тлумачення та класифікації у вибухотехнічній експертизі. *Криміналістичний вісник*. 2007. № 1 (7). С. 139–144.
109. Кобець М. В. Науково-технічне забезпечення розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних з вибухами: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2006. 196 с.
110. Кобилянський О. Л. Експертиза клинкової холодної зброї: сучасний стан і перспективи розвитку. *Правові засади забезпечення права людини на життя і здоров'я*: зб. матер. міжвід. наук.-практ. конф. (Київ, 10–12 груд. 2019 р.). Київ: УкрДГРІ, 2019. С. 77–79.
111. Кобилянський О. Л. Експертиза холодної зброї: проблеми теорії та практики. *Криміналістика и судебная экспертиза*. 2015. Вып. 60. С. 287–299.
112. Кобилянський О. Л. Проблемні питання експертизи холодної зброї. *Криміналістичний вісник*. 2014. № 2. С. 65–73.

113. Кобилянський О. Л., Кофанов А. В., Кофанова О. С., Вільхова Л. Є. Криміналістичне дослідження металної холодної зброї: мультимед. навч. посіб. Київ, 2015. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/xolodna-zbroya/pages/dodat_d.pdf.

114. Ковалевська Є. В. Правове регулювання участі суб'єктів, що володіють спеціальними медичними знаннями, у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 3. С. 165–175.

115. Коваленко В. В. Організація й тактика огляду вогнепальної зброї та боєприпасів на місці їх виявлення. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2017. Вип. 1 (77). С. 189–197.

116. Коваленко Є. Г. Теорія доказів у кримінальному процесі України: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2006. 631 с.

117. Колесник І. А. Проблеми побудови алгоритму діагностики та виявлення добросовісних помилок у показаннях свідків. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 9. С. 144–150.

118. Колесник Ю. В. Слідчі та негласні слідчі (розшукові) дії як криміналістичні засоби діяльності слідчого в досудовому розслідуванні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 252 с.

119. Колесниченко А. Н. Научные и правовые основы методики расследования отдельных видов преступлений: автореф. дис. ... доктора юрид. наук. Харьков, 1967. 32 с.

120. Колесниченко А. Н. Общие положения методики расследования отдельных видов преступлений: текст лекции: Х., Юрид. інститут. 1976. 28 с.

121. Колмакова В. П. Планування розслідування і слідчі версії. Радянська криміналістика. Криміналістична техніка і слідча практика: підручник. К.: Вища шк., 1973. 296 с.

122. Коломієць С. В. До питання щодо визначення та класифікації зброї як знаряддя вчинення злочинів. *Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна*. 2013. № 1077. Вип. 15. С. 180–183.

123. Комарницька О. Б. Окремі питання здійснення обшуку житла стороною обвинувачення. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2016. № 4. С. 118–129.
124. Коновалова В. Е. Допрос: тактика и психология: учеб. пособ. Харьков: Консул, 1999. 157 с.
125. Коновалова В. Е. Тактика допроса при расследовании преступлений: К., РИО МВД УССР. 1978. 112 с.
126. Коновалова В. О. Юридична психологія: академічний курс. Київ: ІнЮре, 2004. 424 с.
127. Конституція України: Основний Закон України від 28 черв. 1996 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
128. Копча В. В. Тактика використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві. Призначення і проведення судових експертиз. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Вип. 47. Т. 3. С. 107–114.
129. Копылов И. А. Следственная ситуация и тактическое решение: учеб. пособие. Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1988. 24 с.
130. Кофанов А. В. Експертні помилки при проведенні судово-балістичних досліджень. *Судово-експертна діяльність: сучасний стан та перспективи розвитку*: зб. матеріалів круглого столу (Київ, 23 квіт. 2015 р.). Київ: ННПФЕКП НАВС, 2015. С. 188–195.
131. Кофанов А. В. Прийняття Закону України «Про зброю» як складова забезпечення конституційних та наднаціональних прав і свобод громадян. *Реформування національної безпеки: історія, сучасність, перспективи*: матер. II підсумк. наук.-практ. конф. (Київ, 18 трав. 2018 р.). Київ: ін-т УДО КНУ ім. Тараса Шевченка, 2018. С. 89–92.
132. Кофанов А. В., Індюкова В. В. Криміналістичні та правові аспекти обігу вогнепальної зброї: посібник. Івано-Франківськ: Супрун В. П., 2010. 164 с.

133. Кофанов А. В., Кобилянський О. Л. Методологічні та методичні аспекти криміналістичного дослідження холодної зброї та схожих з нею предметів (пристроїв): метод. рек. Київ: УкрДГРІ, 2013. 56 с.
134. Кофанов А. В., Кобилянський О. Л., Кофанова О. С., Криміналістичне дослідження холодної зброї: конспект лекцій. Київ: УкрДГРІ, 2013. 228 с.
135. Кофанов А. В., Кобилянський О. Л., Кофанова О. С. Теорія і практика криміналістичного дослідження холодної зброї: метод. рек. Київ: УкрДГРІ, 2013. 52 с.
136. Кофанов А. В., Кобилянський О. Л., Кузьмічов Я. В. та ін. Криміналістика: питання та відповіді: навч. посіб. Київ: Центр учбової літ., 2011. 280 с.
137. Криминалистика: учебник / под ред. И. Ф. Герасимова, Л. Я. Драпкина. М.: Высш. шк., 1994. 528 с.
138. Криміналістика / за заг. ред. П. Д. Біленчука. Київ: Атіка, 1998. 416 с.
139. Криміналістика: навч. посіб. / за ред. А. Ф. Волобуєва. К.: КНТ, 2011. 504 с.
140. Криміналістика: навч. посіб. / за заг. ред. Є. В. Пряхіна. Львів: ЛьвДУВС. 2010. 540 с.
141. Криміналістика: підручник / за ред В. Ю. Шепітька. 5-те вид. переробл. та допов. Київ: ІнЮре, 2016. 640 с.
142. Криміналістика: підручник / за ред М. І. Скригонюка. К.: Атіка, 2005. 496 с.
143. Криміналістика: підручник / за ред. А. Ф. Волобуєва. Бібліотека українських підручників. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/424-krimnalstika-volobuv-af.html>.
144. Криміналістика: підручник / за ред. П. Д. Біленчука. 2-ге вид., випр. і доп. К.: Атіка, 2001. 544 с.

145. Криміналістика: підручник / за ред. В. Ю. Шепітька. Київ, 2001. 682 с.
146. Криміналістика : підручник / за ред. В. Ю. Шепітька. К.: ІнЮре, 2010. 496 с.
147. Криміналістика : підруч. для вищих навч. закладів / за заг. ред. П. Д. Біленчука. К.: Право, 1997. 263 с.
148. Криміналістика: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, Ю. А. Чаплинська. 2-е вид, перероб. і доп. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.
149. Криміналістика: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / За ред. В. Ю. Шепітька. 2-ге вид., переробл. і допов. К.: Концерн Видавничий Дім Ін Юре, 2004. 728 с.
150. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів: підруч. для студ. юрид. вузів і фак. / за ред. проф. В. Ю. Шепітька. Х.: Право, 1998. 376 с.
151. Криміналістична техніка: навч. посіб. / за ред. А. В. Кофанова. Київ: КИЙ, 2006. 456 с.
152. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print1469257658644343>.
153. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
154. Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / заг. ред. В. Т. Маляренка, В. Г. Гончаренка. 3-є вид., перероб. та допов. К.: «Юрисконсульт», КНТ. 2006. 890 с.
155. Кубрак І. М. Розробки криміналістичних характеристик є одним із напрямків удосконалення методики розслідування злочинів. *Актуальні*

питання розслідування злочинів у сучасних умовах: тактика, методика, інформаційне забезпечення: зб. наук. праць. Київ: УАВС, 1996. С. 13–25.

156. Кубрак П. М. Актуальні питання розслідування злочинів у сучасних умовах: тактика, методика, інформаційне забезпечення: *Збірник наукових праць*. К., Укр. акад. внутр. справ, 1996. С. 78–84.

157. Кудрявцев В. Н. Способ совершения преступления и его уголовно-правовое значение. *Сов. государство и право*. 1957. № 8. С. 60–61.

158. Кузьменко Н. К. Периодизация этапов в методике расследования преступлений. *Методика расследования преступлений. Общие положения: материалы науч.-практ. конф.* Одесса. 1976 . С. 114–116.

159. Кузьмічов В. С., Прокопенко Г. І. Криміналістика: навч. посіб. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка та Є. М. Моїсєєва. К.: Юрінком Інтер, 2001. 368 с.

160. Куранова Э. Д. Об основных положениях методики расследования отдельных видов преступлений. *Вопросы криминалистики*. М.: Госюриздат, 1962. № 6–7. С. 152–166.

161. Кучинська О. П., Черниченко І. В. Окремі праксеологічні аспекти застосування режиму відеоконференції у кримінальному провадженні в Україні. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2014. № 5 (20). С. 41–49.

162. Лавров В. П. Сущность и основные черты способов совершения преступлений. *Криминалистическая сущность, средства и методы установления способов сокрытия следов преступлений*. М., 1987. С. 145–149.

163. Лазебний А. М. Залучення спеціаліста для проведення окремих слідчих розшукових дій. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2014. Вип. 2 (65). С. 187–193.

164. Лапта С. П. Використання експертних висновків у доказуванні. *Дізнання та досудове слідство в органах внутрішніх справ: сучасний стан та шляхи удосконалення: матеріали наук.-практ. конф.* (Харків, 22 жовт. 2010 р.). Харків: Харків. нац. ун-ту внутр. справ, 2010. С. 27–29.

165. Лобойко Л. М. Актуальні проблеми визначення підстав і моменту початку досудового розслідування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 87–92.
166. Лузгин И. М. Некоторые аспекты криминалистической характеристики и место в ней данных о сокрытии преступлений. *Криминалистическая характеристика преступлений: сб. науч. тр. М., 1984. С. 25–30.*
167. Лук'янчиков Б. Є., Лук'янчиков Є. Д. Типові слідчі ситуації і шляхи їх розв'язання в окремих позавидових методиках розслідування. *Науковий вісник ДДУВС*. 2001. Вип. № 1 (4). С. 261–268.
168. Лук'янчиков Є. Д. Слідчий огляд: поняття та види. *Юридичний часопис НАВС*. 2013. № 1. С. 264-269.
169. Лукашевич В. Г. Криминалистическая теория общения: постановка проблемы, методика исследования, перспективы использования: монография. К., Изд-во Укр. акад. внутр. дел, 1993. 194 с.
170. Лукашевич В. Г. Тактика общения следователя с участниками отдельных следственных действий: учеб. пособ. К., НИИ РИО КВШ МВД СССР, 1989. 88 с.
171. Макаренко Є. І., Негодченко О. В., Тertiшник В. М. Огляд місця події: навч. посіб. Дніпропетровськ: Дніпроп. юрид. ін-т МВС України, 2001. 156 с.
172. Малюга В. М. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами в системі методики розслідування злочинів: дис. ... канд. юрид. наук: Львів, 2016. 289 с.
173. Малярова В. О. Система елементів і сучасні підходи до аналізу криміналістичної характеристики злочинів. *Криміналістичний вісник*. 2012. Вип. 2 (18). С. 32–39.
174. Мельник Р. В. Деякі особливості криміналістичного дослідження саморобної та перебіленої вогнепальної зброї. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. Вип. 4. С. 249–252.

175. Мельниченко С. П. Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконного переміщення вогнепальної зброї: дис. ... канд. юрид. наук. Дніпро, 2016. 207 с.

176. Методика криміналістичного дослідження холодної зброї та конструктивно схожих з нею виробів: затверджена 15 січ. 1999 р.; зі змінами та допов. від 30 квіт. 2013 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002320-99>.

177. Методичні рекомендації щодо виявлення та вилучення зброї, бойових припасів або вибухових речовин, що перебувають у незаконному поводженні. *ГУНП в Дніпропетровській області. Управління (карний розшук) кримінальної поліції*. 2015. 19 с.

178. Михеєнко М. М. Кримінальний процес України: підручник. К., 1999. 639 с.

179. Мовчан Р. В. Деякі особливості допиту свідків під час розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12–13 серп. 2020 р.)*. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 32–34.

180. Мовчан Р. В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. Вип. 3. С. 176–181.

181. Мовчан Р. В. Поняття, особливості та завдання обшуку під час розслідування кримінальних правопорушень. *Перспективні напрямки розвитку юридичної науки у XXI сторіччі: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 17–18 лют. 2021 р.)*. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2021. С. 40–43.

182. Мовчан Р. В. Предмет допиту під час розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та

вибуховими пристроями. *Пріоритети розвитку юридичних наук у ХХІ столітті*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 17–18 лип. 2019 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2019. С. 56–58.

183. Мовчан Р. В. Тактика проведення допиту під час розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями. *Юридична наука*. 2019. № 11. Т. 2. С. 155–159.

184. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.

185. Новак Я. В. Сучасний стан та перспективи розвитку криміналістичного дослідження вогнепальної зброї: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: Київ., 2007. 20 с.

186. Новачук С. А. Розслідування порушень вимог режиму радіаційної безпеки: дис. ... канд. юрид. наук: Київ 2020. 224 с.

187. Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів: наук.-практ. посібник / за ред. Н. І. Клименко. К.: Юрінком Інтер, 2005. 216 с.

188. Олішевський О. В. Поняття організації розслідування злочинів. *Боротьба зі злочинністю та забезпечення громадського порядку: проблеми теорії та практики*. Х.: ХНУВС, 2009. С. 75–79.

189. Павликов С. Г. Криминалистическая характеристика и первоначальный этап расследования незаконного оборота оружия, боеприпасов, взрывчатых веществ и взрывных устройств: дисс. ... канд. юрид. наук. М., 2000. 195 с.

190. Павловський В. В. Початок досудового розслідування: проблеми та перспективи розвитку. *Науковий вісник Академій муніципального управління*. Серія «Право». 2014. Вип. 2. С. 390–395.

191. Панов М. І., Шепітько В. Ю., Коновалова В. О. Настільна книга слідчого. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Ін Юре, 2007. 728 с.

192. Панов М. І., Шепітько В. Ю., Коновалова В. О. та ін. Настільна книга слідчого: наук.-практ. вид. для слідчих і дізнавачів. Київ: Ін Юре, 2003. 720 с.
193. Пантелеев И. Ф. Криминалистика. М., Юрид. лит. 1984. 543 с.
194. Пашиєва А. С. Криміналістичне дослідження метальної холодної зброї: дис. ... канд. юрид. наук. Київ. 2020. 314 с.
195. Пашиєва А. С. Огляд метальної холодної зброї на місці вчинення правопорушення. *Участь спеціаліста у кримінальному провадженні: матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу* (Київ, 24 квіт. 2019 р.). Київ, 2019. С. 92–95.
196. Пашиєва А. С. Особливості огляду місця події злочину, учиненого із застосуванням метальної холодної зброї. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2. С. 194–202.
197. Пащенко В. І., Кобець М. В., Іщенко А. В. та ін. Засоби та способи протидії терористичним актам, учиненим із застосуванням вибухових пристроїв: навч.-практ. посіб. К.: Київ. нац. ун-т внутр. справ. 2010. 159 с.
198. Пащенко В. І., Садченко О. О., Свистунов О. Я., Хомко Р. Л. Пошук та знешкодження вибухових пристроїв і речовин: програма спеціального курсу для фахівців експертної служби МВС України. К., 2003. 15 с.
199. Пащенко В. І., Ткаченко Є. М., Грищенко С. А., Кобець М. В. та ін. Огляд місць подій за фактами вибухів: довідково-метод. посіб. К.: Нац. акад. внутр. справ, 2004. 69 с.
200. Письменний, Д. П. Федченко В. М. Розслідування злочинів слідчою та слідчо-оперативною групою: правові й організаційні засади: монографія. Дніпропетровськ: Дніпр. держ. ун-т внутр. справ, 2006. 204 с.
201. Пінчук М. Г. До питання визначення правової категорії «зброя». *Науковий вісник «Право і безпека»*. 2004. Вип. 3 (4). С. 98–101.

202. Пінчук М. Г. Предмет доказування і судовий розгляд справ про викрадення та інше поводження з вогнепальною зброєю, бойовими припасами і вибуховими речовинами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2007. 23 с.

203. Пінчук М. Г. Предмет доказування і судовий розгляд справ про викрадення та інше незаконне поводження з вогнепальною зброєю, бойовими припасами і вибуховими речовинами: монографія. Х.: Право, 2009. 176 с.

204. Повідомлено про підозру вінничанину за незаконне зберігання вогнепальної зброї. *Вінницька обласна прокуратура*. URL: https://vin.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=296203&fp=330&s=print

205. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія. Харків: Арсіс, ЛТД, 2007. 576 с.

206. Поліція в Сумах затримала порушників комендантської години та чоловіка з нелегальною зброєю. URL: <https://suspilne.media/205313-policia-v-sumah-zatrimala-porusnikiv-komendantskoi-godini-ta-colovika-z-nelegalnou-zbroeu/>

207. Поліщук В. В. Розслідування злочинів, пов'язаних із використанням вибухових пристроїв: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 229 с.

208. Поліщук В. В. Спосіб вчинення злочину як елемент криміналістичної характеристики кримінальних вибухів. *Криміналістичний вісник ДНДЕКЦ МВС України*. 2010. № 2 (14). С. 127–131.

209. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення: наказ Офісу Генерального прокурора України від 30 черв. 2020 р. № 298. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text>

210. Порядок ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події: наказ

МВС України від 8 лют. 2019 р. № 100. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19>

211. Правоохоронці затримали чоловіка, який майже за тисячу доларів намагався продати житомирянину пістолет Макарова. URL: https://www.zhitomir.info/news_198303.html

212. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.

213. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: наказ МВС України від 07 лип. 2017 р. № 575. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0937-17>

214. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів: Наказ МВС від 21 серп. 1998 р. № 662. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98>.

215. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 8 жовт. 1998 р. № 53/5. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#n14>

216. Про затвердження Інструкції про проведення судово-медичної експертизи: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 17 січ. 1995 р. № 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z025495>

217. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>

218. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 черв. 1993 р. № 3341-XII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text>

219. Про судову експертизу: Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-XII. *Верховна Рада України*: URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/4038-12>.

220. Про судову практику про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами: Постанова Пленуму Верховного суду України від 26 квіт. 2002 р. № 3. URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/3F0C5F7A2A7948D256C9600464B2F?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=3F0C5F7A2A7948D7C2256C9600464B2F&Count=500&>

221. Пряхін Є. В. Слідча тактика: навч. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 116 с.

222. Пясковський В. В., Чорноус Ю. М., Іщенко А. В., Алексєєв О. О. та ін. Криміналістика: підручник. К.: «Центр учбової літератури», 2015. 544 с.

223. Пясковський В. В., Чорноус Ю. М., Самодін А. В. та ін. Криміналістика: підручник / за заг. ред. В. В. Пясковського. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. 752 с.

224. Рибачук В. І. Кримінально-правові та кримінологічні аспекти боротьби з незаконними діяннями при поводженні зі зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2001. 21 с.

225. Романюк Б. В. Участь спеціаліста на стадії досудового слідства: навч. посіб. Київ: Аванпост-Прим, 2010. 304 с.

226. Салтевский М. В. О структуре криминалистической характеристики хулиганства и типичных следственных ситуациях. *Криминалистика и судебная экспертиза: респ. междувед. науч.-метод. сб. К.*, 1982. Вып. 25. С. 12–19.

227. Салтевський М. В. Криміналістика : підручник: у 2-х ч. Ч. 1. Х.: КонСУМ, Основа, 1999. 416 с.

228. Салтевський М. В. Криміналістика: підручник: у 2-ч. Ч. 2. Х.: Консул, 2001. 528 с.

229. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі): підручник. К.: Кондор, 2005. 549 с.

230. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі): підручник. Київ: Кондор, 2008. 588 с.

231. Салтевський М. В. Криміналістика. Навчально-довідковий посібник: К., 1996. 159 с.

232. Салтевський М. В., Лукашевич В. Г., Глібко В. М. Навчально-довідковий посібник з криміналістики. К.: ВПОЛ, 1994. 180 с.

233. Сергеев Л. А. Расследование и предупреждение преступлений, совершаемых при производстве строительных работ: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Москва, 1966. 22 с.

234. Сірій Є. В. Соціологія: загальна теорія та методологія, історія розвитку, спеціальні та галузеві теорії: навч. посіб. Київ: Атіка, 2009 р. 492 с.

235. Скільська Л. Д. Кримінально-процесуальні та тактико-криміналістичні особливості фіксації результатів огляду місця події: дис. ... канд. юрид. наук. Івано-Франківськ, 2010. 221 с.

236. Сорока С. О. Взаємодія слідчого із співробітниками інших підрозділів під час досудового розслідування. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2015. № 825. С. 347–354. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2015_825_59.

237. Соціологія права: навч. посіб. / за заг. ред. О. М. Джужи, В. В. Чернея. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. 367 с.

238. Старушкевич А. В. Криміналістична характеристика злочинів: навч. посіб. Київ: НВТ «Правник» НАВСУ, 1997. 41 с.
239. Стахівський С. М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування: монографія. Київ, 2005. 272 с.
240. Сущенко В. Д. Сучасний процес управління в органах внутрішніх справ: монографія. К.: Нац. акад. внутр. справ України, 1999. 352 с.
241. Тарасенко О. С. Розслідування незаконного поводження з вогнепальною зброєю, що вчиняється злочинними об'єднаннями: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 283 с.
242. Тертишник В. М. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Київ: Алерта, 2014. 768 с.
243. Тіщенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів: монографія / НУ ОЮА. Одеса: Фенікс, 2007. 260 с.
244. Тлумачний словник української мови / за ред. Л. О. Ващенко, О. М. Єфімова. К.: Вид-во «Довіра», 2001. 535 с.
245. Топчій В. В. Взаємодія органів досудового розслідування та оперативних підрозділів у складі слідчо-оперативних груп. *Юридичний вісник*. 2014. № 4 (33). С. 138–143. URL: http://law.nau.edu.ua/images/Nauka/Naukovij_jurnal/2014/statji_n4-33_2014/29.PDF.
246. У будівлі в центрі Києва виявили зброю і гранати, до відділку забрали понад 100 осіб – поліція. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-kyv-zbroya-politsiya-provokatsiyi/31096417.html>
247. У Львові затримали контрабандиста зброї. URL: <https://portal.lviv.ua/news/2022/05/26/u-lvovi-zatrymaly-kontrabandysta-zbroi>
248. Уткин М. С. Особенности расследования и предупреждения хищений в потребительской кооперации. Свердловск : СЮИ, 1975. 78 с.
249. Федченко В. М. Слідчі та слідчо-оперативні групи: підстави їх створення та діяльності. К., 2001. № 5. 361 с.

250. Филиппов А. Г. О понятии и содержании криминалистической характеристики преступлений. *Вопросы совершенствования методики расследования преступлений*. Ташкент, 1984. С. 67–72.

251. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січ. 2003 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

252. Чаплинський К. О. Організація і тактичні прийоми проведення одночасних обшуків. *Науковий вісник ЮА МВС*. 2003. Вип. 3 (17). С. 338–344.

253. Чаплинський К. О. Тактика проведення окремих слідчих дій: монографія. Дніпропетровськ, 2006. 416 с.

254. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій: монографія. Дніпропетровськ: Дніпропет. держ. ун-т внутр. справ: Ліра ЛТД, 2010. 560 с.

255. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення розслідування діяльності злочинних угруповань: монографія. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Лірі ЛТД, 2010. 304 с.

256. Чернявський С. С. Криміналістична характеристика злочинів: порівняльний аналіз наукових концепцій. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/44456/%D7>

257. Шаповалова В. С. Поняття, співвідношення та класифікація кримінальної зброї (криміналістичний аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Кривий Ріг, 2015. 19 с.

258. Шевченко Д. М. Актуальні питання дослідження зразків зброї та конструктивно схожих із нею виробів. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 27 лют. 2018 р.). Київ, 2018. С. 396–397.

259. Шепітько В. Ю. Криміналістика: учебник. Х.: Одиссей, 2009. 368 с.

260. Шепітько В. Ю. Довідник слідчого. 4-те вид., перероб. і допов. Харків: Одісей, 2013. 232 с.

261. Шепітько В. Ю. Довідник слідчого. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. 208 с.
262. Шепітько В. Ю. Криміналістика. Енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український) / За ред. В. Я. Тація. Харків: Право, 2001. 560 с.
263. Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз): монографія. Харків, 2007. 432 с.
264. Шепітько В. Ю. Цільове призначення криміналістичних знань і прагнення до європейських стандартів у протидії злочинності. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2017. Вип. 17. С. 4–11.
265. Шепітько В. Ю., Коновалова В. О., Журавель В. А. та ін. Криміналістика: підручник / за ред. В. Ю. Шепітька. 5-те вид. переробл. та допов. Київ: Ін Юре, 2016. 640 с.
266. Щербаковський М. Г. Використання доказів як етап доказування у кримінальному провадженні. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2017. Вип. 2. С. 88–95.
267. Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні: монографія. Харків. 2015. 560 с.
268. Щербаковський М. Г., Андрєєв Д. В. Розслідування незаконного обігу зброї: монографія. Харків, 2021. 192 с.
269. Эйсман А. А. О содержании понятия криминалистической характеристики преступления. *Криминалистическая характеристика преступлений*. М., 1984. С. 98–99.
270. Юхно О. О. Окремі аспекти взаємодії слідчих та інших підрозділів органів внутрішніх справ при розслідуванні злочинів. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2014. № 2. С. 212–221.
271. Яблоков Н. П. Информационные основы расследования и криминалистическая характеристика преступлений: Криминалистика. М.: БЕК, 1995. 245 с.

272. Яблоков Н. П. Криминалистика: учеб. для вузов: М., 2001. 718 с.
273. Яблоков Н. П. Криминалистическая характеристика преступления и типичные следственные ситуации как важные факторы разработки методики расследования преступлений. *Вопросы борьбы с преступностью*. 1979. № 30. С. 110–122.
274. Яблоков Н. П. Общие положения методики расследования отдельных видов преступлений. Криминалистика. М., 1980. 396 с.
275. Movchan R. The Subject of Illegal Handling of Weapons, Ammunition, Explosives and Explosive Devices and its “Trace Pattern”. *European Reforms Bulletin*. 2021. № 4. P. 66–72.
276. Movchan R. Typical investigative situations in the investigation of illegal handling of weapons, ammunition, explosives and explosive devices. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2022. № 9. P. 87–91.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Мовчан Р. В. Тактика проведення допиту під час розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями. *Юридична наука*. 2019. № 11. Т. 2. С. 155–159.

2. Кислий А. М., Мовчан Р. В. Особливості проведення обшуку під час розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями. *Юридична наука*. 2020. № 9. С. 133–137.

3. Movchan R. The Subject of Illegal Handling of Weapons, Ammunition, Explosives and Explosive Devices and its “Trace Pattern”. *European Reforms Bulletin*. 2021. № 4. P. 66–72.

4. Мовчан Р. В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. Вип. 3. С. 176–181.

5. Movchan R. Typical investigative situations in the investigation of illegal handling of weapons, ammunition, explosives and explosive devices. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2022. № 9. P. 87–91.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Мовчан Р. В. Предмет допиту під час розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями. *Пріоритети розвитку юридичних наук у*

XXI столітті: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 17–18 лип. 2019 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2019. С. 56–58.

7. Мовчан Р. В. Деякі особливості допиту свідків під час розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12–13 серп. 2020 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 32–34.

8. Мовчан Р. В. Поняття, особливості та завдання обшуку під час розслідування кримінальних правопорушень. *Перспективні напрямки розвитку юридичної науки у XXI сторіччі*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 17–18 лют. 2021 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2021. С. 40–43.

Зведені дані
вивчення 120 кримінальних проваджень, розпочатих за фактом
вчинення незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами,
вибуховими речовинами та вибуховими пристроями

	Результат	
	кількість	%
1. Область:		
Дніпропетровська	11	11,7
Київська	17	18,9
м. Київ	11	12,1
Львівська	11	11,8
Одеська	9	9,6
Харківська	12	12,8
2. Розслідування кримінального провадження доручено:		
а) одному слідчому	20	28,7
б) слідчій групі	100	9,6
3. Місце вчинення кримінального правопорушення:		
а) відкрита місцевість	46	48,9
б) приміщення	31	33
в) транспортні засоби	17	18,1
4. Час вчинення кримінального правопорушення:		
а) 0–6 годин	26	27,7
б) 6–12 годин	22	23,4
в) 12–18 годин	22	23,4
г) 18–24 годин	24	25,5
5. Характеристика особистості злочинця:		
5.1. Вік:		

а) 18–25 років	0	0
б) 25–35 років	7	15,5
в) 35–45 років	30	66,7
г) старший за 45 років	8	17,8
5.2. Стать:		
а) чоловіча	45	100
б) жіноча	0	0
5.3. Сімейний стан:		
а) неodrужений (незаміжня)	17	37,8
б) одружений (заміжня)	28	62,2
5.4. Освіта:		
а) середня	14	31,1
б) середня спеціальна	23	51,1
в) вища	8	17,8
5.5. Рід занять:		
а) підприємець	18	40
б) представник влади	1	2,2
в) робітник або службовець	9	20
г) непрацюючий	14	31,1
д) навчається	3	6,7
5.6. Наявність судимості:		
а) раніше несудимий	38	84,4
б) раніше судимий	7	15,6
6. Слідчі дії, що проводились на початковому етапі розслідування:		
а) огляд місця події	94	100
б) допит свідків	94	100
в) допит підозрюваних	58	61,7
г) призначення судових експертиз:		

- зброї, бойових припасів, вибухових речовин, або вибухових пристроїв	94	100
- трасологічна	13	13,8
- судово-медична	53	56,4
- почеркознавча	5	5,3
- судово-балістична	10	10,6
- судово-психіатрична експертиза	8	8,5
д) пред'явлення для впізнання	42	44,7
е) обшук	48	51,1
7. Результати розслідування кримінального провадження:		
а) скеровано до суду	39	41,6
б) закрито за реабілітуючими підставами	2	2,1
в) закрито за нереабілітуючими підставами	4	4,2
г) зупинено провадження	49	52,1

**Зведені результати
опитування 258 працівників органів досудового розслідування
Національної поліції України за темою: «Методика розслідування
незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими
речовинами та вибуховими пристроями»**

1.	Ваша посада:	
	начальник відділу	0,32 %
	заступник начальника відділу	0,64 %
	начальник відділення (сектору)	1,92 %
	старший слідчий / старший оперуповноважений	29,81 %
	слідчий / оперуповноважений	57,37 %
	інспектор	5,77 %
	власний варіант	4,17 %
2.	Ваша освіта	
	середня спеціальна	2,89 %
	неповна вища («бакалавр»)	71,15 %
	повна вища («спеціаліст», «магістр»)	25,64 %
	власний варіант	0,32 %
3.	Загальний слідчий стаж роботи в органах досудового розслідування:	
	до 1 року	13,14 %
	від 1 до 2 років	32,69 %
	від 2 до 5 років	31,41 %
	від 5 до 10 років	11,54 %
	від 10 до 20 років	7,69 %
	понад 20 років	3,53 %
	відсутній	0 %
4.	Стаж роботи на займаній посаді:	
	до 1 року	13,14 %
	від 1 до 2 років	34,94 %
	від 2 до 5 років	31,09 %
	від 5 до 10 років	13,46 %
	від 10 до 20 років	5,77 %
	понад 20 років	1,6 %
5.	Чи доводилось Вам розслідувати або брати безпосередню участь у розслідуванні кримінальних правопорушень за фактом вчинення незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями?	
	так	90,06 %
	ні	9,94 %

6.	Чи брали Ви участь у складі слідчої групи та/або слідчо-оперативної групи під час розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями?	
	так	63,78 %
	ні	36,22 %
7.	На Вашу думку, чи є потреба в розробленні науково-практичних рекомендацій (алгоритмів), які б дозволили швидко та якісно розслідувати вказану категорію проваджень?	
	так	57,69 %
	ні	19,55 %
	важко відповісти	22,76 %
8.	Чи є потреба у створенні Єдиного державного реєстру об'єктів озброєння України?	
	так	57,37 %
	ні	14,75 %
	важко відповісти	27,88 %
9.	На Вашу думку, найбільш значущі та інформативні елементи криміналістичної характеристики незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями:	
	предмет кримінального правопорушення	91,35 %
	спосіб вчинення кримінального правопорушення	76,6 %
	місце вчинення кримінального правопорушення	69,55 %
	особа злочинця	81,09 %
	типові сліди кримінального правопорушення	84,62 %
	власний варіант	3,53 %
10.	Обставини, які підлягають з'ясуванню на початковому етапі розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями	
	походження вилучених об'єктів (належність до вогнепальної зброї)	90,38 %
11.	їхня належність до особи («власника»)	
	наявність у цієї особи відповідного дозволу на поводження з певними об'єктами озброєння	47,12 %
	спосіб потрапляння об'єктів озброєння у власність	72,12 %
	мета їхнього придбання та зберігання	50,96 %
	імовірність використання цих об'єктів у злочинних цілях (установлення причетності до низки вчинених збройних кримінальних правопорушень)	57,37 %
	установлення каналів потрапляння об'єктів озброєння до незаконного обігу	81,73 %
	коло осіб, дії яких цьому сприяли	73,4 %
	власний варіант	2,24 %

12.	Чи є необхідність у розробці типових версій?	
	є тільки на початковому етапі розслідування	29,49 %
	є тільки на наступному етапі розслідування	11,86 %
	є протягом усього розслідування	52,88 %
	необхідності немає	5,77 %
13.	На Вашу думку, найтипівіші недоліки планування такого розслідування пов'язані з:	
	відсутністю організаційно-практичної моделі розслідування	73,08 %
	тактичними помилками під час збирання доказів і первинної інформації, які спотворюють уяву про злочинну діяльність	67,95 %
	відсутністю чітко окреслених цілей розслідування, поінформованості учасників розслідування, координації їхньої діяльності	57,69 %
	спрощеністю алгоритму первинних дій (заходів), що зводиться до проведення огляду, призначення експертного дослідження та опитування осіб	62,5 %
	відсутністю чіткого (деталізованого) алгоритму подальших дій (заходів), визначення часу їх проведення, конкретних виконавців, прямого зв'язку з версіями	61,54 %
	порушенням послідовності проведення запланованих дій (заходів), часу їх проведення	56,09 %
	відсутністю належної взаємодії між учасниками розслідування, залученням співробітників без досвіду роботи в таких розслідуваннях	97,12 %
	відсутністю письмового плану розслідування або його несвоєчасним складанням; шаблонністю до складання плану; недотриманням комплексності й системності; відсутністю індивідуального підходу до планування	62,18 %
14.	Взаємодія слідчого з працівниками оперативних підрозділів під час розслідування цієї категорії проваджень:	
	потрібна обов'язково	18,59 %
	потрібна тільки у складних, багатоепізодних кримінальних провадженнях	26,28 %
	непотрібна взагалі	55,13 %
15.	Складання письмово плану розслідування:	
	необхідне у кожному кримінальному провадженні, незалежно від рівня складності вчиненого кримінального правопорушення	40,71 %
	необхідне тільки за окремими епізодами злочинної діяльності	18,59 %
	необхідне тільки під час розслідування складних, багатоепізодних кримінальних проваджень	16,35 %
	непотрібне, оскільки розслідування можна проводити механічно, керуючись багаторічним власним досвідом	24,36 %

16.	Під час складання плану необхідно враховувати:	
	спосіб і механізм вчинення кримінального правопорушення	67,63 %
	соціальні зв'язки злочинця	46,47 %
	імовірність втручання в розслідування зацікавлених осіб	31,41 %
	спроб:	
	- спотворення орієнтуючої інформації	39,74 %
	- доказів	30,77 %
17.	- фальсифікації документів	31,73 %
	- активної протидії слідчому	35,26 %
	- незаконного впливу на осіб, які володіють інформацією, що має значення для кримінального провадження	18,27 %
	На Вашу думку, які з СРД є найбільш ефективними та результативними для отримання вихідних даних й оптимізації розслідування за фактом вчинення незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями?	
	огляд об'єктів озброєння	75,32 %
	огляд місця події	86,54 %
	інші види слідчого огляду	22,76 %
	обшук	42,63 %
	допит	52,24 %
18.	слідчий експеримент	7,05 %
	призначення експертного дослідження	100 %
	власний варіант	4,17 %
	Які СРД потребують оновлення тактичного забезпечення (проведення)?	
	огляд об'єктів озброєння	42,31 %
	огляд місця події	38,46 %
	інші види слідчого огляду	11,86 %
	обшук	46,15 %
	допит	36,86 %
19.	слідчий експеримент	29,49 %
	призначення експертного дослідження	14,74 %
	власний варіант	1,92 %
	За якими СРД відсутні сучасні рекомендації, які потребують негайної розробки?	
	огляд об'єктів озброєння	35,9 %
	огляд місця події	26,6 %
	інші види слідчого огляду	17,31 %
	обшук	46,15 %
	допит	23,72 %
	слідчий експеримент	14,42 %
	призначення експертного дослідження	15,38 %

	власний варіант	6,41 %
20.	Чи здійснювали Ви підготовчі заходи до проведення огляду?	
	так	31,41 %
	ні	49,04 %
	дуже рідко	19,55 %
21.	Які причини відсутності належної підготовки до проведення огляду?	
	відсутність необхідності в таких заходах	54,49 %
	отримано недостатньо повну інформацію про подію, наявність потерпілих та інше	46,47 %
	відсутність ефективної організації виїзду на місце події чергової СОГ	66,35 %
	відсутність контролю з боку керівництва стосовно організаційно-підготовчих заходів	19,87 %
	власний варіант	4,81 %
22.	Як наслідок, незадовільна якість огляду за фактом вчинення незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями:	
	невчасним і неповним (поспіхом) проведенням такої дії	48,4 %
	неповним складом СОГ: - відсутність інспектора-криміналіста та/чи спеціаліста в галузі балістики; - працівників оперативних підрозділів; - за необхідності кінолог із службово-розшуковим собакою	62,18 % 25,64 % 32,37 %
	невжиттям або неналежним вжиттям заходів: - охорони місця події; - затримання злочинця за «гарячими слідами»	39,74 % 24,68 %
	недостатнім використанням технічних засобів для виявлення, вилучення і поверхневого дослідження слідів кримінального правопорушення	64,42 %
	власний варіант	4,81 %
23.	Після прибуття СОГ на місце події підготовчі заходи мають включати такі елементи:	
	визначення межі місця події для забезпечення її охорони, з обмеженням доступу сторонніх осіб, надання медичної допомоги потерпілим, якщо це не було зроблено до прибуття слідчого	39,74 %
	установлення осіб, які можуть: - надати оперативну інформацію для формування слідчих і розшукових версій; - відтворити звичайне (без змін) розташування предметів і речей на місці події	41,03 % 51,6 %
	остаточне визначення обов'язкових і необхідних учасників	

	огляду	10,58 %
	залучення до участі понятих	86,41 %
	роз'яснення учасникам огляду їхніх прав та обов'язків	41,35 %
	здійснення розстановки сил і засобів	20,83 %
	визначення об'єктів пошуку	63,46 %
	визначення тактичних прийомів огляду обстановки місця події та окремих її елементів	25,64 %
	визначення порядку пересування місцем події та фіксації її обстановки	41,67 %
	власний варіант	3,21 %
24.	На Вашу думку, високу результативність у виявленні й вилученні слідів незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями дає:	
	залучення спеціалізованих пересувних лабораторій (криміналістичної, вибухотехнічної)	24,36 %
	залучення окремих спеціалістів	59,94 %
	використання спеціальних знань слідчого	11,22 %
	власний варіант	4,49 %
25.	Які техніко-криміналістичні засоби Ви використовували під час огляду та обшуку?	
	засоби освітлення	58,33 %
	оптичні прилади, що сприяють виявленню слідів, дослідженню предметів і документів, інших речових доказів	26,28 %
	пошукові засоби, що забезпечують результативність пошуку предметів	47,12 %
	пристрої для дослідження в невидимих променях спектра, які забезпечують результативність у виявленні слідів крові, слини та інших речовин біологічного походження, слідів мастила, жирів тощо	27,24 %
	засоби вимірювання	67,95 %
	засоби вилучення й упакування	61,86 %
	апаратура для фіксації перебігу і результатів СРД	38,14 %
	засоби зв'язку	29,49 %
	допоміжні засоби (лопата, лом, дробина та інше)	24,68 %
	власний варіант	5,45 %
26.	Результативність обшуків за досліджуваною категорією проваджень прямо залежить від ефективності проведення НСРД:	
	спостереження (ст. 269 КПК України) за:	
	- особою;	19,87 %
	- річчю;	15,71 %
	- місцем	32,71 %
	контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України) у формі:	42,95 %
	- оперативної закупки;	15,38 %

	- контрольованої поставки; - спеціального слідчого експерименту; - імітування обстановки злочину	61,54 % 53,21 %
	власний варіант	2,88 %
27.	Обшук за фактом вчинення незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями найчастіше відбувається у такій ситуації:	
	конфліктний та виражається в:	
	- активній протидії обшукуваного; - нейтральній поведінці обшукуваного і відмові від спілкування, співпраці; - імітуванні обшукуваним активної допомоги	11,86 % 33 % 28,85 %
	безконфліктний	15,71 %
	важко відповісти	10,58 %
28.	На попередньому етапі обшуку необхідно здійснити:	
	непомітне прибуття СОГ	48,4 %
	попереднє обстеження прилеглої території до об'єкта обшуку	29,17 %
	виставлення постів (групи-перехвату)	37,5 %
	супроводження представника громадськості чи житлово-експлуатаційної контри для оперативного проникнення до об'єкта обшуку	25 %
	додержання заходів безпеки	69,55 %
	застосування технічних засобів аудіо-, відеофіксування	68,91 %
	проникнення на об'єкт обшуку та його оперативне обстеження	41,99 %
	пред'явлення службового посвідчення	47,12 %
	ознайомлення обшукуваного з ухвалою слідчого судді	83,65 %
	пропонування добровільно видати об'єкти пошуку	63,14 %
	обшук присутніх осіб	52,24 %
29.	Які тактичні прийоми обшуку Ви використовували за фактом незаконного поводження зі зброєю та бойовими припасами?	
	залучення учасників кримінального провадження до проведення обшуку	53,85 %
	спостереження за поведінкою обшукуваного та інших присутніх осіб на місці обшуку	80,13 %
	усунення, відсторонення деяких присутніх від участі в обшуку	16,67 %
	використання рефлексії обшукуваного	41,99 %
	прийоми на відволікання	48,72 %
	бесіда або «словесна розвідка»	76,6 %
	постановка запитань обшукуваному	70,19 %
	зіставлення інформації, яка міститься у відповідях обшукуваного	54,17 %

	роз'яснення обшукуваному його неправильної позиції та необхідні надання допомоги слідчому	44,55 %
	раптове (несподіване) пред'явлення обшукуваному предмета, виявленого під час обшуку	36,22 %
	порівняння (зіставлення) однорідних об'єктів	26,6 %
	застосування науково-технічних засобів	13,14 %
	власний варіант	2,24 %
30.	Система тактичних прийомів, спрямованих на переконання обшукуваного до добровільної видачі об'єктів пошуку:	
	залучення учасників кримінального провадження до проведення обшуку (підозрюваного, свідків, потерпілого)	58,01 %
	установлення психологічного контакту	73,08 %
	роз'яснення необхідності надання допомоги слідчому	68,91 %
	власний варіант	0,96 %

**Пропозиції та зауваження
до проєкту Закону України «Про право на цивільну вогнепальну зброю»,
реєстр. № 5708 від 25 червня 2022 р.**

За даними міжнародних організацій, унаслідок використання вогнепальної зброї у світі щоденно гине понад 1 тис. осіб. Підпільна торгівля вогнепальною зброєю становить приблизно п'яту частину обсягів офіційної торгівлі цим видом озброєння. Обіг підпільної торгівлі зброєю нині оцінюється, щонайменше, в 1 млрд дол. США. Проте пістолети й автомати – лише частина проблеми. На «чорному» ринку зброї пропонують до продажу і важке озброєння, а також технології і компоненти, необхідні для створення зброї масового знищення.

Національна поліція та Служба безпеки України щороку під час розкриття та розслідування кримінальних правопорушень вилучають у злочинців сотні одиниць вогнепальної зброї, лише незначна частка якої мала реєстрацію (мисливські рушниці тощо), а інша – незаконно придбана.

На розв'язання цих і деяких інших проблем, пов'язаних з обігом зброї, спрямовано проєкт Закону України «Про право на цивільну вогнепальну зброю». Ураховуючи положення національного законодавства, стан незаконного обігу зброї, бойових припасів, вибухових речовин та вибухових пристроїв, й здійснивши аналіз зазначеного законопроєкту, запропоновано:

1. З метою ідентифікації виробника вогнепальної зброї, відстеження її переміщення як на території країни, в якій її виготовлено, так і за її межами, доповнити законопроєкт нормою щодо обов'язкового лазерного маркування стволів зброї.

При централізованому обліку маркованої вогнепальної зброї за загальними ознаками слідів маркування можливо буде встановити конкретного виробника певної країни. Доречно встановлювати

диференційовані позначки. Наприклад, на поверхні стволів мисливської вогнепальної зброї наносити дві позначки, спортивної – три, багатоцільової – чотири, бойової – п'ять.

Запропонований спосіб маркування гладкоствольної вогнепальної зброї полягає в нанесенні на внутрішню поверхню її ствола наплавних елементів із твердосплавних матеріалів за допомогою лазера. Наплавні елементи (позначки) являють собою виступи висотою 0,1–0,2 мм та діаметром 2–3 мм і розташовуються на поверхні ствола рівномірно або з певним кутовим зміщенням, кількість позначок – дві й більше. У кожному наплавному елементі додатково за допомогою лазера створюють одну чи більше канавок, паралельних осі ствола, з індивідуальним рельєфом їх нової поверхні. Діаметр позначок і конфігурація їх розміщення у стволах залежить від технологічного процесу їх нанесення за допомогою лазерного випромінювання, а також кількості стволів, які необхідно промаркувати, та їх модифікації.

Виокремлення саме лазерного маркування серед усіх наявних способів його нанесення пояснюється низкою чинників, серед яких відсутність механічної дії на ствол зброї, висока швидкість обробки та мініатюрність маркування, що в сукупності забезпечує можливість маркування готових стволів практично без порушення їх механічних та інших якостей, а також кристалічної решітки металу. Ось чому таке маркування, по-перше, не призведе до розривів і роздуття стволів під час пострілів, а, по-друге, не буде впливати на балістичні характеристики зброї, наприклад такі, як влучність і купчастість при стрільбі.

2. Виробництво, ремонт і торгівля зброєю та боєприпасами потребує деталізації стосовно того, хто має право здійснювати виробництво зброї й боєприпасів, порядок видачі ліцензії на виробництво зброї та боєприпасів і порядок її продовження, які конкретно види діяльності (виготовлення, ремонт, дослідження, випробування, збір зброї за комплектуючими частинами, художня обробка тощо) мають право здійснювати за цією

ліцензією, права та обов'язки порядок і періодичність проведення перевірок правил виробництва й зберігання зброї та боєприпасів тощо.

Крім цього, у проєкті Закону потрібно передбачити, хто має право здійснювати торгівлю зброєю та боєприпасами, порядок видачі ліцензії на торгівлю зброєю та боєприпасами, порядок її продовження, які конкретно види діяльності (продаж, передпродажна підготовка, тестування, регулювання тощо) мають право здійснювати за цією ліцензією, права та обов'язки, порядок і періодичність проведення перевірок правил продажу та зберігання зброї і боєприпасів тощо.

3. З урахуванням правил юридичної техніки проєкт Закону потрібно поділити на окремі статті щодо визначення і класифікації бойової, службової та цивільної зброї.

Акти впровадження

023110
Приватне акціонерне товариство
«Вищий навчальний заклад
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ
ПЕРСОНАЛОМ»

Україна, 03039, Київ-39, вул. Фрометівська, 2,
Тел. +38 (044) 490-95-00, maup.com.ua
e-mail: iapm@iapm.edu.ua

The Private Joint-Stock Company
«Higher Education Institution
«Interregional
Academy
of Personnel Management»

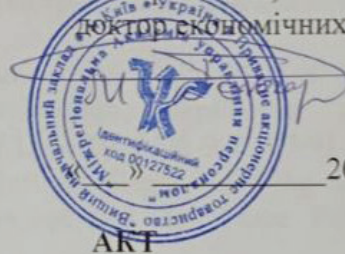
2, Frometiv's'ka Str., 03039 Kyiv, Ukraine.
Tel. +38 (044) 490-95-00, maup.com.ua
e-mail: iapm@iapm.edu.ua

" 06 " травня 20 22 № 26444

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор МАУП,

доктор економічних наук, доцент

М.Ф.Гончаренко

2022 р.

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження здобувача
кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності
Мовчана Руслана Володимировича на тему: «Розслідування незаконного
поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та
вибуховими пристроями» у освітній процес та науково-дослідну
діяльність Міжрегіональної Академії управління персоналом

Комісія у складі: завідувача кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності, доктора юридичних наук, професора Заросила В.О.; завідувача кафедри національної безпеки, доктора юридичних наук, доцента Сервецького І.В.; заступника завідувача кафедри адміністративного, фінансового та банківського права, кандидата юридичних наук, доцента Бортника В.А.; склала цей акт про те, що комісією вивчені матеріали, підготовлені здобувачем кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права ім. князя Володимира Великого Мовчаном Русланом Володимировичем на тему: «Розслідування незаконного поведження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями» за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Результати дисертаційного дослідження Мовчана Р.В. відображені у навчально-методичних матеріалах з навчальних дисциплін: «Криміналістика» та «Актуальні проблеми розкриття та розслідування кримінальних правопорушень» для студентів та слухачів магістратури, де в якості джерел рекомендовано такі публікації:

МАУП

1.Мовчан Р.В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. Випуск 3. С. 176-181.

2.Кислий А.М., Мовчан Р.В. Особливості проведення обшуку під час розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями. *Юридична наука*. 2020. №9. С. 133-137.

3.Мовчан Р.В. Тактика проведення допиту під час розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями. *Юридична наука*. 2019. №11. Том 2. С. 155-159.

4.Movchan, R. Typical investigative situations in the investigation of illegal handling of weapons, ammunition, explosives and explosive devices. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2022. № 9. P. 87-91.

5.Movchan R. The Subject of Illegal Handling of Weapons, Ammunition, Explosives and Explosive Devices and its "Trace Pattern" *European Reforms Bulletin*. 2021. № 4. P. 66-72.

Зазначені матеріали підтвердили належний теоретичний рівень і практичну обґрунтованість та відповідають меті й загальним напрямкам вдосконалення професійної підготовки юридичних кадрів і можуть бути використанні в навчальному процесі при викладанні дисциплін «Криміналістика» та «Актуальні проблеми розкриття та розслідування кримінальних правопорушень» в Міжрегіональній академії управління персоналом.

Члени комісії дійшли спільного висновку, що представлені здобувачем Мовчаном Русланом Володимировичем матеріали дослідження ґрунтуються на достатній кількості опрацьованих автором під час проведення дисертаційного дослідження законодавчих, наукових, архівних та емпіричних джерел.

Члени комісії:

завідувач кафедри
правоохоронної та антикорупційної діяльності,
доктор юридичних наук, професор

Заросило В.О.

завідувач кафедри національної безпеки,
доктор юридичних наук, доцент

Сервецький І.В.

заступник завідувача кафедри адміністративного,
фінансового та банківського права,
кандидат юридичних наук, доцент

Бортник В.А.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Начальник Головного управління
Національної поліції в Київській області
доктор юридичних наук, доцент

Андрій НЄБИТОВ

22.05.2019

**впровадження у практичну діяльність органів Національної поліції
України матеріалів дисертаційного дослідження здобувачем
Міжрегіональної Академії управління персоналом Мовчаном Русланом
Володимировичем на тему: «Розслідування незаконного поводження зі
зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими
пристроями»**

Комісія у складі: заступника начальника ГУНП в Київській області – начальника слідчого управління Лугового В.О., заступника начальника ГУНП в Київській області Маслова О.І., заступника начальника ГУНП в Київській області Очеретяного М.А. склала цей акт про впровадження у практичну діяльність Головного управління Національної поліції в Київській області результатів дослідження, проведеного здобувачем Міжрегіональної Академії управління персоналом Мовчаном Русланом Володимировичем на тему: «Розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями» за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Пропозиції та висновки дисертаційного дослідження використовуються працівниками в роботі слідчих та оперативних підрозділів; при розробці відомчих нормативно-правових актів та вдосконаленні методичних розробок; під час проведення занять з особовим складом у системі службової підготовки.

Члени комісії:

Заступник начальника ГУНП –
начальник слідчого управління

Заступник начальника ГУНП

Заступник начальника ГУНП

В.О. Луговий

О.І. Маслов

М.А. Очеретяний

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор

Національної академії внутрішніх справ

доктор юридичних наук, професор

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ

2022 р.

АКТ

**про впровадження результатів дисертації Мовчана Руслана
Володимировича на тему «Розслідування незаконного поводження зі
зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими
пристроями» у освітній процес та науково-дослідну діяльність
Національної академії внутрішніх справ**

Комісія у складі: професора кафедри оперативно-розшукової діяльності НАВС, доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України Василичука Віктора Івановича; провідного наукового співробітника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності НАВС, кандидата юридичних наук, доцента Павленка Сергія Олексійовича; провідного наукового співробітника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності НАВС, кандидата юридичних наук, доцента Севрука Володимира Геннадійовича, склала цей акт про те, що комісією вивчені матеріали підготовлені Мовчаном Русланом Володимировичем на тему «Розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями» за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Результати дисертаційного дослідження Мовчана Р.В. відображені у навчально-методичних матеріалах з кримінального права для курсантів, студентів та слухачів магістратури, де в якості джерел рекомендовано такі публікації:

1. Мовчан Р.В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. Випуск 3. С. 176-181.

2. Кислий А.М., Мовчан Р.В. Особливості проведення обшуку під час розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями. *Юридична наука*. 2020. №9. С. 133-137.

3. Мовчан Р.В. Тактика проведення допиту під час розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями. *Юридична наука*. 2019. №11. Том 2. С. 155-159.

4. Movchan, R. Typical investigative situations in the investigation of illegal handling of weapons, ammunition, explosives and explosive devices. Entrepreneurship, Economy and Law. 2022. № 9, P. 87-91.

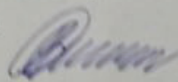
5. Movchan R. The Subject of Illegal Handling of Weapons, Ammunition, Explosives and Explosive Devices and its "Trace Pattern" European Reforms Bulletin. 2021. № 4, P. 66-72.

Зазначені матеріали підтвердили належний теоретичний рівень і практичну обґрунтованість та відповідають меті й загальним напрямкам вдосконалення професійної підготовки юридичних кадрів і можуть бути використанні в освітньому процесі при викладанні дисциплін: «криміналістика», «кримінальний процес» а також у рамках перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників слідчих органів та оперативних підрозділів Національної поліції України.

Члени комісії дійшли спільного висновку, що представлені Мовчаном Русланом Володимировичем матеріали дослідження ґрунтуються на значній кількості опрацьованих автором під час дослідження законодавчих, наукових, архівних та емпіричних джерел.

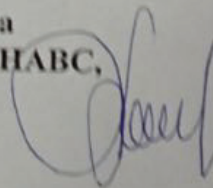
Члени комісії:

**Професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності НАВС,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України**

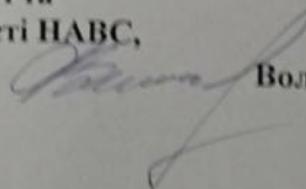
Віктор ВАСИЛИНЧУК

**Провідний науковий співробітник
відділу організації наукової діяльності та
захисту прав інтелектуальної власності НАВС,
кандидат юридичних наук, доцент**

Сергій ПАВЛЕНКО

**Провідний науковий співробітник
відділу організації наукової діяльності та
захисту прав інтелектуальної власності НАВС,
кандидат юридичних наук, доцент**

Володимир СЕВРУК